



ต้นฉบับงานวิจัย เอกสารมีชุดเดียว
ใช้แล้วโปรดส่งคืน ฝ่าย 1

รายงานการวิจัย

โครงการทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงาน
ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น
: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) ภาคเหนือตอนบน
กรณีศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน
Labour Skills and Factors Affecting Labour Skills
in the Community – Based Tourism Sector
: A Case Study of the Civic Groups in the Upper Northern Region
(Mae Hongson Province)

โดย

ยรรยงค์ อัมพวา และคณะ

วันที่	23 ต.ค. 2546
เลขที่	00272
เอกสารเรื่อง	
เลขที่เอกสารอื่น	

เมษายน 2546

ดำเนินการโดยศูนย์สารสนเทศการวิจัย (สทว.)
ชั้น 14 อาคารเฉลิมราชย์ อาคาร 100 ปี
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
กรุงเทพฯ 10600
258-0438 โทร. 02-298-0476
Home page : <http://www.trf.or.th>
E-mail : trf-info@trf.or.th



รายงานฉบับสมบูรณ์
โครงการทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงาน
ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น
: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน

คณะผู้วิจัย

สังกัด

บรรยงค์ อัมพวา

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

วิลาสินี อโนมะศิริ

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

นันทนา พวงทอง

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ปฐม นวลคำ

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ชุดโครงการทักษะการทำงาน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

ISBN 974-05-0264-4

โครงการทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงานของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น : กรณีศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) ภาคเหนือตอนบน เป็นโครงการหนึ่งในชุดโครงการทักษะการทำงาน ซึ่งสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

การศึกษาในกลุ่มประชาคมภาคเหนือตอนบนในครั้งนี้เป็นการศึกษาในพื้นที่ 4 จังหวัด คือน่าน เชียงใหม่ เชียงราย และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในรายงานฉบับนี้จะนำเสนอเฉพาะกรณีศึกษาของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยศึกษาในประชาคมการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น 5 ประชาคม ผลการศึกษาคาดหมายว่าจะนำไปใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาทักษะแรงงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้สอดคล้องกับทิศทางการท่องเที่ยวที่ควรจะเป็นของจังหวัด

ขอขอบคุณประชาคมการท่องเที่ยวในพื้นที่ บุคลากรทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องที่ได้มีส่วนสนับสนุนข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีคุณค่ายิ่งต่อการทำวิจัย ขอขอบคุณ ศ.ดร.เกื้อวงศ์บุญสิน ผู้ประสานงานโครงการวิจัยชุดทักษะการทำงานของ สกว. และหวังว่าผลการวิจัยจะยังประโยชน์ให้แก่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามเจตนารมณ์ของการวิจัย

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

การศึกษาในเรื่องทักษะการทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มประชาคมท่องเที่ยว (Civic group) ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งของชุดการศึกษาเรื่องทักษะแรงงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ทำการศึกษาในพื้นที่ภาคเหนือรวม 4 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย น่าน และแม่ฮ่องสอน เพื่อศึกษาศักยภาพและทักษะในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนและประชาชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว และศึกษาถึงปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะเหล่านั้น อันจะเป็นแนวทางในการนำไปใช้เพื่อการพัฒนาทักษะแรงงานด้านการท่องเที่ยวของกลุ่มองค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้องต่อไป

ในการดำเนินการศึกษานี้กำหนดกรอบแนวความคิดในการดำเนินงานโดยการศึกษาทักษะในสองระดับคือ ทักษะระดับองค์กรและทักษะระดับปัจเจกบุคคล นักวิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาวิจัยที่หลากหลายทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ มีช่วงระยะเวลาดำเนินงานวิจัยประมาณ 8 เดือน โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งท่องเที่ยวระดับชุมชนที่มีการพัฒนาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวในระดับสูง ซึ่งในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีชุมชนที่ทำการศึกษารวม 5 แห่ง ได้แก่ บ้านผาป่อง บ้านห้วยผา บ้านรักไทย บ้านแม่ละนา และบ้านห้วยฮี้

การศึกษานี้พบว่า มีทักษะที่ปรากฏทั้งในระดับองค์กรและระดับปัจเจกในประชาคมท่องเที่ยวที่ทำการศึกษาที่ค่อนข้างหลากหลาย ซึ่งจากการศึกษาวิจัยพบว่าสามารถกำหนดกรอบของตัวชี้วัดถึงทักษะด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่

- ทักษะในระดับองค์กร ประกอบด้วย การมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคที่เกี่ยวข้อง และการพัฒนาการเรียนรู้ของประชาคมท่องเที่ยว
- ทักษะระดับปัจเจก ประกอบด้วย ความสามารถในการคิด ความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ และความสามารถด้านเทคนิควิธีการ

จากกรอบตัวชี้วัดดังกล่าวนำมาสู่การวิเคราะห์ศักยภาพและทักษะแรงงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนและประชาชนในพื้นที่ศึกษาได้ดังนี้

ทักษะในระดับองค์กรพบว่า ประชาคมท่องเที่ยวที่ทำการศึกษาส่วนใหญ่มีทักษะในเชิงการบริหารจัดการและเชิงการปฏิบัติค่อนข้างดี แต่ยังคงขาดทักษะเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ทักษะที่ปรากฏในชุมชนมักจะไม่ได้แสดงออกในรูปแบบที่เป็นระบบหรือมีการจัดระเบียบ ส่วนใหญ่มีรูปแบบในลักษณะของการพูดคุย ตกผล และเป็นที่ยอมรับกันในชุมชนเท่านั้น

ทักษะในระดับปัจเจกพบว่า ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ที่ประกอบกิจกรรมเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวต่างมีทักษะความสามารถในเชิงบริการท่องเที่ยวค่อนข้างสูง และมีทักษะในด้านการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นระดับพื้นฐานที่อาศัยความรู้ใน ระดับท้องถิ่นและการปฏิบัติที่สืบทอดกันมา แต่ยังคงขาดความรู้ความเข้าใจในเชิงวิชาการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติค่อนข้างมาก ในขณะที่เดียวกันพบว่าแม้ประชาชนในชุมชนจะมีทักษะด้านการตลาด ท่องเที่ยวอยู่บ้าง แต่ทักษะดังกล่าวยังไม่เข้มข้นเท่าที่ควร

ทั้งนี้พบว่า ทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยวทั้งในระดับองค์กรและระดับปัจเจก เป็นจุดอ่อน ที่สำคัญของประชาคมท่องเที่ยว ซึ่งมีความจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในเรื่องนี้ต่อไปในอนาคต รวมทั้งควรมีการพัฒนาทักษะเชิงกลยุทธ์ในระดับองค์กรในการวางแผนที่เป็น ภาพรวมของการท่องเที่ยวของชุมชน และพัฒนาความรู้ความสามารถขององค์กรและปัจเจกที่เกี่ยวข้อง กับความรู้เชิงวิชาการในด้านทรัพยากรท่องเที่ยว

ปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญในการพัฒนาทักษะด้านการท่องเที่ยวที่พบได้แก่ ความเข้มแข็งของ ชุมชนในด้านการรวมกลุ่มเป็นประชาคม ความพร้อมในการเรียนรู้ของผู้เกี่ยวข้องทั้งระดับองค์กร และปัจเจก การสนับสนุนจากกลุ่มองค์กรและบุคคลภายนอก และการสืบทอดทางความคิดวัฒนธรรมและการส่งเสริมประสบการณ์อันเป็นการฝึกฝนการคิดและพัฒนาทักษะขององค์กรและปัจเจก ในกลุ่มประชาคม

ผลจากการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่เป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะด้าน การท่องเที่ยวของชุมชนดังนี้คือ ความเข้มแข็งของชุมชนในการรวมกลุ่มเชิงประชาคมมีผลต่อการ พัฒนาความก้าวหน้าของทักษะในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนค่อนข้างมาก ทักษะ การรวมกลุ่มของชุมชนซึ่งส่วนหนึ่งมีการถ่ายทอดกันเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นและบางส่วนได้รับการ ชี้นำจากองค์กรหรือบุคคลภายนอก มีส่วนสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาทักษะด้านอื่น ๆ ในการจัด การท่องเที่ยวของชุมชน นอกจากนี้พบว่า ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ซึ่งมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว เป็นอย่างยิ่งนั้น ชุมชนท่องเที่ยวในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังคงมีทุนเดิมที่มีความเข้มแข็งค่อนข้างมาก จึงควรมีการศึกษาและปฏิบัติอย่างจริงจังเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดีงามนี้ไว้ให้คงอยู่ อย่างยั่งยืนสืบไป นอกจากนี้ในเชิงปฏิบัติควรจัดให้มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่าง ชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาคมท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง สำหรับหน่วยงาน องค์กร ที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนในการดำเนินการเพื่อพัฒนาทักษะที่เป็น จุดอ่อนของการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอันได้แก่ ทักษะด้านการตลาด ทักษะการวางแผนการท่องเที่ยวในเชิงกลยุทธ์ และการผสมผสานและสร้างองค์ความรู้ด้านวิชาการในเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากร ท่องเที่ยวของแต่ละชุมชน

Abstract

The objective of this study is to analyze the skill potential and development of community tourism among service provider residents of selected communities located in four provinces of northern Thailand. These provinces include Chiang Rai, Chiang Mai, Nan, and Mae Hong Son, with five communities in Mae Hong Son chosen to serve as a case study of high community tourism potential.

To achieve the objective of this study, both qualitative and quantitative research methods were used. The conceptual framework used an instrument to measure the individual (personal/professional) and organizational skill levels of tourism service. Organizational skills encompassed knowledge of tourism principles, processes and practices, community participation and learning development. Individual skills, on the other hand, covered human relations, technical knowledge, and service standards.

Using the instrument to analyze labor potential of community tourism service, it was found out that the Mae Hong Son communities showed effective overall management and practical organizational skills, but lacked the civic-consciousness and stakeholdership to empower themselves to maximize their tourism potential. Documentation from the study showed that the service management practices were largely informal, unstructured and intuitive, including decision-making based on informal discussion and gentlemen's agreement.

At the level of individual skills, most service providers displayed adequate tourism service and conservation skills mostly as a result of personal experience, local or indigenous knowledge, and tradition. Some market knowledge and skills were shown at a basic level, but could be enhanced much further to sustain their communities.

Tourism skill development is affected by certain factors and conditions, which include community empowerment, learning, and external support. Such factors contribute positively to the enhancement of organizational skills and individual knowledge in community tourism. It is therefore highly recommended for these communities: (1) to maximize their tourism potential through a greater sense of community and civic-consciousness, (2) to tap their indigenous knowledge, especially developing further their human relations, communication, and Thai cultural self-awareness, (3) to apply training and technology transfer in these areas, and (4) to seek assistance for external support in developing marketing and strategic planning skills.

สารบัญ

หน้า

คำนำ

บทคัดย่อ

บทที่ 1 บทนำ

1

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

1

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

3

1.3 ปัญหาที่ต้องการทราบจากการวิจัย

3

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5

บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

6

2.1 บริบทโดยทั่วไปของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

6

2.2 บริบทการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

8

2.3 บริบทด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

11

2.4 บริบททางประชาสังคม และประชาคมการท่องเที่ยวใน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

21

2.4.1 ความหมายและแนวคิด

21

2.4.2 นโยบายและการดำเนินการเกี่ยวกับประชาสังคมของ

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

22

2.4.3 ความเข้มแข็งของประชาสังคมและองค์กรชุมชน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

23

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประชาคมและการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน

25

2.5.1 งานวิจัยที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวใน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยรวม

25

2.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประชาคมการท่องเที่ยวใน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

26

2.6 ทักษะการท่องเที่ยวประชาคม

29

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

33

3.1 การทบทวนวรรณกรรม

33

3.2 การคัดเลือกประชาคมท่องเที่ยว

33

3.3 การศึกษาเบื้องต้น (Pre-Survey)

34

3.4 การพัฒนาเครื่องมือในการวิจัย

40

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย (ต่อ)	
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม	42
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงานการศึกษา	42
3.7 การนำเสนอผลการศึกษาเบื้องต้น	42
3.8 รายงานการศึกษาลับร่าง	43
บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย	44
ประชาคมท่องเที่ยวบ้านผาบ่อง	46
ประชาคมท่องเที่ยวบ้านห้วยผา(ถ้ำปลา)	54
ประชาคมท่องเที่ยวบ้านรักไทย	63
ประชาคมท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา	72
ประชาคมท่องเที่ยวบ้านห้วยฮี้	80
การนำเสนอผลการวิจัยเบื้องต้น	89
บทที่ 5 สรุปข้อเสนอแนะ	92
5.1 ทักษะด้านการท่องเที่ยวของประชาคม	92
5.2 ปัจจัยเงื่อนไขในการกำหนดทักษะ	99
5.3 ทักษะที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยวประชาคม	100
5.4 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย	101
บรรณานุกรม	103
ภาคผนวก	105

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนที่พนักงานท่องเที่ยวแยกตามรายอำเภอที่เป็นจุดสำคัญ
ของการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

13

บทที่ 1

บทนำ

“หมอกสามฤดู กองมูเสียดฟ้า ป่าเขียวขจี ผู้คนดีประเพณีงาม ลือนามถิ่นบัวตอง”

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

สถานการณ์การท่องเที่ยวโลกในปี พ.ศ. 2544 ได้มีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศของโลกเป็นอัตรา 1.3 % ซึ่งเป็นผลจากการก่อการร้ายในสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2544 และความอ่อนแอของเศรษฐกิจในประเทศที่เป็นตลาดหลักทางการท่องเที่ยว จากข้อมูลของ WTO (องค์การท่องเที่ยวโลก World Tourism Organization หรือ WTO) ระบุว่า การเติบโตของการท่องเที่ยวในย่านเอเชียตะวันออกและแปซิฟิกคิดเป็นร้อยละ 4 ในปี 2544 ซึ่งเป็นผลจากปัญหาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นชะลอตัว WTO คาดการณ์ว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวของโลกจะดีขึ้นในช่วงหลังของปี 2545 การคาดการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การท่องเที่ยวยังมีแนวโน้มที่ดีในอนาคตอันใกล้

สำหรับประเทศไทยการท่องเที่ยวนับว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศมาเป็นเวลานาน ข้อมูลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยระบุว่า นับตั้งแต่ปี 2522 เป็นต้นมาการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวได้รับความสนใจจากรัฐบาลมากขึ้น ได้มีการบรรจุแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (ระหว่างปี พ.ศ.2520-2524) ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่มีการบรรจุเรื่องการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และต่อมาการท่องเที่ยวก็ได้รับการบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตลอดมา ผลการดำเนินงานในช่วงปี Amazing Thailand 1998-1999 หรือปีท่องเที่ยวไทย 2541-2542 สถิตินักท่องเที่ยวระหว่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวประเทศไทย จำนวน 7.76 ล้านคน ในปี 2541 เพิ่มขึ้นจากปี 2540 ร้อยละ 7.53 รายได้จากการท่องเที่ยว 242,177 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี 2540 ร้อยละ 9.70 ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทย มีสถิติการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศ 51.68 ล้านคน-ครั้ง ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนภายในประเทศถึง 187,898 ล้านบาท ในปี 2542 มีจำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศเดินทางเข้าประเทศไทย 8.58 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากปี 2541 ร้อยละ 10.50 มีรายได้จากการท่องเที่ยว 253,018 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 4.48 สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยมีสถิติการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศ 53.65 ล้านคน-ครั้ง เพิ่มขึ้นจากปี 2541 ร้อยละ 3.08 มีรายได้หมุนเวียนภายในประเทศ 203,858 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 7.78

หลังจากวิกฤตการณ์เศรษฐกิจในปีพ.ศ. 2541 - 2542 อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยยังคงเป็นภาคเศรษฐกิจที่เป็นความหวังในการนำรายได้มาสู่ประเทศอยู่ นโยบายของคณะรัฐมนตรี พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกิจของกระทรวงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยนายสมศักดิ์ เทพสุทิน รัฐมนตรีที่กำกับดูแล ได้มีนโยบายในการสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) (Travel News Newsletter July-September 2001 : 1) ให้ประชาชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งความพร้อมในการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวในเรื่องของทักษะของแรงงานท้องถิ่นในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเกิดขึ้น

นอกจากนี้กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมเป็นกระทรวงหนึ่งที่มีนโยบายเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว อาทิ ด้านการบริการและการท่องเที่ยวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาภาคบริการ โดยให้มีการเร่งรัดพัฒนาผู้ประกอบการด้านบริการให้มีความรู้และทักษะ ทั้งด้านภาษา มาตรฐานการบริการ และการจัดการ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของความตกลงระหว่างประเทศด้านการค้าบริการ (กพร.) ตลอดจนเพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์การท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว (กปส.) (สำนักวิชาการแรงงานและสวัสดิการสังคม ส่วนนโยบายและแผน : 2544) ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าในเรื่องของการพัฒนาทักษะของแรงงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะต้องมีการพัฒนาในระยะต่อไป อย่างไรก็ตามในบริเวณพื้นที่ต่าง ๆ ในภูมิภาคของประเทศไทยที่ได้รับการสนับสนุนเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ในภาคเหนือ สถานการณ์หรือข้อค้นพบในเรื่อง ทักษะของแรงงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอย่างไรยังไม่ปรากฏชัดเจนนัก

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกสุดของภาคเหนือตอนบน มีอาณาเขตติดต่อกับสหภาพพม่า โดยอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ 942 กิโลเมตร มีสถานที่ท่องเที่ยวอยู่มากมายทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ถ้ำ น้ำตก ป่าเขาลำเนาไพร สภาพภูมิประเทศและถนนที่คดเคี้ยวน่าตื่นตาตื่นใจ นอกจากนี้ยังมีโบราณสถาน เช่น พระธาตุ วัดต่างๆ นอกจากนี้ ยังมีศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ เห็นได้จากบ้านเรือนที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวหรือสองชั้น แบบโบราณ เรียกว่า บ้านแบบไทยใหญ่ สร้างด้วยไม้มีใต้ถุนสูง หลังคามุงด้วยใบตองตึง มีการแต่งกายแบบพื้นเมือง ซึ่งเรียกกันว่า ชุดไต เหล่านี้เป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้ไปเยี่ยมชมจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาทักษะของแรงงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่ปรากฏเป็นที่แน่ชัด อย่างไรก็ตามควรมีการศึกษาให้เด่นชัดเนื่องจากเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการพัฒนาในเรื่องการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว ดังนั้น

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วิจัยของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยสุรีย์ บุญญานุพงศ์ (2542: ง-จ) เรื่อง ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผู้วิจัยต้องการที่จะชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เข้ากับศักยภาพของทรัพยากร พบว่า “ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากการพัฒนาในเรื่องของสาธารณูปโภคในระยะ 10 ปีมานี้ การบริการทางสังคมเพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำตระหนักในเรื่อง การขยายตัวของชุมชน การเพิ่มขึ้นของการใช้ที่ดิน การเพิ่มขึ้นของรายได้ในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยว การมีโอกาสดำเนินงานในการเลือกอาชีพ การศึกษาและค่าครองชีพสูงขึ้น” ข้อค้นพบนี้จะเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะของแรงงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาทักษะการทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มประชาคม(Civic groups) โดยพิจารณาทักษะการทำงานทั้งของกลุ่มและของปัจเจกบุคคล รวมทั้งศึกษาปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงาน

1.3 ปัญหาที่ต้องการทราบจากการวิจัย

- 1) ทักษะการทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มประชาคม เมื่อพิจารณาด้านทักษะการทำงานขององค์กร ในประชาคมในด้านต่อไปนี้
 - (1) การกำหนดนโยบายและการวางแผนในพื้นที่รับผิดชอบ
 - (2) การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบ เช่น
 - ก. การบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงมีความโดดเด่นของอัตลักษณ์ (Identity) ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นไว้
 - ข. การจัดการด้านวัฒนธรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ (Tourism Cultural management) เช่น พิพิธภัณฑสถาน
 - ค. การจัดการด้านผลิตภัณฑ์และผลิตภัณฑ์ในพื้นที่มาเป็นผลผลิตทางการท่องเที่ยว (Tourism products) การสร้าง local mind, local brand ในสินค้าการท่องเที่ยวด้านหัตถกรรมชุมชน อุตสาหกรรมของพื้นที่ สินค้าเกษตร สินค้าสุขภาพ เป็นต้น
 - ง. การจัดการเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร และทุนทางสังคม

- จ. การรณรงค์เสริมสร้างความภาคภูมิใจและจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - ฉ. การจัดการด้านความสัมพันธ์ จัดการความขัดแย้ง ความเชื่อมโยงผลประโยชน์ภายในชุมชนและกับภาคภายนอกชุมชน รวมทั้งการพัฒนาเครือข่าย
 - ช. การติดตามประเมินผลการดำเนินงาน
- (3) การพัฒนาเครือข่ายองค์กรการท่องเที่ยวในท้องถิ่น
- 2) ทักษะการทำงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมในด้านต่อไปนี้ เป็นอย่างไร
- (1) ทักษะด้านเทคนิควิธีการทำงาน (Technical skills) เช่นทักษะผู้นำทาง ทักษะการจัด Homestay ทักษะในการจำหน่ายอาหาร และสินค้าพื้นเมือง
 - (2) ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ เช่นการสื่อสาร การเจรจา การเป็นมิตร
 - (3) ทักษะด้านการคิด เช่น การวางแผน การแก้ปัญหา การแก้ไขความขัดแย้ง การรักษาไว้ของผลกระทบทางด้านบวกและลด ผลกระทบทางด้านลบจากการท่องเที่ยว
- 3) ป้องกันภัยและแนวทางในการพัฒนาทักษะแรงงาน ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของกลุ่มองค์กรและของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมจะเกิดขึ้นได้อย่างไร



ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทั้งนี้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กรอบแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยมุ่งหวังให้การท่องเที่ยวไทยมีลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์ประกอบสำคัญที่เป็นแกนหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนคือ กลุ่มประชาคมท่องเที่ยวทั้งจากภายนอกชุมชนและภายในชุมชนซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีความสำคัญ ทั้งในส่วนขององค์กรภาคเอกชน ภาครัฐ และภาคท้องถิ่น โดยเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวภายในชุมชนและภายนอกชุมชนควรเป็นความสัมพันธ์ที่มีความเหมาะสม มีความไว้วางใจ (trust) ระหว่างกัน ดำเนินการด้วยความรู้สึกของการมีจิตสาธารณะ (public minded) ร่วมกัน มีส่วนเสริมสร้างการเรียนรู้ระหว่างกันและมีความเท่าเทียมเสมอภาค

แนวคิดดังกล่าวสามารถดำเนินไปได้ด้วยการพัฒนาการเรียนรู้และวิธีการคิดของผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนพัฒนาศักยภาพของประชาชนและองค์กรชุมชน โดยการสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะตามกรอบแนวคิดข้างต้นจะเกิดขึ้นได้นั้นมีความจำเป็นต้องเสริมสร้างทักษะทั้งในระดับองค์กรและปัจเจกบุคคลที่เข้มแข็งในการทำงานและการร่วมมือร่วมแรงกันซึ่งจำเป็นต้องให้ผู้เกี่ยวข้องในทุกภาคีได้เข้ามามีส่วนร่วม

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เพื่อทราบทักษะการทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มประชาคม(Civic groups) ทั้งทักษะการทำงานทั้งของกลุ่มและของปัจเจกบุคคล รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
- 2) เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะแรงงานที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของกลุ่มองค์กรและบุคคลในชุมชนที่มีการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นต่อไป

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

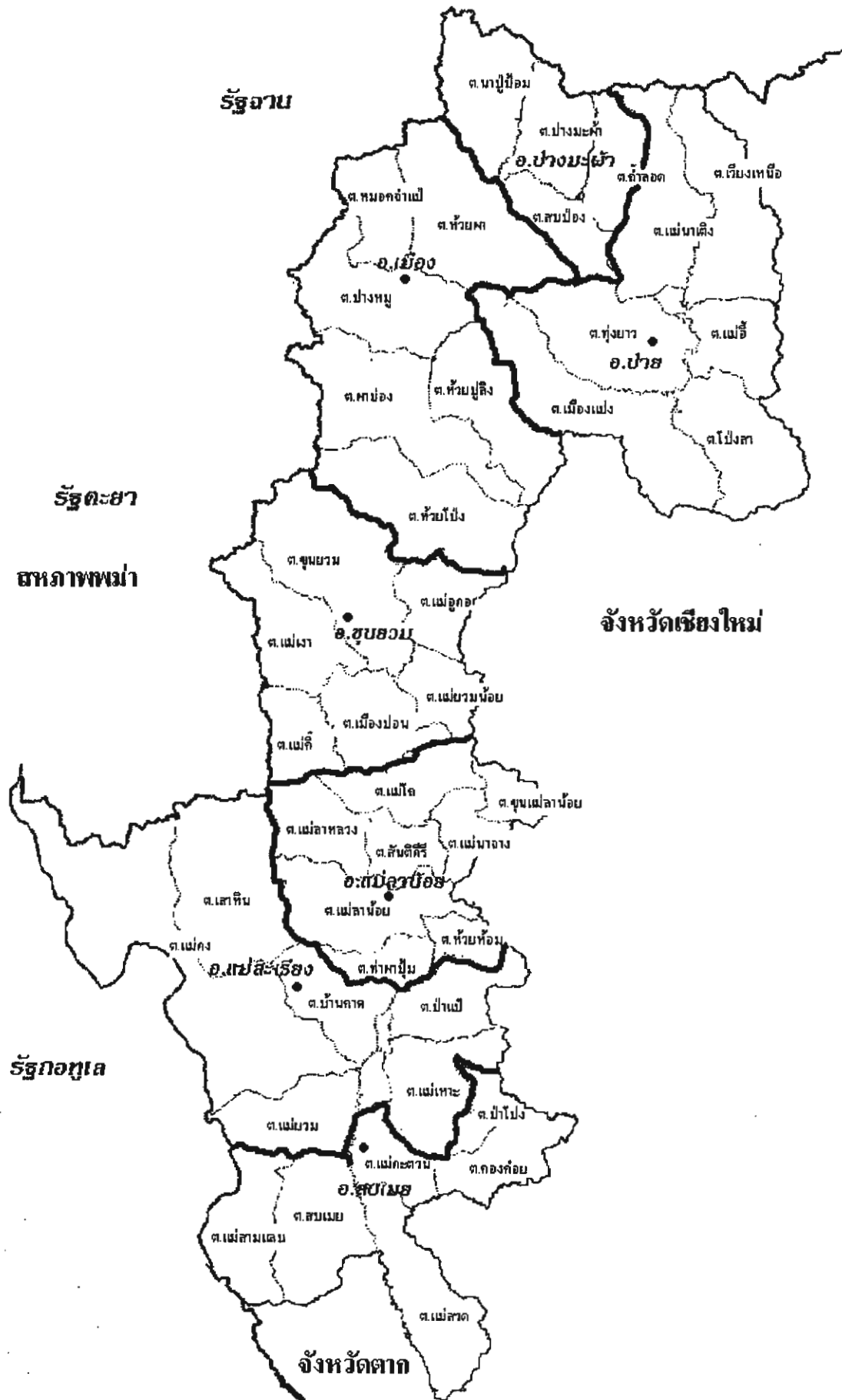
2.1 บริบทโดยทั่วไปของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนในยุคสมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์เป็นเพียงชุมชนบ้านป่า มีชาวไทยใหญ่อาศัยอยู่ทั่วไปบริเวณรอยต่อระหว่างประเทศไทยและสหภาพเมียนมาร์ ในอดีตความสำคัญของพื้นที่ส่วนนี้เป็นเพียงช่องทางที่กองทัพเมียนมาร์ในอดีตเดินผ่านเพื่อมาตีกรุงศรีอยุธยา และหัวเมืองฝ่ายเหนือของประเทศไทยเท่านั้น จนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ประมาณปี พ.ศ.2374 เจ้าผู้ครองเชียงใหม่ องค์ที่ 5 มีนามว่า พระเจ้ามหาโกศลประเทศ ได้มอบหมายให้เจ้าแก้วเมืองมาเป็นแม่กอง นำไพร่พลช้างต่อและหมอบควาญออกมาสำรวจสถานการณ์ชายแดนด้านตะวันตกพร้อมกับให้จับช้างไปใช้งานที่นครเชียงใหม่ และตั้งหมู่บ้านว่าแม่ฮ่องสอน ซึ่งหมายถึงหมู่บ้านที่มีร่องน้ำฝักช้าง โดยการปกครองของพะกาหม่องและแสนโกมขึ้นอยู่กับเชียงใหม่มาตลอด ต่อมาเพี้ยนเป็นแม่ฮ่องสอน จนถึงปัจจุบัน พญาสิงหนาทราชาเป็นเจ้าเมืองปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนมาจนถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2427 เจ้านางเม็ะภรรยาได้ปกครองเมืองสืบต่อมาพร้อมกับมีการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองหลายคน จนถึงปี พ.ศ.2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) และเมืองปาย ตั้งเป็นเชียงใหม่ตะวันตก พ.ศ.2446 เปลี่ยนชื่อเป็นบริเวณพายัพเหนือ ขึ้นตรงต่อข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพและตั้งที่ว่าการอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนในปี พ.ศ. 2453 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ฐานะเมืองแม่ฮ่องสอนเป็น "จังหวัดแม่ฮ่องสอน" และโปรดเกล้าฯ ให้ พระศรีสุราช เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดคนแรก จนถึง พ.ศ. 2476 จึงได้โอนมาขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทยจนถึงปัจจุบัน สัญลักษณ์จังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงได้นำต้นกำเนิดคือร่องน้ำสอนช้าง เป็นตราช้างตัวเดียวเล่นน้ำ

ปัจจุบันแบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอแม่สะเรียง อำเภอขุนยวม อำเภอปาย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอสบเมย และอำเภอปางมะผ้า แม่ฮ่องสอนได้ชื่อว่า "เมืองสามหมอก" เนื่องจากเป็นเมือง ในหุบเขา ล้อมรอบด้วยภูเขาสลับซับซ้อนทอดขนานไปกับ ทิวเขาถนนธงชัย และทิวเขาแดนลาว ดังนั้น จึงถูกปกคลุมด้วยหมอกตลอดทั้งปี

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาชน (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน



2.2 บริบทการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ความหมายของการท่องเที่ยว (Tourism)

ความหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้นำนิยาม ในปี พ.ศ. 2506 (ค.ศ.1963) ขององค์การสหประชาชาติที่ได้จัดประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ระหว่าง ประเทศขึ้นที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี และได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "การท่องเที่ยว" ไว้ว่า "การเดินทางเพื่อความ บันเทิงรื่นเริงใจ เยี่ยมญาติหรือการไปร่วมประชุม แต่มิใช่เพื่อประกอบ อาชีพเป็นหลักฐาน หรือไปพำนักอยู่เป็นการถาวร" พร้อมกับให้ประเทศสมาชิกใช้คำว่า "ผู้มาเยือน" (Visitors) แทนคำว่า "นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน" (Tourist) คำว่า "ผู้มาเยือน" มีความหมาย 2 ประการ คือ

- 1) นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน (Tourists) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราว ซึ่งพักอยู่ในประเทศ ที่มาเยือนตั้งแต่ 24 ชั่วโมง ขึ้นไป และเดินทางมาเยือนเพื่อพักผ่อน พักผ่อน ทดสอบศึกษา ประกอบศาสนกิจ ร่วมการแข่งขันกีฬา ดัดต่อ ธุรกิจหรือร่วมการประชุมสัมมนา ฯลฯ เป็นต้น
- 2) นักท่องเที่ยวที่ไม่ค้างคืน (นักทัศนาจร หรือ Excursionists) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราว และอยู่ใน ประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง

ประเทศไทยโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ใช้คำจำกัดความที่ได้กำหนดขึ้นนี้เป็นหลักในการจัดนับสถิติจำนวน "นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ" ซึ่งสรุปแล้ว ก็หมายถึง ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและพำนักอยู่ครั้งหนึ่ง ๆ ไม่น้อยกว่า 1 คืน หรือ 24 ชั่วโมง และไม่มากกว่า 60 วัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเข้ามาเพื่อทำกิจกรรม ดังนี้

- 1) มาท่องเที่ยวพักผ่อน มาเยี่ยมญาติหรือเพื่อมาพักผ่อน ฯลฯ
- 2) มาร่วมประชุม หรือเป็นตัวแทนของสมาคม ผู้แทนของศาสนา นักกีฬา นักแสดง ฯลฯ
- 3) มาเพื่อดัดต่อธุรกิจ แต่ไม่ใช่ทำงานหารายได้
- 4) มาเก็บเรือเดินสมุทรที่แวะจอด ณ ท่าเรือ แม้ว่าจะแวะน้อยกว่า 1 คืน

พร้อมกันนี้ได้กำหนดคำนิยามของ "นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ค้างคืน" (Domestic Tourist) ไว้ว่า "คือคนไทยหรือคนต่างด้าว ที่อยู่ในประเทศไทย เดินทางจากจังหวัดซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยปกติของตนไปยังจังหวัดอื่น ๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางอะไรก็ตามที่มีไปทำงานหารายได้และระยะเวลาที่พำนักอยู่ไม่เกิน 60 วัน

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จำแนกแหล่งท่องเที่ยว ออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 1) แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ (Natural Attractions)
- 2) แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attractions)
- 3) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิต

- แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Attractions) หรือที่เกิดจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาตินั้น ประกอบด้วย สภาพภูมิอากาศ (Climate) ทัศนียภาพที่สวยงาม (Scenery) และสัตว์ป่า (Wildlife) นับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด แต่แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเหล่านี้จะต้องได้รับการดูแลและบำรุงรักษาเป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ อาจทำลายความสวยงามลงได้
- แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attractions) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตรงกันข้ามกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เมืองขนาดใหญ่ ๆ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเที่ยวชมสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน สถานที่ที่รัฐบาลก่อสร้างขึ้น พระราชวัง อาคารเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ
- แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ยังมีกลุ่มนักท่องเที่ยวอีกจำนวนไม่น้อยที่สนใจในความรุ่งเรืองแห่งอารยธรรมในอดีต วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชนกลุ่มน้อย รวมถึงพิธีกรรม พิธีกรรมงานฉลองรื่นเริงต่าง ๆ ศิลปะการแสดง ดนตรี เพลงพื้นบ้าน การรำรำ การละเล่น ตลอดจนงานหัตถกรรม

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวได้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภทซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

ลักษณะการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในระยะแรกเป็นการเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาเป็นจำนวนมาก (Mass Tourism) การท่องเที่ยวในลักษณะนี้ได้ก่อให้เกิดการใช้จ่ายในแหล่งท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาได้มีข้อถกเถียงกันในเรื่องของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเที่ยวแบบ Mass Tourism แบบนี้ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความอ่อนไหว (Sensitivity) ของระบบนิเวศ เช่น ในเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันกระแสการท่องเที่ยวได้เปลี่ยนแปลงไปในการที่จะมีแนวคิดในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแทรกเข้าไปด้วย แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงได้เกิดขึ้นในเวลาต่อมา

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นตามกระแสในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเกิดเมื่อปลายทศวรรษ 1960 และต้นทศวรรษ 1970 โดยในทศวรรษ 1970 ชูมาร์กเกอร์ (Schumacher) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ในหนังสือของเขาเรื่อง จั๋วแต่แจ๋ว (*Small is Beautiful*) ในทศวรรษที่ 1980 ความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ได้สะสมมาได้มาปรากฏใน A Strategy for World Conservation and The UN World Commission on Environment and Development หรือที่รู้จักกันในนามของ Brundtland Report ซึ่งในรายงานนี้ได้ให้คำจำกัดความของการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่า ความต้องการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจโดยการเน้น ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและนิเวศทั้งในส่วนของผู้ที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ซึ่งเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว นอกจากนี้แนวคิดนี้ก็มีหลักการในการรักษาสมดุลระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและนิเวศ

แนวคิดข้างต้นได้เกิดขึ้นเมื่อชาวโลกพบว่าโลกใบนี้มีวิกฤตของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์เป็นจำนวนมากทั้งปัญหาน้ำเสีย อากาศเสีย ขยะ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของประชาคมโลกที่ต้องดำเนินการแก้ปัญหานี้ด้วยกันอย่างจริงจัง ในส่วนของกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติและบางส่วนได้ก่อให้เกิดปัญหาแก่แหล่งท่องเที่ยว เช่น การรบกวนระบบนิเวศ การเกิดปัญหาขยะ ดังนั้นในการพัฒนาอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นหัวข้อหนึ่งที่มีการเสนอให้มีการดำเนินการ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวได้เป็นรูปธรรมมากขึ้นเมื่อเกิดการประชุมเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เมืองริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อ ค.ศ. 1992 และได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนดังนี้

"Sustainable tourism development meets the needs of the present tourists and host regions while protecting and enhancing the opportunity for the future. It is envisaged as leading to management of all resources in such a way that economic, social and aesthetic needs can be fulfilled, while maintaining cultural integrity, essential ecological processes, biological diversity and life support systems". (WTO).

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าจากความหมายดังกล่าวการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่เป็นการพบกันระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่นที่มีการท่องเที่ยวโดยเมื่อผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวแล้วนั้นจะต้องนำไปสู่ความยั่งยืนต่อทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคมและแหล่งท่องเที่ยว การจรรโลงวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพและสนับสนุนระบบของสิ่งมีชีวิต

นอกจากนี้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามนโยบายโดยรวมขององค์การระหว่างประเทศ United Nation and Environmental Programme (UNEP) เพื่อให้เกิดความมั่นใจตามขอบเขตทาง

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษากลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การผสมผสานนโยบายในระดับชาติและท้องถิ่น ดังนั้นในการดำเนินการกลยุทธ์จึงควรอยู่บนพื้นฐานของความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายของทรัพยากรซึ่งจะมีการนำไปผสมผสานเป็นแผนระดับชาติและภูมิภาคเพื่อการบรรลุพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

ในเนื้อหาของกลยุทธ์ดังกล่าวในส่วนที่เชื่อมโยงถึงชุมชน ชุมชนและท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในการร่วมมือเพื่อสร้างความเข้มแข็ง การมีบทบาทและความเข้มแข็งของท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ได้รับการผนวกเข้าไปในการผสมผสานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาของท้องถิ่น การกระจายรายได้ การจัดการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นเรื่องที่ต้องมีความร่วมมือกับท้องถิ่นเป็นสำคัญ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงให้ความสำคัญกับท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ซึ่งในส่วนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่เป็นแหล่งของความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจก็เป็นจุดหนึ่งที่มีกิจกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยวของท้องถิ่นที่น่าสนใจศึกษาดังจะได้กล่าวต่อไป

2.3 บริบทด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

บริบทการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้มีการกล่าวถึงในผลงานวิจัยปี 2539 ของ สุรีย์ บุญญาบุณย์ (2539) เรื่อง ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งมีวิวัฒนาการมาเป็นเวลานานนับตั้งแต่ พ.ศ. 2508 หากแต่ปัญหาสำคัญในระยะแรกเป็นเรื่องการคมนาคมที่ยากลำบาก ความตอหนี่งว่า

“ระยะเวลากว่า 160 ปี นับตั้งแต่ชุมชนแม่ฮ่องสอนได้ก่อตั้งขึ้น ชุมชนนี้นับเป็นชุมชนที่ถูกปิดตายจากชุมชนอื่น ทั้งในภาคเหนือและภาคอื่น ๆ เนื่องจากความทุรกันดารของพื้นที่ และความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนนี้ใกล้ชิดกับพม่ามากกว่าไทย เพราะประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นชาวไทยใหญ่และชาวไทยภูเขา แม้ว่าการพัฒนาการคมนาคมเพื่อเปิดประตูให้แม่ฮ่องสอนติดต่อกับชุมชนภายนอก จะได้เริ่มมาแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2508 แต่ก็ไม่ได้ทำให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมแม่ฮ่องสอน เนื่องจากการเดินทางยังมีความยากลำบากอยู่มาก สำหรับชุมชนใกล้เคียง เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ความแตกต่างทางวัฒนธรรมประเพณีของคนไทยใหญ่ในแม่ฮ่องสอนกับชาวไทยล้านนา ก็ไม่ดึงดูดใจพอที่จะทำให้อยากมาเยี่ยมชม”

จนมาอีกยุคหนึ่งที่มีการคมนาคมมีความสะดวกมากขึ้น ซึ่งในยุคนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ซึ่งจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักท่องเที่ยวที่รักการผจญภัย และต้องการชื่นชม

ความงามของธรรมชาติ ในระยะนี้ก็ยังไม่มีบริการด้านการท่องเที่ยวรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวมากนัก การบริการในระยะแรกนี้เป็นเรื่องของมิตรไมตรีระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างในเรื่องนี้พบได้มากและสามารถสืบข้อมูลได้จากบรรดาเกสต์เฮาส์ที่ดำเนินกิจการในช่วงแรก ดังความตอนหนึ่งจากงานของ สุรีย์ บุญญานุพงศ์

“ภายหลังการพัฒนาเส้นทางสายแม่ฮ่องสอน – ปาย - เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอนได้ถูกเปิดตัวสู่สายตาของนักท่องเที่ยวที่นิยมธรรมชาติ และมีโอกาสได้ต้อนรับนักท่องเที่ยวบ้างเป็นครั้งคราว จนกระทั่งถึงปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2530 แม่ฮ่องสอนถูกนำเสนอสู่สายตาตามวลชนตามนโยบายการพัฒนาจังหวัดโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมนำการพัฒนา ซึ่งเป็นการจุดประกายความสนใจของประชาชนทั่วไปให้เกิดความกระหายที่จะได้มาชื่นชมความงดงามบริสุทธิ์ของธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวแม่ฮ่องสอน ทำให้ชุมชนแม่ฮ่องสอนไม่สามารถปิดตัวเองจากสายตาโลกภายนอกได้อีกต่อไป นักท่องเที่ยวจำนวนมากที่ลี้ภัยเข้ามาสู่จังหวัดแม่ฮ่องสอน จนประชาชนชาวแม่ฮ่องสอนพากันตื่นตกใจกับอาคันตุกะแปลกหน้า ที่มาเคาะประตูบ้านเพื่อขอพักอาศัยและซื้ออาหาร เนื่องจากไม่มีโรงแรมหรือที่พักพอที่จะรับนักท่องเที่ยวได้ ไม่มีร้านอาหารและไม่มีบริการนำเที่ยว”

จากงานวิจัยดังกล่าวได้สรุปว่า “นับตั้งแต่ปีพ.ศ.2530 เป็นต้นมา กิจกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้เข้าสู่ภาวะที่เรียกว่า “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว” อย่างแท้จริงและหลังจากที่ประชาชนชาวแม่ฮ่องสอนหายตื่นตกใจกับนักท่องเที่ยวที่พากันลี้ภัยเข้ามาแล้ว ก็ได้พบกับความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกายภาพ และเศรษฐกิจ เนื่องจากนักธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างพากันย้ายหรือขยายฐานประกอบการเข้ามาในเกือบทุกอำเภอของแม่ฮ่องสอน กิจการที่สนับสนุนการท่องเที่ยวขยายตัวอย่างมาก อาทิ โรงแรมชั้นหนึ่ง เกสต์เฮาส์ รีสอร์ท ร้านอาหาร สถานเริงรมย์ต่าง ๆ กิจการนำเที่ยว กิจการให้เช่าพาหนะ และอื่น ๆ “

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวมาขังจังหวัดแม่ฮ่องสอนนับว่ามีความสะดวกและมีทางเลือกในการเดินทางมากขึ้น กล่าวคือ สามารถเดินทางได้โดยทางรถยนต์ได้หลายเส้นทาง เนื่องจากมีถนนจากจังหวัดเชียงใหม่ถึงแม่ฮ่องสอนเพิ่มขึ้นอีกสายหนึ่งคือ ทางหลวงหมายเลข 1095 หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่าเส้นทางสายแม่มาลัย-ปาย ตัดจากอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ถึงอำเภอปายจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้กว่าร้อยกิโลเมตร เหลือระยะทางเพียง 245 กิโลเมตร นอกจากนี้ เส้นทางนี้ยังเป็นเส้นทางผ่านไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ด้วย อาทิ ห้วยน้ำดัง และถ้ำต่างๆ ปัจจุบันเป็นถนนลาดยางอย่างดีตลอดสาย และหากนักท่องเที่ยวสนใจเดินทางจากจังหวัดตากไปยังจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยไม่แวะเข้าจังหวัดเชียงใหม่ก็สามารถเดินทางได้ตามทางหลวงหมายเลข 105 ผ่านอำเภอแม่สอด-แม่

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท้องถิ่นในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ระยะทางประมาณ 300 กิโลเมตร เป็นทางลาดยาง ตลอด
จนการเดินทางทางอากาศโดยเครื่องบินที่มีเป็นประจำทุกวัน

นอกจากนี้การบริการนักท่องเที่ยวได้มีบริการในเรื่องที่พักมากขึ้น และมีประเภทของที่พัก
ให้เลือกมากมาย เช่น เกสต์เฮาส์ โรงแรม ซึ่งยังไม่รวมการพักค้างคืนกับชาวบ้านในหมู่บ้านหรือที่
เรียกว่า Homestay โดยข้อมูลจากสำนักงานจังหวัดราชบุรี ปี พ.ศ. 2544 ได้รายงานเกี่ยวกับที่พักนัก
ท่องเที่ยวในอำเภอต่าง ๆ ดังแสดง ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนที่พักรักนักท่องเที่ยวแยกตามรายอำเภอที่เป็นจุดสำคัญของการท่องเที่ยวใน
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อำเภอ	จำนวนที่พัก (โรงแรม และ เกสต์เฮาส์) (แห่ง)
1. อำเภอเมือง	882
2. อำเภอปาย	195
3. อำเภอปางมะผ้า	65
4. อำเภอแม่สะเรียง	255
5. อำเภอขุนยวม	44

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่ง
บริษัททัวร์และนักท่องเที่ยวได้ใช้เป็นแนวทางในการเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนดังต่อ
ไปนี้

สถานที่ท่องเที่ยวอำเภอเมือง

อนุสาวรีย์พระยาสิงหนาทราชา ตั้งอยู่ต้นถนนขุนลุมประพาส พระยาสิงหนาทราชาเป็นเจ้า
เมืองแม่ฮ่องสอนคนแรก เดิมชื่อ ชานกะเล เป็นชาวไทยใหญ่ ได้รวบรวมผู้คนตั้งหมู่บ้านขึ้นชื่อว่า
“บ้านขุนยวม” ต่อมาได้ยกขึ้นเป็นเมือง จวบจนปี พ.ศ. 2417 จึงได้เปลี่ยนชื่อเมืองเป็น เมือง
แม่ฮ่องสอน

วัดก้ำก่อ (ภาษาไตแปลว่า ดอกขุนนาถ) ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับวัดพระนอน เป็นวัดเก่าแก่ คู่
บ้านคูเมืองแม่ฮ่องสอน สร้างเมื่อ พ.ศ. 2433 มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่พิเศษ คือมีหลังคาคลุมทาง
เดิน ตั้งแต่ซุ้มทางเข้าไปสู่ศาลา นอกจากนี้ยังมีตำรา ภาษาไทยใหญ่ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยใหญ่

วัดพระธาตุคอกยงมู ตั้งอยู่บนคอกยงมูทางทิศตะวันตกของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน มีทางขึ้นภูเขาไปอีกประมาณ 1.5 กิโลเมตร เดิมมีชื่อเรียกว่า วัดปลายคอก เป็นปูชนียสถานคู่บ้านคู่เมืองที่สำคัญที่สุด ประกอบด้วยพระธาตุเจดีย์ 2 องค์ พระเจดีย์องค์ใหญ่สร้างโดย "จองต้องสู้" เมื่อ พ.ศ. 2403 เป็นที่บรรจุพระธาตุของพระโมคคัลลานะเถระ ซึ่งนำมาจากประเทศพม่า ส่วนพระธาตุเจดีย์องค์เล็กสร้างเมื่อ พ.ศ. 2417 โดย "พระยาสิงหนาทราชา" เจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนคนแรก จากวัดพระธาตุคอกยงมูนี้ สามารถมองเห็นภูมิประเทศ และสภาพตัวเมืองแม่ฮ่องสอนได้อย่างชัดเจน และสวยงามมาก วัดนี้มีงานเทศกาลประจำปีหลายงาน เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ โดยเฉพาะในวันออกพรรษาจะมีการดักบาตรดาวดึงส์ หรือดักบาตรเทโวด้วย

วัดพระนอน ตั้งอยู่เชิงคอกยงมู เป็นที่ประดิษฐานพระนอนองค์ใหญ่ สร้างด้วยศิลปะไทยใหญ่เมื่อ พ.ศ. 2418 ตามประวัติเล่าว่า พระนางเมี่ยง ภริยาของพระยาสิงหนาทราชาเป็นผู้สร้างขึ้นภายในบริเวณมีรูปปั้นสิงโตขนาดใหญ่ 2 ตัว สร้างโดยพระยาสิงหนาทราชา และพระนางเมี่ยง อยู่เคียงข้างระหว่างทางที่จะขึ้นไปนมัสการพระธาตุคอกมู เป็นสิ่งใดที่มีลักษณะงดงามและสมบูรณ์มาก นอกจากนี้ภายในวัดยังมีการสอนวิปัสสนาอีกด้วย

วัดหัวเวียงหรือวัดกลางเมือง ตั้งอยู่ที่ถนนสี่หมื่นบาท รุ่ง ตำบลจองคำ (อยู่ติดกับตลาดเช้าบริเวณสี่แยกไฟแดง) เป็นวัดที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2406 มีวิหารไม้ศิลปะพม่า ประดิษฐานพระเจ้าพาราละแข่ง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องประจำเมืองที่งดงามมาก มีประวัติว่าหล่อจำลองจาก "พระมหามุนี" ซึ่งเป็นเจ้าพาราละแข่งองค์จริง ณ เมืองมณฑลพะเยา ประเทศพม่า โดยลุงจอง โพหย่า เดินทางไปนิมนต์มา พระเจ้าพาราละแข่งองค์นี้สร้างเป็นท่อนๆ ทั้งหมด 9 ท่อน ล่องมาตามแม่น้ำปาย แล้วนำมาประกอบที่วัดพระนอน และนำมาประดิษฐานที่วัดหัวเวียง หรือวัดกลางเมือง

วัดของกลาง ตั้งอยู่เคียงข้างกับวัดจองคำ ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์จำลอง สิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก ได้แก่ ตุ๊กตาแกะสลักด้วยไม้เป็นรูปคนและสัตว์ เกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก ฝีมือแกะสลักของช่างชาวพม่า ซึ่งนำมาจากพม่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2400 ภาพจิตรกรรมที่วัดนี้เป็นภาพวาดบนแผ่นกระจก เรื่องพระเวสสันดรชาดก และภาพประวัติเจ้าชายสิทธัตถะ ตลอดจนภาพที่แสดงให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนสมัยนั้นหลายภาพ มีคำบรรยายใต้ภาพเป็นภาษาพม่า และมีบันทึกบอกไว้ว่าเป็นฝีมือของช่างไทยใหญ่จากมณฑลพะเยา

วัดจองคำ อยู่บริเวณสวนสาธารณะหนองจองคำ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2370 โดยช่างฝีมือชาวไทยใหญ่ เป็นศิลปะแบบไทยใหญ่ หลังคาวัดเป็นรูปปราสาท มีคิดว่าปราสาทเป็นของสูง ผู้ที่ประทับอยู่ในปราสาทควรจะเป็นพระมหากษัตริย์หรือตัวแทนพระศาสนา ภายในประดิษฐานหลวงพ่อดอสร้างเมื่อ พ.ศ. 2469 โดยช่างฝีมือชาวพม่า และพระประธานเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ซึ่งจำลอง

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

มาจากพระศรีศากยมนิทีวิหารวัดสุทัศน์ เหตุที่เรียกชื่อวัดจองคำ เนื่องจากเสาวัดประดับด้วยทองคำเปลว

บ่อน้ำร้อนผาบ่อง ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลผาบ่อง (เส้นทางหลวงหมายเลข 108 บริเวณหลักกิโลเมตรที่ 256) อยู่ห่างจากตัวเมือง 11 กิโลเมตร มีบริเวณพื้นที่ 8 ไร่ จัดสถานที่ไว้อย่างสวยงาม และมีห้องอาบน้ำให้บริการ

อุทยานแห่งชาติถ้ำปลา-น้ำตกผาเสื่อ ส่วนหนึ่งตั้งอยู่ที่บ้านห้วยผา ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนประมาณ 17 กิโลเมตร ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 1095 (แม่ฮ่องสอน-ปาย) สามารถเดินทางไปได้ทุกฤดูกาล บริเวณโดยรอบเป็นลำธารและป่าเขา ถ้ำปลาดังอยู่บริเวณเชิงเขา มีลักษณะเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ที่ไหลออกจากถ้ำใต้ภูเขาอยู่ตลอดเวลา มีปลาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เรียกกันไปหลายชื่อ เช่นว่า ปลาบุง ปลาคัง หรือปลาพลวง เป็นปลาที่มีเกล็ดขนาดใหญ่ในวงศ์เดียวกับปลาคาร์พ เชื่อกันว่า ปลาเหล่านี้เป็นปลาเจ้า หากใครนำไปรับประทานแล้วจะต้องมีอันเป็นไป

ในส่วนของน้ำตกผาเสื่อตั้งอยู่ในเขตตำบลหมอกจำแป่ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนตามเส้นทางสู่อำเภอปาย (เส้นทาง 1095) เป็นระยะทาง 17 กิโลเมตร แยกซ้ายบริเวณบ้านรักไทยเป็นทางลาดยางเข้าไปอีก 12 กิโลเมตร และเข้าทางลูกรังไปอีก 8 กิโลเมตร น้ำตกแห่งนี้ไหลลงมาจากน้ำตกแม่สะงาในพม่า มี 6 ชั้น ชั้นบนสุดอยู่ในป่าลึกเข้าไป ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง คือน้ำตกแม่สะงากลาง ถัดออกมาเป็นชั้นผายาว ผาลาด ผาเสื่อ ผาดั่ง และผาอ้อม น้ำตกมีขนาดใหญ่ และน้ำมากตลอดปี น้ำมากที่สุดในช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน

สถานที่ท่องเที่ยวอำเภอปางมะผ้า

สถานศึกษาธรรมชาติ และสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด ตั้งอยู่ที่ตำบลถ้ำลอด ไปตามเส้นทางหลวงสาย 1095 (ปางมะผ้า-ปาย) ประมาณหลักกิโลเมตร 138-139 มีทางแยกซ้ายจากอำเภอปางมะผ้าเข้าไปตามทางบ้านถ้ำลอดอีก 9 กิโลเมตร เป็นทางลูกรัง มีกรวดและหินมาก บางช่วงชำรุด รถใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงได้ ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นระยะทาง 77 กิโลเมตร เป็นแหล่งโบราณคดีสำคัญ ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มแม่น้ำปาย มีสถานที่ที่น่าสนใจ คือ "ถ้ำลอด" ซึ่งมีลำห้วยชื่อ น้ำนาง ไหลลงลงภูเขาไปทะลุออกอีกด้านหนึ่ง ทำให้เกิดเป็นถ้ำที่มีหินงอกหินย้อยสวยงาม เป็นถ้ำเก่าแก่ จากการพบเครื่องมือเครื่องใช้โบราณในถ้ำ สันนิษฐานได้ว่ามีอายุประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว ภายในถ้ำความยาวประมาณ 1 กิโลเมตร ประกอบด้วยห้องโถงใหญ่อีก 3 ห้อง เรียกชื่อต่างๆ กันคือ "ถ้ำเสาหินหลวง" เป็นถ้ำกว้างใหญ่ มีหินงอกหินย้อยสวยงามมากมาย "ถ้ำตุ๊กตา" มีหินงอกเป็นปุ่มปมเล็กๆ คล้ายตุ๊กตาเรียงรายอยู่มากมาย และด้านหนึ่งของผนังถ้ำยังปรากฏภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ถ้ำนี้เป็นถ้ำที่กว้างและยาวที่สุดในถ้ำลอด ถ้ำสุดท้ายอยู่

ด้านทางออกคือ "ถ้ำผีแมน" นอกจากมีหินงอกหินย้อยสวยงามแล้ว ยังเป็นที่พบเศษภาชนะดินเผา มี ชีกรูป และกระดูกของมนุษย์ เมล็ดพืช เครื่องมือหิน รวมทั้ง "โลงผีแมน" อีกด้วย โลงผีแมนนี้มี ลักษณะเป็นท่อนไม้ที่ถูกขุดตรงส่วนกลางออกเป็นร่องคล้ายเรือ หรือรางไม้ใส่อาหารให้สัตว์เลี้ยง มีทั้งขนาดเล็กและใหญ่ โดยโลงขนาดใหญ่จะถูกวางอยู่บนคานโดยใช้เสา 4-6 ต้น ตั้งกับพื้นถ้ำ และ เสาแต่ละคู่จะถูกเจาะเป็นช่อง เพื่อสอดใส่คานไว้วางพาดโลงผีแมน มีการจัดบริการนำชมถ้ำทุกวัน ตั้งแต่เวลา 08.00-17.00 น. โดยการรวมตัวของชาวบ้านแถบนี้ ค่าบริการประมาณ 100 บาท ต่อผู้นำ ทาง 1 คน การเดินชมถ้ำจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกจะเป็นการชม 2 ถ้ำใหญ่ คือ ถ้ำเสาหินหลวง และถ้ำตุ๊กตา หากนักท่องเที่ยวต้องการจะเข้าชมถ้ำผีแมน จะต้องล่องแพผ่านธารน้ำที่ล้นภายในถ้ำ โดยจะมีแพของชาวบ้านรอให้บริการอยู่ ในบริเวณสถานศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอดนี้ ยัง เป็นแหล่งดูนก ซึ่งทางหน่วยบริการได้จัดทำป้ายบอกจุดดูนกไว้เป็นระยะๆ นักท่องเที่ยวสามารถ เดินชมเองได้ บริเวณที่ทำการยังมีบ้านพักไว้บริการ และอนุญาตให้ตั้งเต็นท์พักแรมได้ โดยติดต่อ โดยตรง ณ หน่วยบริการภายใน สถานศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด นอกจากนี้ ในเขต อำเภอยังมีผู้สำรวจพบถ้ำต่างๆ อีกหลายถ้ำ เช่น ถ้ำผาเผือก ถ้ำผาแดง ถ้ำปางคำ ถ้ำน้ำตก ถ้ำซู่ซ่า ถ้ำ ผามอญ ถ้ำแม่ละนา ฯลฯ เนื่องจากถ้ำเหล่านี้ยังไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งการ เดินทางที่ยากลำบาก เพราะถ้ำบางแห่งมีระยะทางไกลมาก (โดยเฉพาะถ้ำแม่ละนา ที่นักสำรวจถ้ำคาด ว่าลึกประมาณ 13 กิโลเมตร) และมีลำธาร บางช่วงอาจต้องว่ายน้ำไป จึงเหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยว ที่รักการผจญภัย และเสาะแสวงหาธรรมชาติอย่างแท้จริง

แหล่งท่องเที่ยวอำเภอขุนยวม

ทุ่งบัวตองดอยแม่ฮุค ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลแม่ฮุค อำเภอขุนยวม ตามเส้นทาง หมายเลข 108 (แม่ฮ่องสอน-ขุนยวม) ก่อนถึง ตัวอำเภอ ประมาณ 1 กิโลเมตร มีทางแยกซ้ายตามทางหลวงสาย 1263 เข้าสู่ทุ่งบัวตองอีก 26 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง มีพื้นที่ครอบคลุม เป็นเขากว้างประมาณ 1 พันไร่ อยู่ในความรับผิดชอบของโครงการพัฒนาป่าไม้ที่สูง หน่วยที่ 5 กองอนุรักษ์ต้นน้ำ ดอกบัวตองที่นี่เมื่อบานพร้อมๆกัน ในช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม จะเหลืองอร่ามปกคลุมทั่วทั้งภูเขา มีความสวยงามมาก

น้ำตกแม่ฮุค ตั้งอยู่บริเวณดอยแม่ฮุค ก่อนถึงทุ่งบัวตองเล็กน้อยมีทางแยกเข้าสู่ น้ำตก ประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นน้ำตกชั้นเดียว สูงประมาณ 30 เมตร ตกจากร่องหินขนาดใหญ่ ตอนกลาง ของสายน้ำมีร่องหินกว้าง สามารถเดินเข้าไปชมม่านน้ำตกได้

น้ำตกแม่สุรินทร์ อยู่ในเขตบ้านแม่สุรินทร์ ตำบลแม่ขมน้อย อำเภอขุนยวม การเดินทางใช้ ทางหลวงหมายเลข 108 ถึงอำเภอขุนยวม และจากขุนยวมเข้าไปน้ำตกแม่สุรินทร์ ระยะทาง

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประมาณ 50 กิโลเมตร บางช่วงเป็นทางลูกรัง น้ำตกแม่สุรินทร์เป็นน้ำตกสวยงามมาก เป็นน้ำตกชั้นเดียว ไหลจากหน้าผาสู่หุบเขาด้านล่าง สูงประมาณ 100 เมตร

ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอขุนยวม ตั้งอยู่ที่บริเวณตรงข้ามวัดม่วยตามทางหลวงหมายเลข 108 บริเวณหลักกิโลเมตรที่ 200 เป็น ศูนย์รวมศิลปหัตถกรรมของชาวไทยใหญ่ และชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ ตลอดจนเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ของทหารญี่ปุ่นที่เดินทัพเข้ามาในพื้นที่อำเภอขุนยวม สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2

วัดต่อแพ ตั้งอยู่ที่บ้านต่อแพ ตำบลแม่เงา ห่างจากตลาดขุนยวมประมาณ 7 กิโลเมตร โดยก่อนที่จะถึงตลาดมีทางแยกจากทางสาย 108 ไปประมาณ 5 กิโลเมตร เป็นทางลูกรัง เป็นวัดเก่าแก่อยู่ทางฝั่งขวาของ ลำน้ำยวม มีวิหารขนาดใหญ่แบบพม่า สร้างอย่างวิจิตรสวยงามมาก นอกจากนี้ยังมีเจดีย์ทรงมอญอีกด้วย

แหล่งท่องเที่ยวอำเภอปาย

อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง มีพื้นที่ครอบคลุมอยู่ในท้องที่อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมเนื้อที่ทั้งหมด ประมาณ 179 ตารางกิโลเมตร ที่ทำการอุทยานฯ อยู่แยกจากทางหลวงหมายเลข 1095 (แม่มาลัย-ปาย) กิโลเมตรที่ 65-66 ไปอีกประมาณ 6 กิโลเมตร สถานที่ท่องเที่ยวของอุทยานที่อยู่ในเขตแม่ฮ่องสอนได้แก่

- **โป่งน้ำร้อนท่าปาย** อยู่ในป่าแม่ปายฝั่งซ้ายตอนบนท้องที่ตำบลแม่ฮี้ โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 1095 (ปาย-แม่มาลัย) ข้ามสะพานแม่น้ำปาย ถึงบริเวณหลักกิโลเมตรที่ 87-88 แยกซ้ายเข้าไปอีก 2 กิโลเมตร ตามทางเข้าบ้านท่าปาย เป็นทางลาดยางตลอดทั้งสาย สภาพของโป่งน้ำร้อนเป็นบ่อน้ำร้อน น้ำกำลังเดือดเป็นฟองๆ และมีหมอกควันปกคลุมพื้นที่ พร้อมทั้งมีน้ำร้อนไหลเรื่อยๆ ทั่วบริเวณกว้าง มีบ่อใหญ่สองบ่อ นอกนั้นมีลักษณะเป็นน้ำพุตบจุด ความร้อนประมาณ 80 องศาเซลเซียส และรอบๆ โป่งร้อนเป็นไม้สักที่สมบูรณ์มาก
- **น้ำตกแม่เย็น** อยู่ที่บ้านแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ ห่างจากอำเภอปายประมาณ 7 กิโลเมตร เป็นน้ำตกสูง 3 ชั้น และสวยงามที่สุดของอำเภอ ทางอุทยานฯ มีบริการบ้านพักแก่นักท่องเที่ยวที่ประสงค์จะพักค้างแรม

แหล่งท่องเที่ยวอำเภอแม่สะเรียง

วัดจองสูงหรือวัดอุทยานรมณ์ ตั้งอยู่ในตัวอำเภอ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2381 เดิมเป็นสำนักสงฆ์มีเจ้าอาวาสเป็นไทยใหญ่ เมื่อปี พ.ศ. 2431 ถูกไฟไหม้ และได้บูรณะขึ้นใหม่เป็นวัดจองสูงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2439 ภายในวัดมีเจดีย์ทรงมอญเก่าแก่มากกว่า 100 ปีอยู่ 3 องค์

วัดจอมทอง ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอแม่สะเรียง 1 กิโลเมตร ตามเส้นทางสายแม่สะเรียง-สบเมย แยกทางซ้ายมือบริเวณสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เป็นทางลูกรังขึ้นภูเขา วัดนี้มีจุดเด่นที่พระพุทธรูปขนาดใหญ่ ซึ่งประดิษฐานอยู่บนยอดเขา และบนลานพระพุทธรูปนี้ สามารถชมทิวทัศน์ของอำเภอแม่สะเรียงได้

ทุ่งบัวตอง ดอยแม่เหาะ ห่างจากอำเภอแม่สะเรียงประมาณ 16 กิโลเมตร อยู่ริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ตรงหลักกิโลเมตรที่ 84 เขตตำบลแม่เหาะ ริมทางในช่วงนี้มีภูมิประเทศที่งดงามของภูเขา และทุ่งดอกบัวตองที่ตระการตา และแบ่งบานสะพรั่ง ในเดือนตุลาคม-ธันวาคม

อุทยานแห่งชาติสาละวิน ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสาละวิน ซึ่งกั้นพรมแดนระหว่างไทยกับพม่า มีอาณาเขตรอบคลุมพื้นที่บริเวณที่ดินป่าแม่ขวมฝั่งขวา และป่าสาละวิน ในท้องที่ตำบลเสาหิน ตำบลบ้านกาศ ตำบลแม่คง ตำบลแม่ขวม อำเภอแม่สะเรียง และตำบลแม่สามแลบ อำเภอสบเมย มีพื้นที่ประมาณ 721 ตารางกิโลเมตร การเดินทาง มีรถโดยสารสายอำเภอแม่สะเรียง-บ้านแม่สามแลบบริการ หรือสามารถเช่ารถจากอำเภอแม่สะเรียงไปยังแม่สามแลบ ระยะทางประมาณ 46 กิโลเมตร จากนั้นจะต้องลงเรือ จากบ้านแม่สามแลบไปตามแม่น้ำสาละวิน ใช้เวลาประมาณครึ่งชั่วโมง โดยจะมีเรือของชาวบ้านมาบริการ คิดในราคาเหมาลำ

แหล่งท่องเที่ยวอำเภอสบเมย

ล่องแก่งแม่เงา บ้านแม่เงา ตำบลแม่สวด เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่เหมาะสมสำหรับการล่องแพเพื่อผจญภัยอย่างแท้จริง สภาพสองฝั่งยังคงเป็นธรรมชาติที่คงสภาพดีเยี่ยม นอกจากนี้ยังเหมาะแก่นักท่องเที่ยวที่ชอบกีฬาตกปลาด้วย ระยะทางจากตัวอำเภอ ทั้งทางรถยนต์รวมทั้งทางน้ำถึงบ้านสบเมย-อุมโละ ประมาณ 35 กิโลเมตร

แม่น้ำปาย เป็นแม่น้ำที่ใหญ่และยาวที่สุดของจังหวัดแม่ฮ่องสอน เกิดจากทิวเขาดอยมูเซอและทิวเขาแดนลาวในเขตอำเภอปาย แล้วไหลลงมาทางทิศใต้ผ่านอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ไปบรรจบกับแม่น้ำสาละวิน (แม่น้ำคง) ในเขตรัฐกะยา สหภาพพม่า มีความยาวประมาณ 180 กิโลเมตร กว้างประมาณ 30 เมตร และลึกประมาณ 7 เมตร ท้องน้ำมีลักษณะเป็นกรวดทราย มีช่วงที่สามารถล่องแพได้หลายช่วงด้วยกัน เช่น ช่วงต้นลำน้ำปายถึงอำเภอปาย ช่วงจากอำเภอปายถึง

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อำเภอเมือง และช่วงอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนถึงเขตชายแดนไทย-พม่า ซึ่งบางรายการมีบริการนั่งช้างด้วย ช่วงที่เหมาะสมที่สุดในการล่องแพแม่น้ำปายได้แก่ ช่วงเดือนตุลาคม-มีนาคม นักท่องเที่ยวสามารถติดต่อบริษัทนำเที่ยวที่มีบริการเดินป่า ในตัวเมืองแม่ฮ่องสอนหรือที่อำเภอปายได้

สถานที่ท่องเที่ยวในเขตอำเภอแม่ลาน้อย

ถ้ำแม่สุ ตั้งอยู่ที่เขตบ้านป่าหมาก ต.แม่ลาน้อย ห่างจากอำเภอแม่ลาน้อยไปทางทิศตะวันออกประมาณ 7 กิโลเมตร เส้นทางแยกจากทางหลวงสาย 108 ภายในถ้ำมีหินงอกหินย้อยที่สวยงามมาก

บ่อน้ำร้อนแม่สุ ตั้งอยู่ในบริเวณ ต.แม่ลาน้อย มีลักษณะเป็นบ่อน้ำร้อนที่มีความร้อนสูงมากสามารถต้มไข่สุก

น้ำตกดาวดึงส์ ตั้งอยู่บริเวณบ้านทุ่งรวงทอง ต.แม่ลาน้อย ห่างจากอำเภอแม่ลาน้อยประมาณ 6 กิโลเมตร เป็นน้ำตกขนาดเล็ก

หมู่บ้านละว้า (ลัวะ) ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 บ้านละอูบ ต.ห้วยห้อม ห่างจากอำเภอแม่ลาน้อยประมาณ 32 กิโลเมตร มีลักษณะวัฒนธรรมการสร้างที่อยู่อาศัย การแต่งกายและอุปนิสัยที่แตกต่างจากชาวไทยภูเขาอื่นๆ

บ้านกะเหรี่ยงห้วยห้อม ตั้งอยู่ห่างจากบ้านละอูบประมาณ 4 กิโลเมตรเป็นหมู่บ้านชาวเขาด้อย่าง เป็น ที่ตั้งศูนย์พัฒนาชาวเขาจึงทำให้ได้รับการพัฒนาให้สามารถทำผ้าจากขนแกะ การปลูกผลไม้เมืองหนาว และราษฎรเป็นคนที่เคร่งครัดในศาสนาและสุภาพอ่อนโยน

บ้านกะเหรี่ยงแม่ก๊วะ ตั้งอยู่ ต.ท่าผาป๋ม ห่างจากอำเภอแม่ลาน้อยประมาณ 13 กิโลเมตร เป็นการปลูกบ้านเรือนเชิงเขาที่แปลกตามาก

ถ้ำแก้ว ตั้งอยู่ที่ ต.แม่ลาน้อย ลักษณะของถ้ำเป็นโพรงสลับซับซ้อนเข้าไปตามอุโมงค์ของเหมือง ภายในถ้ำมีหินงอก หินย้อย เกิดจากผลึกแคลไซต์รูปร่างต่าง ๆ เช่น ปะการัง

สินค้าที่ระลึกจากแม่ฮ่องสอน

ของที่ระลึกจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีทั้งประเภท อัญมณี ตลอดจนผลิตภัณฑ์สินค้าพื้นเมืองต่างๆ เช่น น้ำผึ้งป่า ใบชา หมวกชาวไต (ชาวไทยใหญ่เรียกว่า "กู๊ป") ซึ่งมีลักษณะเป็นหมวกปีกกว้างใบกลม ตรงกลางยอดแหลมเหมือนเจดีย์ ผลิตจากไม้ไผ่ เสื่อทอไทยใหญ่ ผ้าซิ่นไหมลายฝีมือผู้ทำ อัญมณี เช่น ทับทิม หยก และเครื่องใช้ประเภทเสื่อ ผ้าทอฝีมือกะเหรี่ยง ประเภทของขบถั่ว ถั่วแปะหล่อ แป๊ะยี เป็นต้น



งานเทศกาลประเพณี

งานเทศกาลชิมชาบ้านรักไทย จัดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ บริเวณหมู่บ้านรักไทย หมู่ 6 ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมือง เป็นหมู่บ้านชายแดนที่อยู่ในความควบคุมของกองทัพบกที่ 3 เนื่องจากรายการมีอาชีพปลูกใบชา ดังนั้นเทศกาลชิมชาจึงจัดขึ้นเพื่อเป็นการสนับสนุนเกษตรกรผู้ปลูกชา และส่งเสริมการท่องเที่ยว ภายในงานมีการจี่ม้าเที่ยวชมธรรมชาติรอบหมู่บ้าน ชิมชาชั้นดี ชมการแสดงจากชาวจีน ยูนาน และการละเล่นพื้นบ้าน

งานประเพณีปอยส่างลอง หรืองานบวชลูกแก้ว เป็นประเพณีบวชสามเณรตามธรรมเนียมของชาวไทยใหญ่ เพื่อให้บุตรหลานได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และมีความเชื่อว่าจะได้รับบุญกุศลจากการบวชครั้งนี้ งานจัดให้มีขึ้นใน เดือนมีนาคม-เมษายน ซึ่งจะตรงกับช่วงปิดภาคเรียนฤดูร้อนของเด็กๆ

ประเพณีจองพารา เป็นประเพณีส่วนหนึ่งในงานเทศกาลออกพรรษา (งานปอยเหลินสิบเอ็ด) คำว่า "จองพารา" เป็นภาษาไตแปลว่า "ปราสาทพระ" การบูชาจองพารา คือการสร้างปราสาทเพื่อคอยรับเสด็จพระพุทธเจ้าที่จะเสด็จลงมา จากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จัดขึ้นระหว่างวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันแรม 8 ค่ำ เดือน 11 มีการจัดเตรียมสร้าง "จองพารา" ซึ่งเป็นปราสาทจำลอง ทำด้วยโครงไม้ไผ่ประดับลวดลายด้วยกระดาษสา กระดาษสีต่าง ๆ หน่อกล้วย อ้อยและโคมไฟ ตกแต่งอย่างสวยงาม

ประเพณีลอยกระทง หรืองานเหลินสิบสอง จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนสิบสอง โดยชาวบ้านจะจัดทำกระทงเล็กๆ ปล่อยตามแม่น้ำ มีการประกวดกระทงใหญ่ที่หนองจองคำ ซึ่งเป็นหนองน้ำสาธารณะกลางเมือง มีการแสดงมหรสพรื่นเริง ตามบ้านเรือนจะมีการจุดประทีปโคมไฟสว่างไสวนอกจากนี้ยังมีการลอยกระทงสวรรค์ โดยนำกระทงที่จุดประทีปโคมไฟแล้ว ผูกติดกับลูกโป่งลอยขึ้นไปในอากาศ พิธีนี้จัดขึ้นที่วัดพระธาตุดอยกองมู

งานเทศกาลดอกบัวตอง จัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ที่อำเภอขุนยวม "ดอกบัวตอง" เป็นดอกไม้ป่าสีเหลืองคล้ายดอกทานตะวันแต่ขนาดเล็กกว่า ขึ้นอยู่ตามป่าเขาสูงตอนเหนือของประเทศไทย ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะมีมากที่บริเวณบ้านแม่เหาะ อำเภอแม่สะเรียง และดอยแม่อุคอ อำเภอขุนยวม เมื่อถึงระยะที่ดอกบัวตองบาน ตลอดเส้นทางเข้าสู่ตัวเมืองแม่ฮ่องสอน และภูเขาที่สลับซับซ้อนนั้นจะเป็นสีเหลืองอร่ามไปด้วยสีของดอกบัวตอง แสดงศิลปวัฒนธรรมของชาวไตและชาวไทยภูเขา การจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง การแข่งขันกีฬาชาวคอย ตลอดจนนิทรรศการและในงานมีการละเล่นและมหรสพพื้นเมืองและร่วมสมัย มีการประกวดธิดาบัวตอง การนำเที่ยวชมดอกบัวตองบนดอยแม่อุคอ

2.4 บริบททางประชาสังคมและประชาคมการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.4.1 ความหมายและแนวคิด

เมื่อกล่าวถึงกระบวนการทางประชาสังคมซึ่งเป็นแนวคิดทางรัฐศาสตร์ โดยนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2542 : 40-41) ได้ให้ความหมายของประชาสังคม หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบันหรือชุมชนที่มีกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individual) โดยจุดเน้นของประชาสังคมได้แก่

- 1) ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการแม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐ และมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถชี้นำกำกับรัฐได้พอสมควร
- 2) ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้เห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่แย่งแย่งจ้องกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนเฉพาะกลุ่ม

ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาชนบทได้มีความพยายามในการที่จะให้ชุมชนได้เป็นฐานและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทในทุกกิจกรรมมาเป็นเวลาช้านานแล้ว นอกจากนี้ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2542 : 42) ได้ชี้ให้เห็นว่า “แนวความคิดเกี่ยวกับประชาสังคมซึ่งเน้นความจำเป็นในการปลูกฝังให้ประชาชนเห็นว่าตนเป็นพลเมือง จะทำให้พวกเขาเห็นคุณค่าของความสัมพันธ์ที่ติดเทียมกัน และเข้าสู่การเป็นประชาสังคมที่ผู้คนค่อนข้างเท่าเทียมกัน การย้ายแนวคิดเรื่องพลเมืองยังทำให้ประชาชนตื่นตัวทางการเมือง ประารถนาการมีส่วนแก้ปัญหาของส่วนรวม ชักนำให้เขาเข้าร่วมในประชาสังคมและดำเนินการนำพาประชาสังคมไปในทิศทางที่เข้าร่วมกับรัฐ หรือเข้าทำการแทนรัฐในการแก้ปัญหาของส่วนรวมให้ดียิ่งขึ้น”

อย่างไรก็ตามในการดำเนินการในสถานการณ์จริงการประยุกต์แนวคิดทฤษฎีของประชาสังคมเป็นเรื่องที่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ถึงแม้จะมีแนวคิดที่เกี่ยวข้องของนักปราชญ์ต่างๆ เช่น มาร์กซิสต์ (Marxist) ลัทธิสังคมนิยม ได้รับแนวคิดนี้ไปใช้ทั้งนี้เนื่องจากหลายครั้งที่ได้มีการละเลยในเรื่องของความเป็นพหุวัฒนธรรม ความขัดแย้งในการใช้เนื่องจากในภาวะของสังคมที่ปกติกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเมื่อสังคมในภาวะที่ยากแก่การอธิบายเช่น กระบวนการรวมตัวที่มีแนวคิดที่มีความรุนแรง เช่น มาเฟีย ในทัศนะของไมเคิล แบริดตัน (Michael Bratton) เจ้าหน้าที่ขององค์การสหประชาชาติที่ดูแลเกี่ยวกับงานทางด้านประชาสังคมเสนอว่า มิติที่สำคัญของประชาสังคมมี 3 ด้านได้แก่

- 1) การมีแหล่งเงินทุนของตัวเอง (Materials Foundation) ซึ่งเป็นหนทางที่โดดเด่นในการที่ประชาคมจะสามารถเลี้ยงตนเองได้
- 2) การมีรูปแบบองค์กรที่ชัดเจน (Organisational form) ซึ่งองค์กรจะเป็นที่ปัจเจกชนสามารถจะเสนอความต้องการ ความสนใจ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารได้ ซึ่งจะทำให้เกิดสัมพันธภาพที่คงที่ขึ้นและมีการดำเนินการคล้ายกับการเป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่งด้วย
- 3) การมีแนวคิดอุดมการณ์ (Ideological Perspective) ซึ่งการมีแนวคิดและอุดมการณ์จะเป็นความโดดเด่น ของแนวทางที่คาดหวังซึ่งจะมีความหมายไกลไปถึงการกำหนดสถานภาพและพฤติกรรม ที่จะเป็พลังในเวลาต่อมา

(ที่มา : <http://www.undp.org/csopp/CSO/NewFiles/programmesglobalfmwrk2.htm>)

2.4.2 นโยบายและการดำเนินการเกี่ยวกับประชาสังคมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในปัจจุบันการพัฒนาในเรื่องกิจกรรมการท่องเที่ยวและการพัฒนาคุณภาพของคน ทักษะที่เสริมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปของประชานิยม จังหวัดแม่ฮ่องสอนก็ได้สนองนโยบายในเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจน โดยคณะกรรมการพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน (กพจ.มส.) มีมติในที่ประชุมครั้งที่ 3/2543 วันที่ 10 กรกฎาคม 2543 ในการกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน 5 ปี (พ.ศ. 2545 - 2549) จำนวน 6 ยุทธศาสตร์ซึ่งจาก 6 ยุทธศาสตร์ในส่วนที่เป็นสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและทักษะการท่องเที่ยวในลักษณะของประชานิยมปรากฏในยุทธศาสตร์ที่ 2 ในด้านการพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งการดำเนินการที่สำคัญของยุทธศาสตร์นี้ได้แก่ การจัดทำแผนปฏิบัติการส่งเสริมจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรม ระดมการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาอย่างจริงจัง นอกจากนี้การกำหนดมาตรการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ฟันฟู อนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของแม่ฮ่องสอนให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ด้านการแต่งกาย การละเล่นและวัฒนธรรมชนเผ่า เป็นยุทธศาสตร์ที่ได้กำหนดไว้เพื่อรองรับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ในยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาศักยภาพคน ครอบครัว และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมได้กำหนดในเรื่องการส่งเสริมการจัดการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตลอดจนการส่งเสริมการพัฒนาองค์กรชุมชนและกระบวนการประชาสังคมทุกระดับซึ่งในสองยุทธศาสตร์นี้

2.4.3 ความเข้มแข็งของประชาสังคมและองค์กรชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ร่วมกับ ฝ่าย 3 สำนักงานกองทุนวิจัย (สกว.) กลาง (2545 : 1-21) ได้รายงานจากการจัดเวทีจังหวัด เรื่อง แนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการและการใช้ประโยชน์งานวิจัยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อ วันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2545 ว่า Node-แม่ฮ่องสอน กับการร้อยรัดเครือข่าย การเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น การขับเคลื่อนงานดังกล่าวมีองค์กร หน่วยงาน และเครือข่ายต่างๆทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรประชาชน ทีมงานเฉพาะกิจ ที่ตั้งขึ้นเพื่อรองรับงานของรัฐบาลเกี่ยวข้องอยู่มากมาย การจัดการทั้งระบบของการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนมีทั้งในส่วนที่ดี ซึ่งคงจะปรากฏผลในระยะยาว หากในขณะนี้กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชน พบว่ายังขาดประสิทธิภาพ เกิดการซ้ำซ้อนทั้งในแง่ของคนทำงาน พื้นที่ กลุ่มเป้าหมาย ทำให้เกิดการไม่ประหยัดกันทั้งระบบ อีกทั้งเพิ่มความสับสนให้คนทำงานและชุมชนเพราะแต่ละหน่วยงานของรัฐต่างก็มีการดำเนินการเพื่อสนองนโยบายรัฐบาล จึงจัดตั้งเครือข่ายต่างๆขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยองค์กรเครือข่ายเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้แก่

คณะกรรมการกองทุนชุมชน (SIF) กองทุนเพื่อสังคม หรือกองทุนชุมชนเริ่มเข้ามาดำเนินการในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเมื่อประมาณกลางปี 2541 กระบวนการทำงานที่ผ่านมาได้ยังลึกลงไปถึงรากฐานของชุมชนก่อให้เกิดความเชื่อมโยงคน เครือข่ายและองค์กรชุมชนต่างๆในพื้นที่อย่างเป็นธรรมชาติ มีกลไกในการทำงานซึ่งประกอบด้วยคนจากหลากหลายอาชีพ แบ่งออกเป็น 2 ระดับได้แก่

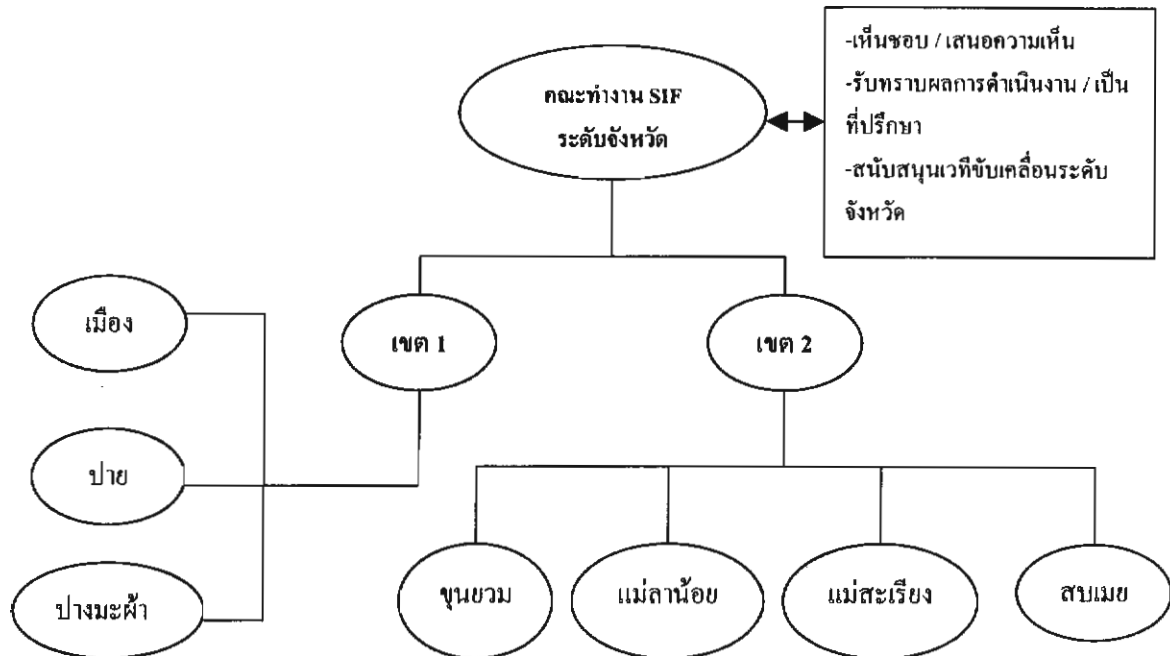
คณะกรรมการ

- คณะทำงานระดับจังหวัด มีบทบาทหน้าที่ ในการเสนอความเห็นต่อโครงการ รับทราบผลการดำเนินงาน เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการเขต / อำเภอ และเป็นแกนหลักในเวทีขับเคลื่อนระดับจังหวัด
- คณะทำงานเขต / อำเภอ มีบทบาทหน้าที่ในการพิจารณากลับกรองอนุมัติโครงการและหนุนเสริมการขับเคลื่อนภาคประชาชนในพื้นที่

องค์กรชุมชน / เครือข่ายองค์กรชุมชน ได้เข้ามามีส่วนในการดำเนินงานต่อขยายผลในระยะหลังอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

เจ้าหน้าที่ SIF ประกอบด้วยผู้ประสานงานระดับจังหวัด 1 คนและ ผู้ติดตามสนับสนุนองค์กรชุมชน 2 คน

กลไกความร่วมมือของ SIF ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน



ในปัจจุบัน SIF ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณผ่านกลไกจำนวน 90 โครงการ สนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 7 ตำบลในพื้นที่ 7 อำเภอ เตรียมความพร้อมเพื่อรองรับนโยบายกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท และเสริมสร้างความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังได้มีการสนับสนุนกลไกจังหวัดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

- เครือข่ายองค์กรชาวบ้านที่สำคัญที่ได้มาร่วมในการจัดเวทีกับ SIF ประกอบด้วย
- เครือข่ายชุมชนเมือง
- เครือข่ายชมรมเพื่อเตือนเพื่อน (สังกัดกรมสามัญศึกษา)
- เครือข่ายเยาวชนเด็กและสตรี จ. แม่ฮ่องสอน
- ประชาคม ต. ถ้ำลอด อ. ปางมะผ้า
- เครือข่ายเกษตรกรรมทฤษฎีใหม่ จ. แม่ฮ่องสอน
- เครือข่ายลุ่มน้ำจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- เครือข่ายป่าชุมชน จ. แม่ฮ่องสอน
- เครือข่ายผู้ติดเชื้อ จ. แม่ฮ่องสอน

นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายองค์กรชุมชนเข้มแข็งที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อชุมชนอีกจำนวนประมาณ 90 องค์กร และจาก สกว. ประมาณ 15 องค์กร

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประชาคมและการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.5.1 งานวิจัยที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยรวมได้แก่ งานวิจัยของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยสุรีย์ บุญญานุพงศ์ (2542: ง-จ) เรื่อง ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผู้วิจัยต้องการที่จะชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เข้ากับศักยภาพของทรัพยากร พบว่า ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากการพัฒนาในเรื่องของสาธารณูปโภคในระยะ 10 ปีมานี้ การบริการทางสังคมเพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำตระหนักในเรื่อง การขยายตัวของชุมชน การเพิ่มขึ้นของการใช้ที่ดิน การเพิ่มขึ้นของรายได้ในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยว การมีโอกาสดำเนินงานในการเลือกอาชีพ การศึกษาและค่าครองชีพสูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันโอกาสเหล่านี้มิได้กระจายไปสู่พื้นที่ที่ไม่มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวมิได้มีการกระจายที่ดินนัก ผู้วิจัยยังได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นว่านอกเหนือจากผลกระทบที่เกิดจากทางด้านเศรษฐกิจและด้านกายภาพแล้ว ในเรื่องของวัฒนธรรมประเพณีก็มีการเปลี่ยนแปลงโดยมีแนวโน้มในทางลบ ซึ่งการเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมประเพณีนี้ผู้วิจัยได้เสนอว่าส่วนหนึ่งมาจากการท่องเที่ยวแต่อีกส่วนหนึ่งมาจากความอ่อนแอของวัฒนธรรมเอง ซึ่งประชาชนท้องถิ่นจะต้องมีความตระหนักในเรื่องนี้เอง

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของสรวิศ อาสาสรรพกิจ เรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนาความร่วมมือของธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน (2541 : 22-32) โดยได้รับการสนับสนุนทุนจากสำนักงานกองทุนวิจัย (สกว.) ซึ่งจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดเป้าหมายจังหวัดหนึ่งในการวิจัย ผลจากการวิจัยของเรื่องนี้ได้เสนอให้มีความร่วมมือกับท้องถิ่นเพื่อสร้างงานและให้มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ในเรื่องของทักษะการทำงานของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่นมีความจำเป็นที่ต้องการคำตอบและภาพที่ชัดเจนในเรื่องดังกล่าว

งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นเป็นงานวิจัยที่กล่าวถึงการท่องเที่ยวในแม่ฮ่องสอนโดยทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีธรรมชาติที่งดงามและไม่เหมือนที่อื่น ถ้า ก็เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่นักท่องเที่ยวนิยมชมชื่นเป็นอย่างมาก ซึ่งได้มีงานที่ได้กล่าวถึงถ้าในจังหวัดแม่ฮ่องสอนไว้หลายงาน อาทิ คุยกับ จอห์น สปีส์ นักสำรวจถ้ำด้วยแห่งแม่ฮ่องสอน ... โดย ลุงจ๊อบ ซึ่งอยู่ในเว็บไซต์ sabuy.com ตอนที่ จอห์น สปีส์ได้กล่าวถึงเรื่องถ้ำที่มีในจังหวัดแม่ฮ่องสอนว่า

“แถวป่า-ปางมะผ้า มีถ้ำเยอะ สองร้อยกว่าแห่ง ถ้ำในเมืองนอกฝรั่งเศส เขากล่าวว่าคนจะเข้าจะลือกไว้ พิจารณาดูก่อนว่าจะเปิดหรือไม่ บางถ้ำน้ำท่วมทุกปี ถ้ำเดินไปตามอุโมงค์ใหญ่ น้ำล้นไปหมด ไม่ค่อยมีสิ่งมีชีวิตอยู่ “ จอห์น อธิบาย ว่า ทำไมบางถ้ำจึงไม่ควรเปิดเผยให้สาธารณชนรู้

หากไม่มีการเตรียมพร้อมสำหรับการรองรับนักท่องเที่ยวเสียก่อน โดยเฉพาะบางถ้าสภาพแวดล้อม อาจจะเอื้ออำนวยเป็นพิเศษ "แต่ถ้าถ้าที่ไม่เอื้ออำนวย อย่างถ้าฝืน (ถ้าที่มีโครงสร้างโบราณในภาคเหนือ โดยมากมักจะมีสภาพแห้ง) คนหายใจเข้าไป การรับจากลมหายใจเพิ่มขึ้น จะกระทบต่อหินยอก หินยอก เวลาเข้าน้ำเอาฝุ่นเข้าไป ถ้าคนเข้าไปเยอะ ๆ จะมีผล"

(<http://www.sabuy.com>)

อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ยังไม่ได้กล่าวถึงเรื่องการจัดการโดยชุมชนเท่าใดนัก อย่างไรก็ตามชื่อของ จอห์น สปีส์ นักสำรวจอ่าวด้วยแห่งแม่ฮ่องสอน ท่านนี้เป็นที่รู้จักกันในหมู่ของชาวบ้าน บริเวณถ้ำลอดที่เป็นถ้ำที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว ในอำเภอปางมะผ้า

2.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประชาคมการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ก่อนที่จะได้กล่าวถึงเรื่องของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประชาคมในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงการพัฒนาชุมชนของโครงการ Thai - German Highland Development Programme ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการ เกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 30,000 คนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในจังหวัดเชียงราย และแม่ฮ่องสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิต ลดปัญหาสารเสพติดและรักษาสภาพนิเวศและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ร่วมมือกับสำนักงานคณะกรรมการปราบปรามยาเสพติดและ Narcotics Crop Control Division (NCCD) ดำเนินการระหว่าง ปี 1981- 1998 ใช้งบประมาณจำนวนมหาศาลประมาณ 80 ล้านบาทเยอรมัน กิจกรรมที่ดำเนินการเป็นกิจกรรมที่อยู่ภายใต้แนวความคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน การพึ่งตนเองของกลุ่ม การจัดการองค์กร ซึ่งทำโดยการสนับสนุนการอบรมและโอกาสในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการวางแผน กิจกรรมในการให้ความร่วมมือกับรัฐ ซึ่งจากการที่โครงการดังกล่าวทำงานในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นเวลานานทำให้มีอิทธิพลต่อการรับรู้ข่าวสารของชาวบ้านเป็นอย่างมากดังงานวิจัยของ Patcharin Prason (1998 : Abstract) ได้ศึกษาเรื่อง *Information Needs to Improve the Standard of Living of Red Lahu Community : A Case Study of Ban Pang Tong Sub-district , Pang Ma Pha District ,Mae Hong Son Province* ความต้องการในเรื่องข่าวสารของลื้อแดงส่วนใหญ่จะทราบข่าวสารจากผู้ใหญ่บ้านร้อยละ 39.3 รองลงมาร้อยละ 32 ทราบจากโครงการไทย-เยอรมัน และร้อยละ 26.2 ทราบจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ข่าวสารที่ชาวบ้านต้องการทราบเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำการเกษตรกรรมการปลูกมะม่วง อย่างไรก็ตามชุมชนบางชุมชนเป็นชุมชนเป้าหมายในโครงการนี้ก็ได้รับการพัฒนาตามแนวทางภายใต้แนวความคิดของโครงการนี้และยังได้พัฒนาชุมชนขึ้นมาในเรื่องของการท่องเที่ยวในเวลาต่อมาด้วย เช่น บ้านห้วยฮี ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง ซึ่งในเวลาต่อมาวิชาชีพ รัตนชัยและพจนนา สวนศรี ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กรณีบ้านห้วยฮี ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัด

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แม่ฮ่องสอน (2543 : 1-9) ซึ่งจากการวิจัยพบว่า ชาวบ้านห้วยฮี้ได้ตัดสินใจที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหลังจากที่ได้มีการวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน เมื่อเดือนกันยายน 2539 คอยปุยหลวง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้หมู่บ้านที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้เพราะมีความสวยงามและอยู่ในบริเวณป่าต้นน้ำและป่าอนุรักษ์ที่ชุมชนช่วยกันดูแล กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการร่วมกันน่าจะเป็นทางเลือกในการเพิ่มพูนรายได้และสามารถพัฒนาเป็นธุรกิจของชุมชนต่อไปในอนาคตได้ ดังนั้นการปฏิบัติการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงได้มีการเริ่มต้นเมื่อ เดือนสิงหาคม 2540 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2541 โดยมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆเป็นขั้นตอน เริ่มตั้งแต่มีการศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และทรัพยากรคนและกลุ่ม หลังจากนั้นได้มีการวางแผนในการพัฒนา ทั้งเรื่องการรวมกลุ่ม การบริหารจัดการ และการกำหนดเนื้อหาการท่องเที่ยวของชุมชน จากนั้นได้มีการพัฒนาระบบต่าง ๆ ในชุมชนโดยผ่านการฝึกอบรมร่วมกัน เช่น การปรับปรุงสภาพทางกายภาพและความสะอาดภายในหมู่บ้าน ห้องน้ำ ห้องนอน ห้องครัว ทางเดิน ศาลา การกำจัดขยะ ไปจนถึงการปรับปรุงเส้นทางเดินป่าเพื่อศึกษาธรรมชาติ การฝึกอบรมการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม การผลิตและการปรุงอาหาร การต้อนรับผู้มาเยือน การทำบัญชี การกำหนดกฎเกณฑ์และกติกาต่างๆในการดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน เมื่อระบบในชุมชนพร้อม การจัดทัวร์นำร่องเพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงจึงจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อ เดือนพฤศจิกายน 2540 ผลจากกิจกรรมดังกล่าวได้ทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชน จากการที่นักท่องเที่ยวมาพักค้างคืน (Homestay) ตามบ้านชาวบ้านในอัตราคืนละ 100 บาท นอกจากนี้ชุมชนยังได้เกิดการมีส่วนร่วมและการกระจายผลประโยชน์ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชาวบ้านจัดการอยู่ การรักษาและฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น และยังเป็นการเชื่อมความเข้าใจกันของคนในสังคมระหว่างชาวเขาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในตอนท้ายผู้วิจัยได้เสนอว่า แนวคิดในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ห้วยฮี้เป็นการใช้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยใช้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเป็นกลยุทธ์ในการรักษาความสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้กับชุมชน เป็นการพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน อย่างไรก็ตามการดำเนินการก็มีปัญหาอุปสรรคอยู่บ้าง เช่น การปรับตัวกับวัฒนธรรมนอกชุมชนที่สืบคลานสู่ชุมชน ส่งผลให้ชุมชนเกิดการบริโภคนิยมที่ฟุ่มเฟือย การขาดหลักประกันในเรื่อง การบริการจากรัฐ ความไม่มั่นคงในการอาศัยอยู่ในป่าสงวน จึงทำให้เกิดความต้องการออกไปทำงานนอกหมู่บ้านมากขึ้น นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวยังมีจำนวนน้อยและไม่แน่นอนทำให้การเตรียมการเพื่อรองรับยังไม่สามารถทำได้ดีเท่าที่ควร การกำหนดกติกาการลงโทษของชุมชนยังเป็นปัญหา

สุชาติ เศรษฐมาลินี ได้ศึกษาและเสนองาน เรื่อง *From Tourism Industry to Ecotourism : A Civil Society Movement in Northern Thailand* (1999) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาวิจัยเรื่อง *Ecotourism Cultural Adaptation and Community-Based Natural Resource Management Potential Among Various Ethnic Groups* ศึกษาชนเผ่า 7 กลุ่มในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยศึกษาความร่วมมือของชนเผ่ากับผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ราชการ การให้ทุนการศึกษา องค์กรเอกชน บริษัททัวร์ และประชาชนท้องถิ่น ทั้งนี้โครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การเผยแพร่ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น สนับสนุนองค์กรท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้โครงการนี้ใช้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกระบวนการเรียนรู้ในศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ท้ายสุดผู้เขียนก็ยังมีความกังขาต่อข้อสรุปของการขับเคลื่อนของประชาสังคมให้เดินหน้าต่อไปโดยประชาชนผู้ตระหนักถึงปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ และควรดำเนินการต่อไป เมื่อพบว่า ชุมชนที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังคงถูกชี้นำโดยบริษัททัวร์อยู่เสมอ

ประสงค์ จันทภาค และ สติเฟ่น คาร์สัน (1996 : 1-6) ได้เสนองาน เรื่อง *Community-Based Natural Resource Management from Villages to an Inter-Village Network : A Case Study in Pang Ma Pha District, Mae Hong Son Province, Northern Thailand* ได้เสนอรูปแบบในการใช้ชุมชนวางแผนการใช้ที่ดิน และการจัดการลุ่มน้ำ โดยมีขั้นตอนในการทำงาน 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การเริ่มต้นเพื่อหากลุ่มที่มีความสนใจในการรวมกลุ่ม ขั้นตอนที่ 2 เริ่มต้นทำความเข้าใจ ขั้นตอนที่ 3 การสร้างเครือข่าย ขั้นตอนที่ 4 การจำกัดความของเครือข่าย ขั้นตอนที่ 5 ผลกระทบที่เกิดขึ้นวิเคราะห์เพื่อทำการแก้ไข ซึ่งจากตัวอย่างนี้จะได้เป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์หรือการดำเนินการเกี่ยวกับประชาคมการท่องเที่ยวต่อไป

ยศ สันตสมบัติ และคณะผู้วิจัย ได้ทำการศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร (2543 : 195-227) จากการสังเคราะห์ “ ภาพรวม “ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดแม่ฮ่องสอนบนฐานข้อมูลจากการศึกษาวิจัยในพื้นที่ต่าง ๆ ในเรื่องของศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า การจัดการท่องเที่ยวชุมชนยังมีข้อจำกัดหลายประการ อาทิ การขาดความมั่นใจในตนเอง ปัญหาสำคัญที่องค์กรชุมชนประสบอยู่เป็นผลจากความไม่มั่นใจว่าจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชน เนื่องจากการจัดทำโปรแกรมและการโฆษณาประชาสัมพันธ์มีความล่าช้า นักท่องเที่ยวที่วางแผนท่องเที่ยวมาเป็นเวลานานไม่มาซื้อโปรแกรมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งในชุมชน การเข้ามาของการ

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ท่องเที่ยวทำให้เกิดความแตกต่างกันในชนชั้นในหมู่บ้าน และความขัดแย้งกันทางด้านผลประโยชน์ที่เพิ่มมากขึ้นด้วย

2.6 ทักษะการท่องเที่ยวประชาคม

ในส่วนของทักษะการทำงานในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในคุณภาพของบุคลากรไทยยังไม่สนองต่อการจัดการท่องเที่ยวตามแนวทาง 3 S ที่เน้น Security, Sanitary และ Satisfaction ดังเช่นงานวิจัยของมนัส สุวรรณ (อ้างจาก IMTIAZ MUQBIL, 2000) ที่ชี้ให้เห็นว่ามีความจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนากำลังคนด้านการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวหากประเทศจะให้ประเทศไทยเป็นเป้าหมายปลายทางในการท่องเที่ยวระดับโลกโดยชี้ให้เห็นว่าคุณภาพและปริมาณของผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ภายในประเทศในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวยังไม่น่าพอใจ ครู อาจารย์ที่ทำหน้าที่ผลิตนักศึกษาในสาขานี้ยังมีปัญหาในเชิงคุณภาพอยู่เป็นอันมาก และโดยที่กรอบทักษะเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในปัจจุบันและอนาคตเปลี่ยนแปลงไปมาก จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษามีทักษะการทำงานที่เหมาะสมกับสถานการณ์และวิสัยทัศน์ทางการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป

ระดับของทักษะโดยทั่วไปแล้วอาจแบ่งออกเป็นหลายระดับ ได้แก่ ทักษะขั้นรากฐาน (foundation skills) ทักษะขั้นพื้นฐาน (basic skills) ทักษะทั่วไปและทักษะเฉพาะ (general and specific skills) ทักษะเชิงวิชาชีพหรือทักษะเชิงเทคนิคขั้นสูง (advanced technical or professional skills) จากรายงานความก้าวหน้าโครงการศึกษาเพื่อพัฒนาดัชนีวัดผลการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดี โดยสำนักงานวิจัยและพัฒนาสถาบันพระปกเกล้า (2545) ได้ระบุถึงดัชนีการวัดทักษะในระดับต่าง ๆ 3 ระดับ คือ 1) ระดับต่ำสุด คือ เลียนแบบ (Imitation) นั่นคือ ยังทำไม่เป็น ต้องดูตัวอย่างของการปฏิบัติอยู่ตลอด 2) ระดับสูงขึ้นมา คือ ทำได้เองแต่ต้องมีคนคอยกำกับ (Control) ยังไม่คล่องแคล่ว อาจเรียกว่าพอทำได้เองบ้าง และ 3) ระดับสูงสุด คือ ทำได้ด้วยตนเองโดยอัตโนมัติ (Automation) คือมีความคล่องแคล่ว เข้าใจ และทำเองได้ อาจจะสามารถปรับปรุงเพิ่มเติมให้ดียิ่งขึ้นไปอีก สรุปคือ มีความเชี่ยวชาญ

นอกจากนั้นทักษะประชาคมท่องเที่ยวที่เข้มแข็งต้องอาศัยวิธีคิดแบบ Strategic thinking ด้วย เพื่อให้เกิดพลังมหาศาล เพราะสังคมต้องเผชิญกับปัญหาใหญ่ ๆ แต่กำลังของผู้คนมีน้อย ดังนั้นในกระบวนการทำงานจึงจำเป็นต้องมุ่งเน้น 3 เรื่อง ใหญ่ ๆ คือ 1) การยกเครื่องตัวเอง (Self organization) คือการกลับมาทบทวนตนเอง ตั้งสติ และจัดปรับตนเอง คือ ทั้ง reflect rethink และ reorganize เพื่อทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “คุณภาพใหม่” 2) ตัวตนขององค์กรท้องถิ่น องค์กรประชาคม

เป็นเรื่องของการสื่อสาร การทำความเข้าใจและการเชื่อมโยงกันใน 3 ส่วน คือ เรื่องสื่อ การสร้างองค์ความรู้ และการเคลื่อนไหว และ 3) การเชื่อมโยงกับระดับโครงสร้าง ในความหมายของการจกฉวย ใช้สถานการณ์ กระแสสังคม เช่น กระแสปฏิรูปสังคมในประเด็นต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ หรือทำให้ประเด็นที่กลุ่มหรือองค์กรประชาคมสนใจเป็นประเด็นสาธารณะเข้าสู่การเคลื่อนไหวผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย เพื่อขยายตัวตนขององค์กร (โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมจังหวัด, 2543 : 74) จึงอาจกล่าวได้ว่า ในการทำงานเชิงประชาคมแล้ว ประเด็นที่มีความสำคัญยิ่ง ก็คือ ประเด็นการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Community for social change)

ทักษะการท่องเที่ยวยกระดับปัจเจกบุคคล

ทักษะในระดับปัจเจกบุคคล Ben M. Harris (1963 อ้างในประหยัด คงเจริญ, 2543 : 22 และสมบัติ โขมิวนานิช, 2542) ได้นำเอาทฤษฎี 3 ทักษะของ Katz มาอธิบายแยกแยะรายละเอียดถึงทักษะในแต่ละด้าน ดังนี้

- 1) ทักษะด้านความคิด (Conceptual skill) หมายถึงความสามารถด้านความคิด การประสานงานเพื่อผลประโยชน์ขององค์กร ประกอบด้วย
 - การมองเห็นภาพพจน์โดยรวม
 - การวิเคราะห์
 - การวินิจฉัย
 - การรู้จักวิพากษ์วิจารณ์
 - การรู้จักถามคำถาม
- 2) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human skill) หมายถึงความสามารถในการพิจารณาหรือวินิจฉัยวิเคราะห์ ประกอบด้วย
 - ความเข้าใจ
 - การรู้จักวิธีสัมภาษณ์
 - การรู้จักสังเกต
 - การรู้จักนำการอภิปราย
 - ความสามารถสะท้อนความรู้สึกและความคิดออกมา
 - การมีส่วนร่วมในการอภิปราย
 - การปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมได้เหมาะสม
- 3) ทักษะด้านเทคนิควิธี (Technical skill) หมายถึง ความสามารถในการใช้เครื่องมือระเบียบวิธีปฏิบัติงาน ตลอดจนวิธีการต่าง ๆ ที่จำเป็น ประกอบด้วย

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- รู้จักอ่าน เขียน ฟัง พูด
- จัดลำดับเรื่องเป็น
- สารคดี
- เขียนแผนภูมิได้และวาดภาพได้
- คำนวณเป็น
- เป็นประธานที่ประชุมได้

ในส่วนของปัจจัยบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นมัลติเทสต์ ซึ่งถือเป็นทักษะในการบริหารบุคคล จำเป็นต้องมีคุณสมบัติ 4 ประการ และมีจรรยาบรรณ 10 ประการ ดังนี้ (วิลาสงส์ พงศบุตร, ม.ป.ป. อ้างในภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏภูเก็ต)

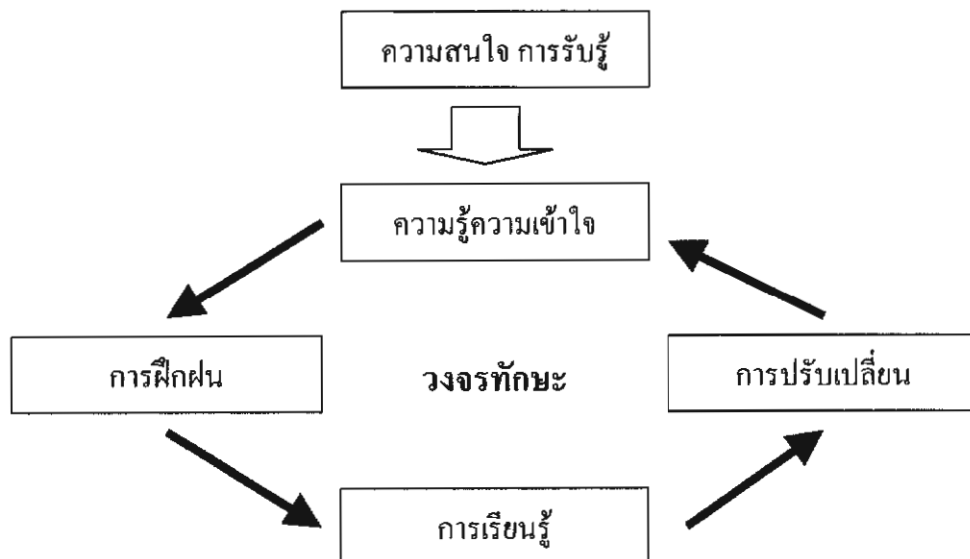
คุณสมบัติของมัลติเทสต์ที่ดี 4 ประการ ได้แก่ 1) ควรจะมีความรู้ภาษาต่างประเทศในขั้นใช้การได้ดี สื่อภาษากับนักท่องเที่ยวรู้เรื่อง เข้าใจ 2) มีอารมณ์มั่นคง มีสติและไหวพริบสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้และมีความรอบคอบ 3) มีศิลปะในการพูด รู้จังหวะและรู้ว่าควรจะพูดอธิบายเวลาใดเรื่องอะไรก่อนและหลัง 4) มีมนุษยสัมพันธ์ดี นอกเหนือจากควมมีใจรักในการทำงาน มีศิลปะในการพูดที่ดี และมีบุคลิกภาพที่ดี

จรรยาบรรณของมัลติเทสต์ 10 ประการ ได้แก่ 1) จริงใจ ทั้งต่ออาชีพ ตนเอง ดันสังกัด ลูกค้า และหน่วยงานที่ต้องติดต่อเกี่ยวข้อง รวมทั้งจริงใจต่อเพื่อนร่วมอาชีพ 2) จริงจัง ต้องทำงานด้วยความจริงจังไม่เห็นเป็นเรื่องเล่น 3) สัตย์ซื่อ ความซื่อตรงไม่คดโกง ไม่เอาเปรียบลูกค้า 4) มีสะอาด ไม่ลักขโมยหรือหยิบของลูกค้าโดยพลการ 5) จัดจ้จ พุดจาไพเราะ อ่อนหวาน และไม่โกหก ถ้าไม่แน่ใจอย่าสัญญา 6) มีคุณธรรม อย่ายุ่งกับลูกค้าที่เป็นหญิง หรือแสดงตัว แสดงกิริยาให้ลูกค้าเข้าใจผิด ไม่เล่นการพนันกับลูกค้าและห้ามดื่มของมึนเมาในขณะที่ทำงาน 7) ยุติธรรม วางตัวให้เป็นกลาง รักษาผลประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย 8) จำทนอด กินที่หลังอ้อมก่อน นอนที่หลังตื่นก่อน 9) ต้องทน มีจิตใจหนักแน่น คำบ่นของลูกค้าเข้าหูซ้ายทะลุหูขวา และหาวิธีชนะใจคน ๆ นั้น 10) อดกลั้น ต้องรู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง เป็นมัลติเทสต์ต้องมีศักดิ์ศรี ไม่ใช่คนรับใช้ แต่เป็นการบริการให้ลูกค้าพอใจ

แนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับทักษะ หรือ ทักษะการทำงานของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เริ่มจากการให้นิยามความหมายของทักษะซึ่งมีความหมายในแง่ของการฝึกฝนจนเกิดเป็นความเชี่ยวชาญหรือมีความชำนาญ จากความหมายดังกล่าวพอประมวลได้ว่า ทักษะการทำงานของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยว อาจให้ความหมายได้ถึง ความสามารถหรือความเชี่ยวชาญในด้านการท่องเที่ยวของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้องค์ประกอบสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนประกอบด้วยการจัดการในด้านทรัพยากรท่องเที่ยว ด้านการบริการท่องเที่ยว และด้านการตลาดท่องเที่ยว ดังนั้นแนวคิดในการศึกษาถึงทักษะแรงงานในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

เที่ยวจึงให้ความสำคัญกับทักษะหรือความเชี่ยวชาญในด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว การบริการท่องเที่ยว และการตลาดท่องเที่ยว เป็นแนวทางหลัก อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้ก็ไม่ได้ละเลยถึงทักษะความสามารถอื่นของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เนื่องจากทักษะดังกล่าวอาจมีความสัมพันธ์หรือมีความเกี่ยวข้องกัน

กระบวนการของทักษะหรือการพัฒนาทักษะความเชี่ยวชาญมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านการฝึกฝนจนเกิดเป็นความชำนาญ เริ่มต้นจากความสนใจและการรับรู้จึงมีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมสร้างเป็นองค์ความรู้หรือความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว จากนั้นเมื่อผ่านกระบวนการศึกษาและมีการทดลองและฝึกฝน ทำให้ได้รับประสบการณ์มีการเรียนรู้ใหม่เกิดขึ้น ซึ่งอาจนำการเรียนรู้ใหม่นั้นไปปรับปรุงแก้ไขวิธีการปฏิบัติ และสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ กลับมาทดลองใช้และฝึกฝนต่อไปในลักษณะของวงจรของทักษะ ทั้งนี้ทักษะหนึ่งอาจเป็นพื้นฐานหรือจุดเริ่มต้นให้กับทักษะอื่นได้



ทั้งนี้ทักษะด้านการท่องเที่ยวมีลักษณะดังวงจรทักษะที่กล่าวข้างต้นที่ประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้และการปรับเปลี่ยน เพื่อการพัฒนาคุณภาพและความชำนาญมากยิ่งขึ้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการผสมผสาน (Mixed Methodology) เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพและนำเอาแนวคิดการวิจัยเชิงปริมาณ (Qualitative and Quantitative Research) ผสมผสานเข้าด้วยกัน การได้มาซึ่งแนวคิดและดัชนีด้านทักษะการทำงาน ได้มาจากการมีส่วนร่วมในการกำหนดของผู้มีประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติงานจริงในพื้นที่มีข้อกำหนดโดยผู้วิจัยแต่ฝ่ายเดียว วิธีการดำเนินการวิจัยมีขั้นตอนในการดำเนินงานจึงกำหนดเป็นกรอบกว้าง ๆ ดังนี้

3.1 การทบทวนวรรณกรรม คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรม ดังต่อไปนี้

- 1) ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับทิศทาง แนวโน้มการท่องเที่ยวในอนาคตของโลก ประเทศไทย และในพื้นที่การวิจัย รวมทั้งกระแสการพัฒนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- 2) ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวทางเลือก
- 3) ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดหลักการประชาคมและประชาคมการท่องเที่ยว ทักษะการทำงานในการท่องเที่ยวในแนวทางทั่วไป (Mass Tourism) และทักษะการทำงานท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในชุมชน รวมทั้งทบทวนรายงานการวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3.2 การคัดเลือกประชาคมท่องเที่ยว

จากการทบทวนวรรณกรรมในข้อ 1 ทำให้คณะผู้วิจัยได้เกณฑ์เบื้องต้นประกอบการเลือกประชาคมท่องเที่ยวโดยมีการพิจารณาทั้งในระดับกลุ่มประชาคมและระดับปัจเจกบุคคล ดังนี้คือ

1) ระดับกลุ่มประชาคม (Civic group) ควรมีลักษณะดังนี้

1.1) มีการทำงานร่วมกันในลักษณะกลุ่มพหุภาคี (Partnership) ซึ่งอาจจะประกอบด้วยองค์กรภาครัฐ ได้แก่ หน่วยงานราชการ และรัฐวิสาหกิจที่ปฏิบัติงานอยู่ในจังหวัด ทั้งที่เป็นหน่วยงานส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ได้แก่ (องค์กรสาธารณะประโยชน์ที่เกิดจากการ

รวมตัวของประชาชน จะจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ก็ได้) เช่น สมาคม มูลนิธิ องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มท่องเที่ยว คณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น องค์กรชุมชน ได้แก่ องค์กรที่เกิดจากการรวมตัวตามความถนัดและความสนใจของประชาชน เช่น กลุ่มสวัสดิการชุมชน กลุ่มธุรกิจชุมชน กลุ่มพัฒนา กลุ่มอนุรักษ์ รวมทั้งการรวมตัวกันตามธรรมชาติในลักษณะอื่น ๆ และ องค์กรวิชาการ ได้แก่ สถาบันการศึกษา ศูนย์วัฒนธรรม รวมทั้งบุคคลที่เป็นผู้นำ ทั้งที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการและโดยธรรมชาติ เช่น พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา ศิลปินแห่งชาติ ผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ชำนาญการในวิชาชีพ

1.2) มีการเรียนรู้ (Learning) หรือร่องรอยแนวโน้มว่าจะมีการเรียนรู้ทั้งภายในกลุ่มประชาคมและระหว่างกลุ่มประชาคม (Network)

1.3) รูปแบบความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มค่อนข้างจะมีปฏิสัมพันธ์กัน (Interaction) และเป็นไปอย่างฉันทมิตร หรือแนวราบ (Horizontal) ของสมการ

1.4) ผลการปฏิบัติงาน (Performance) ที่ผ่านมา หรือแนวโน้มในอนาคตซึ่งถึงศักยภาพความสามารถของกลุ่ม (Competency) ในการเป็นชุมชนท่องเที่ยวแนวใหม่

2) ระดับปัจเจกบุคคล

2.1) มีบุคคลแกนนำที่มีสำนึกเอื้อเฟื้อส่วนรวมอยู่จำนวนหนึ่ง มีความเสียสละ มีอาชีพหลากหลาย มีการสื่อสาร (Communication) และมีทัศนคติเชิงบวกและไว้วางใจเพื่อนหรือผู้ร่วมงานในประชาคมท่องเที่ยวด้วยกัน

2.2) สมาชิกในชุมชนจำนวนหนึ่งมีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกัน

2.3) มีบุคลากรในชุมชนที่พอจะมีความรู้ในการบริหารจัดการ

3.3 การศึกษาเบื้องต้น (Pre-Survey)

3.3.1 จากเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น จะเป็นกรอบให้คณะผู้วิจัยดำเนินการสำรวจเบื้องต้นเพื่อจำแนกประชาคมการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ประสานงานเพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มประชาคมที่มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยผ่านหน่วยงานและหรือเครือข่ายหลักที่ดำเนินการเกี่ยวกับประชาคมในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน

3.3.2 หลังจากนั้นจึงได้ดำเนินการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นในระหว่างวันที่ 17-19 กรกฎาคม 2544 ผลการสำรวจพื้นที่ทำให้ได้กลุ่มประชาคมการท่องเที่ยว จำนวน 5 กลุ่ม คือ

1) ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านผาบ่อง หมู่ที่ 1 ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- 2) ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านห้วยผา หมู่ที่ 1 วนอุทยานถ้ำปลา ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง
- 3) ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านรักไทย หมู่ที่ 6 ตำบลหมอกจำแป๋ อำเภอเมือง
- 4) ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า
- 5) ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านห้วยฮี้ หมู่ที่ 8 ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง

3.3.3 เมื่อกำหนดกลุ่มประชาคมการท่องเที่ยวในเบื้องต้นได้ 5 กลุ่มแล้ว คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกลุ่มสนทนา (Focused group) แก่นำของประชาคมท่องเที่ยวทั้ง 5 แห่ง และสัมภาษณ์แนวลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้อง (Stakeholders) ในระหว่างวันที่ 10-14 กันยายน 2544 เพื่อศึกษาถึงโครงสร้างและกลไกของกลุ่มประชาคม ทักษะฝีมือแรงงานด้านการท่องเที่ยวทั้งในระดับองค์กร และระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งผลโดยสรุปมีดังนี้

สรุปประชาคมท่องเที่ยว 5 แห่ง ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ดังนี้ คือ

พื้นที่	ลักษณะขององค์กร	ทักษะฝีมือแรงงานด้านการท่องเที่ยว
1. บ้านผาป่อง หมู่ที่ 1 ตำบลผาป่อง อำเภอเมือง	- กลุ่มแกนหลักในการจัดการท่องเที่ยว เป็นสมาชิกในชุมชนประกอบด้วย อบต.ผู้นำทางการ เจ้าหน้าที่ราชการ ได้แก่ พัฒนาการ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และชาวบ้าน	ระดับองค์กร 1. มีทักษะด้านการบริการการท่องเที่ยว การวางแผนโปรแกรม การบริการทางเดินที่ที่พักแก่นักท่องเที่ยว บริการห้องน้ำ ห้องอาบน้ำร้อนจากบ่อน้ำร้อน 2. มีทักษะการเรียนรู้ และสร้างสรรค์กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องกับแหล่งท่องเที่ยวสุขภาพ เช่นการนำกิจกรรมวางแผนโปรแกรมซึ่งเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับสุขภาพ

พื้นที่	ลักษณะขององค์กร	ทักษะฝีมือแรงงานด้านการท่องเที่ยว
2. ประชาคมบ้านห้วยผา หมู่ที่ 1 วนอุทยานถ้ำปลา ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง	-การรวมกันของชาวบ้านที่กลุ่มแม่บ้านเป็นแกนนำ จากการศึกษาที่มีภาคีเป็นหน่วยงานของรัฐในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ก่อนที่จะจัดตั้งเป็นกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้า แผงลอย ขายอาหารปลาเพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว	ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการขายอาหารเครื่องดื่มเพื่อการบริการนักท่องเที่ยว 2. ทักษะการทำของที่ระลึกของท้องถิ่น เช่นการทำหมวกกุบไต ระดับองค์กร 1. ทักษะการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่สามารถบริหารจัดการการบริการร้านอาหาร เครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก ขายอาหารปลา แผงลอย ให้เป็นกลุ่มก้อนมีการดำเนินการที่มีกติการ่วมกัน 2. ทักษะการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากการเรียนรู้ขององค์กรที่จะต้องอนุรักษ์ไว้เพื่อชุมชนต่อไป ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการบริการแก่นักท่องเที่ยวในเรื่องของอาหารเครื่องดื่มอาหารปลา 2. ทักษะการเจรจาต่อรองเพื่อการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในบริเวณอุทยานถ้ำปลา การประสานงานกับภาคีภาคราชการ เช่น จังหวัดและอุทยาน เป็นต้น ระดับองค์กร 1. ทักษะการประสานงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมของชุมชน ซึ่งมีผลให้เกิดกิจกรรมด้าน
3. ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านรักไทย หมู่ที่ 6 ตำบลหมอกจำ	-การรวมตัวของชาวบ้านโดยมีกลุ่มแม่บ้านและเยาวชนเป็นแกนหลักในการประสานงาน	ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการประสานงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมของชุมชน ซึ่งมีผลให้เกิดกิจกรรมด้าน

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

พื้นที่	ลักษณะขององค์กร	ทักษะฝีมือแรงงานด้านการท่องเที่ยว
แป๊ะ อำเภอเมือง	กับภาคีที่เป็นราชการและเอกชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม(Agrotourism)	การท่องเที่ยวในชุมชนและการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี 2. ทักษะการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนที่ใช้หลักการพื้นฐานของชุมชนในการใช้กลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มที่มีกำลังเป็นตัวจักรในการดำเนินการ ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการทำอาหารจีนยูนาน ซึ่งเป็นที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว 2. ทักษะการบริการชิมชา ซึ่งมีพื้นฐานจากการที่มีวัตถุดิบจากการปลูกชา 3. ทักษะการบริการที่พักและเกสต์เฮาส์ 4. ทักษะการนำทางเที่ยวชมวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมในหมู่บ้านโดยการขี่ม้าพ้อ 5. ทักษะการเลี้ยงม้าพ้อเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว ระดับองค์กร 1. ทักษะการเรียนรู้ร่วมกันในการที่มีความพยายามผลักดันให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการนำทางเข้าชมถ้ำแม่ละนา 2. ทักษะการบริการที่พัก
4. ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า	-แกนนำของประชาคมเกิดจากกำนัน ชาวบ้าน และองค์กรเอกชน ในการที่หารือและเรียนรู้การดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ทั้งในรูปของการท่องเที่ยวชุมชน ทั้งในรูปแบบของการท่องเที่ยวชุมชนแบบไปเช้าเย็นกลับและการพัก	1. ทักษะการเรียนรู้ร่วมกันในการที่มีความพยายามผลักดันให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการนำทางเข้าชมถ้ำแม่ละนา 2. ทักษะการบริการที่พัก

พื้นที่	ลักษณะขององค์กร	ทักษะฝีมือแรงงานด้านการท่องเที่ยว
5. ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านห้วยฮี หมู่ที่ 8 ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง	ค้างคืนในหมู่บ้าน (Home stay) -ชาวบ้านเป็นแกนนำในการจัดตั้งประชาคมการท่องเที่ยวโดยใช้ชื่อกลุ่มเป็นการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมเป็นภาคีที่สำคัญที่ทำให้ประชาคมมีความเข้มแข็ง และสามารถดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวได้เอง	ระดับองค์กร 1. องค์กรมีทักษะในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนได้โดยมีกฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติ การกำหนดบทบาทหน้าที่ได้อย่างชัดเจน 2. ทักษะในการอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการบริการที่ฝึกแก่นักท่องเที่ยว 2. ทักษะการนำทางและการให้ความรู้เกี่ยวกับ นก เฝิร์น พืชพรรณ 3. ทักษะการทอดผ้า การตีมีดเพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึก 4. ทักษะการเล่านิทานพื้นบ้านแก่นักท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมหนึ่งในการท่องเที่ยวชุมชน

สรุปทักษะฝีมือแรงงานด้านการท่องเที่ยวของประชาคมท่องเที่ยว

ระดับองค์กร	ระดับปัจเจกบุคคล
1. ทักษะการบริการท่องเที่ยว - ที่พัก - อาหาร/เครื่องดื่ม - ของที่ระลึก - การเดินทาง	1. ทักษะการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น 2. ทักษะการเป็นผู้นำในการจัดการท่องเที่ยว 3. ทักษะทางภูมิปัญญาที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ทักษะการแสดงตามประเพณี, การทำ

ระดับองค์กร	ระดับปัจเจกบุคคล
- การนำเที่ยว - การรักษาความปลอดภัย - การรักษาพยาบาลโดยการใช้สมุนไพร - การจัดทำเอกสารแนะนำการท่องเที่ยวในชุมชน 2. ทักษะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว - การอนุรักษ์ป่าชุมชน - การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี - กฎ/กติกาในการรักษาแหล่งท่องเที่ยว 3. ทักษะการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว - การแสดงประเพณี - พิธีกรรม - กิจกรรมการเดินป่า/ท่องเที่ยวธรรมชาติ 4. ทักษะการบริหารจัดการผลประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยว - การจัดสรรรายได้เข้ากองทุนชุมชน	พิธีกรรม

3.4 จากผลการศึกษาเบื้องต้นใน 5 ประชาคมท่องเที่ยว ดังกล่าว พบว่า ประชาคมการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่ยังอยู่ในระยะที่ยังมีการเรียนรู้เพื่อจัดการที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ในแต่ละประชาคมก็ยังมีระดับของความเข้มแข็งแตกต่างกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าว การคัดเลือกประชาคมการท่องเที่ยวเพื่อเป็นตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจึงมีเกณฑ์การเลือกประชาคมการท่องเที่ยวดังนี้

1) เป็นประชาคมที่ดำเนินการการท่องเที่ยวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว

2) ปัจจุบันยังคงดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะของกลุ่มประชาคม และ/หรือ เป็นกลุ่มประชาคมการท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มว่าจะมีการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนในลักษณะของกลุ่มประชาคมในอนาคต

ดังนั้น จึงทำให้ได้กลุ่มประชาคมการท่องเที่ยวที่เป็นพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้จำนวน 5 แห่ง คือ

- 1) ประชาคมการท่องเที่ยว บ้านผาบ่อง หมู่ที่ 1 ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง
- 2) ประชาคมการท่องเที่ยว บ้านห้วยผา หมู่ที่ 1 วนอุทยานถ้ำปลา ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง
- 3) ประชาคมการท่องเที่ยว บ้านรักไทย หมู่ที่ 6 ตำบลหมอกจำแป๋ อำเภอเมือง
- 4) ประชาคมการท่องเที่ยว บ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า
- 5) ประชาคมการท่องเที่ยว บ้านห้วยฮี้ หมู่ที่ 8 ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง

3.4 การพัฒนาเครื่องมือในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับทักษะการทำงานในการท่องเที่ยวในแนวทางทั่วไป (Mass Tourism) และทักษะการทำงานท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในชุมชน ประกอบกับการวิเคราะห์กลไก บทบาทหน้าที่ของประชาคมการท่องเที่ยวตัวอย่าง การวิเคราะห์งานการทักษะที่สำคัญในการทำงานท่องเที่ยวของประชาคมท่องเที่ยว (ตามกิจกรรมในข้อ 3.3) ทำให้คณะผู้วิจัยได้กรอบในการพัฒนาตัวชี้วัดทักษะการทำงานทั้งระดับองค์กร และระดับปัจเจกบุคคล ดังนี้

ทักษะการทำงานระดับองค์กร

- 1) ทักษะระดับกลยุทธ์ ได้แก่ ทักษะการวางแผนการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย
 - 1.1) กระบวนการจัดทำแผน
 - 1.2) คุณภาพของแผน
 - 1.3) การปฏิบัติตามแผน
 - 1.4) การติดตามและประเมินผลแผน
 - 1.5) การปรับแผน
- 2) ทักษะระดับบริการจัดการองค์กร ซึ่งประกอบด้วย
 - 2.1) ทักษะการวางระบบงาน
 - 2.2) ทักษะการบริหารบุคลากร
 - 2.3) ทักษะการบริหารข้อมูล
 - 2.4) ทักษะการใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการ
 - 2.5) ทักษะการประสานงาน
 - 2.6) ทักษะการเจรจาต่อรอง
 - 2.7) ทักษะการจัดการความขัดแย้ง

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3) ทักษะระดับปฏิบัติการ ประกอบด้วย

- 3.1) ทักษะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- 3.2) ทักษะการจัดการการเงิน
- 3.3) ทักษะทางการตลาด
- 3.4) ทักษะการสื่อสาร
- 3.5) ทักษะการให้บริการ
- 3.6) ทักษะการจัดระเบียบชุมชน

ทักษะการทำงานระดับปัจเจกบุคคล

1) ทักษะทางด้านเทคนิค ประกอบด้วย

- 1.1) ทักษะการบริหารการท่องเที่ยว
- 1.2) ทักษะการบริหารจัดการ

2) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ได้แก่ ทักษะการสื่อสาร

3) ทักษะด้านความคิด

การพัฒนาเครื่องมือตามกรอบตัวชี้วัดดังกล่าว ทำให้ได้เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ดังนี้ คือ

- 1) แบบทักษะการทำงานขององค์กรประชาคม : บริหารการท่องเที่ยวของประชาคมการท่องเที่ยว (แบบ OR 1)
- 2) แบบทักษะการทำงานขององค์กรประชาคม : ระดับกลยุทธ์ (แบบ OR 2)
- 3) แบบทักษะการทำงานขององค์กรประชาคม : ระดับการบริหารจัดการองค์กร (แบบ OR3)
- 4) แบบทักษะการทำงานขององค์กรประชาคม : ระดับปฏิบัติการ (แบบ OR4)
- 5) แบบทักษะการทำงานของปัจเจกบุคคล : ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน (แบบ IN 1)
- 6) แบบทักษะการทำงานของปัจเจกบุคคล : ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน (แบบ IN 2)
- 7) แบบประเมินทักษะการทำงาน : ทศนะจากนักท่องเที่ยว (แบบ TR 1) สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศ

หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยได้นำเครื่องมือทั้ง 7 ชุด ดังกล่าวไปทดลองให้ ณ ประชาคมการท่องเที่ยวตำบลตะพัง อ.เมือง จ.ระยอง ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2544 และประชาคมการท่องเที่ยวตำบล

ปลายโพพทาง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม ในวันที่ 16 ธันวาคม 2544 แล้วปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือให้เนื้อหา มีความสมบูรณ์ครบถ้วน เพื่อที่จะนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามต่อไป

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลในประชากรการท่องเที่ยว ทั้ง 5 แห่งนี้เป็นตัวอย่างตามรายละเอียดของเครื่องมือทั้ง 7 ชุด ในระหว่างวันที่ 12-17 มกราคม 2545 โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- 1) แบบทักษะการทำงานขององค์กรประชาคม (แบบ OR 1, OR 2, OR3, OR4) ใช้วิธีการจัดกลุ่มสนทนา (Focused group) แกนนำกลุ่มประชาคมการท่องเที่ยว และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 2) แบบทักษะการทำงานของปัจเจกบุคคล (แบบ IN1) ใช้วิธีการสัมภาษณ์แนวลึก (In-depth interview) กับ ผู้ที่ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น ให้บริการด้านที่พัก ด้านอาหารและเครื่องดื่ม ด้านการนำทาง ด้านขนส่ง ด้านการขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น
- 3) แบบทักษะการทำงานของปัจเจกบุคคล (แบบ IN 2) ใช้วิธีการสัมภาษณ์แนวลึก (In-depth interview) กับประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแต่ไม่ได้ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเขตชุมชน
- 4) แบบประเมินทักษะการทำงาน : ทักษะจากนักท่องเที่ยว (แบบ TR1) ใช้วิธีการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการการท่องเที่ยวจากประชากรการท่องเที่ยวตัวอย่าง

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงานการศึกษา

ข้อมูลที่ได้จากประชากรการท่องเที่ยวทั้ง 5 แห่ง จะถูกนำมาวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ เพื่อสรุปผลเขียนเป็นรายงานการศึกษาเบื้องต้นต่อไป

3.7 การนำเสนอผลการศึกษาเบื้องต้น

คณะผู้วิจัยได้จัดประชุมเพื่อเสนอผลการศึกษาเบื้องต้นต่อประชากรการท่องเที่ยวตัวอย่างและผู้ที่เกี่ยวข้องในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในวันที่ 14 มีนาคม 2545 ณ โรงแรมแม่ฮ่องสอนริเวอร์ไซด์ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะต่อผลการศึกษารวมทั้ง แนวทางในการพัฒนา

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทักษะแรงงานของประชาคมการท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นไปได้ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของท้องถิ่น

3.8 รายงานการศึกษาลับร่าง

คณะผู้วิจัยจัดทำรายงานการศึกษาลับสมบูรณ์เพื่อนำเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในวันที่ 29 เมษายน 2545 และ 23 กันยายน 2545 ณ โรงแรมนารายณ์ กรุงเทพมหานคร

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และมักเข้ามาท่องเที่ยวในช่วงฤดูหนาวคือประมาณปลายเดือนตุลาคมถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ส่วนช่วงเวลาอื่นจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนค่อนข้างน้อย สิ่งนี้จึงเป็นข้อจำกัดหนึ่งในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือความสะดวกในการเข้าถึงทั้งการเดินทางมายังจังหวัดแม่ฮ่องสอนเอง และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัด อย่างไรก็ตาม หากมองในอีกแง่มุมหนึ่งจะเห็นว่า ข้อจำกัดดังกล่าวนี้ทำให้จังหวัดแม่ฮ่องสอนยังคงสามารถดำรงสภาพของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมอยู่ได้

ทั้งนี้สามารถกล่าวได้ว่าพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีอยู่แทบทุกสถานที่ เนื่องจากภูมิประเทศของจังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่เป็นป่าเขา และมีชุมชนของชนกลุ่มน้อยกระจายอยู่ทั่วไป ดังนั้นการท่องเที่ยวธรรมชาติโดยเฉพาะการเดินป่านั้นสามารถทำได้ในเกือบทุกสถานที่ มีนักท่องเที่ยวรู้จักและเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2528 แต่พบว่ากระแสความสนใจในเรื่องการท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางเมื่อไม่นานมานี้ โดยประมาณปี พ.ศ. 2538 หรือ พ.ศ. 2539 การท่องเที่ยวเริ่มเข้าสู่การรับรู้ของประชาชนในชุมชน มีความสนใจจากประชาชนในชุมชนที่จะจัดการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเริ่มให้ความสนใจและมีการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดมากยิ่งขึ้น

จากช่วงเวลาดังกล่าวจะได้พบเห็นถึงความก้าวหน้าของการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนต่าง ๆ มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งเดิมจะพบเห็นหรือเป็นที่รู้จักเฉพาะการท่องเที่ยวล่องแพเดินป่า และมีการให้บริการเกสต์เฮาส์ โดยเฉพาะในอำเภอปายเป็นส่วนใหญ่ หลังจากนั้นจึงมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่กระจายไปทั่วทุกพื้นที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมากขึ้นเป็นลำดับ

กระแสด้านการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนหนึ่งได้นำมาสู่แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน โดยมีชุมชนหลายแห่งได้ริเริ่มจัดทำกิจกรรมการท่องเที่ยวขึ้นเองเนื่องจากมีทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่อยู่แล้ว และชุมชนบางส่วนได้รับความช่วยเหลือในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากองค์กรเอกชน ซึ่งเดิมมีบทบาทในการพัฒนาด้านสังคมกับชนกลุ่มน้อยและชาวเขาในพื้นที่

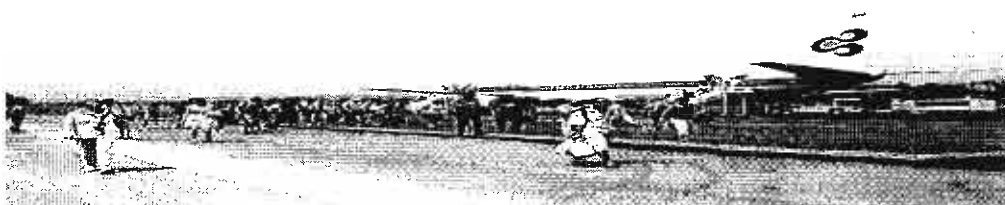
ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน และได้ปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมบทบาทขององค์กรในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้เกิดขึ้นในชุมชน พบว่าชุมชนที่มีทุนเดิมจากการที่ได้รับการพัฒนาด้านสังคม และการจัดการชุมชนจากองค์กรเอกชน โดยมีองค์กรเอกชนทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ก่อนข้างมีโอกาที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนให้มีความก้าวหน้าไปได้ดีกว่า เนื่องจากส่วนหนึ่งเป็นผลที่ได้จากการได้รับการพัฒนาแนวคิดในการจัดการชุมชน และการปรับเปลี่ยนวิธีการคิดอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบมาเป็นเวลานาน การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้รับความช่วยเหลือส่วนใหญ่เป็นไปในด้านการให้ความรู้ในการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ทรัพยากร เทคนิคการนำทางและมักุเทศก์ เป็นต้น และความช่วยเหลือดังกล่าวนำมาสู่การขยายตัวของเครือข่ายระหว่างชุมชนกับองค์กรหรือสถาบันการศึกษาที่มีเครือข่ายร่วมกับองค์กรเอกชนเดิมที่ทำหน้าที่พี่เลี้ยงให้กับชุมชน

สำหรับชุมชนที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรเอกชนหรือหน่วยงานอื่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ได้รับจากแหล่งข่าวสารถายนอกกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความคิดริเริ่มในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยอาศัยแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชน แต่พบว่า ส่วนใหญ่การพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวยังไม่บรรลุความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งปัญหาสำคัญที่ทำให้ความก้าวหน้าในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างจำกัดได้แก่ การขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในเรื่องเกี่ยวกับการบริหารจัดการท่องเที่ยว ความรู้ด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาทรัพยากรบุคคลอย่างต่อเนื่อง และขาดความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มในชุมชน

จากสภาพข้างต้น มีส่วนทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวและการพัฒนาทักษะในด้านการท่องเที่ยวของชุมชนแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามแม้ว่าชุมชนที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกจะมีความก้าวหน้าของการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวน้อยกว่าชุมชนที่ได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกก็ตาม แต่พบว่า ทั้งสองกลุ่มยังไม่สามารถดำเนินการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองอย่างเข้มแข็ง โดยยังต้องพึ่งพิงการจัดการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์หน่วยงานหรือองค์กรภายนอกเป็นหลัก ซึ่งส่วนใหญ่บุคลากรในชุมชนต่างขาดทั้งความรู้ความเข้าใจ ประสบการณ์ และทักษะในการดำเนินการเกี่ยวข้องกับการตลาดและการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวก่อนข้างชัดเจน ซึ่งรายละเอียดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวและทักษะด้านการท่องเที่ยวที่ปรากฏของแต่ละชุมชนจากการศึกษาครั้งนี้มีดังต่อไปนี้



ประชาคมท่องเที่ยวบ้านผาป่อง



บริบทและสภาพทั่วไปของพัฒนาการท่องเที่ยว

ตำบลผาป่อง เป็นตำบลในเขตการปกครองของอำเภอเมือง ซึ่งประกอบด้วย 12 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านผาป่อง หมู่ที่ 2 บ้านป่าปู้ หมู่ที่ 3 บ้านห้วยเคื่อง หมู่ที่ 4 บ้านแม่สะกิด หมู่ที่ 5 บ้านท่าโป่งแดง หมู่ที่ 6 บ้านห้วยโป่งกาน หมู่ที่ 7 บ้านห้วยแก้ว หมู่ที่ 8 บ้านขุนห้วยเคื่อง หมู่ที่ 9 บ้านห้วยน้ำส้อม หมู่ที่ 10 บ้านห้วยน้ำแม่สะกิด หมู่ที่ 11 บ้านมอนตะแลง และ หมู่ที่ 12 บ้านผาป่องเหนือ

บ้านผาป่อง หมู่ที่ 1 ตำบลผาป่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นที่ตั้งของบ่อน้ำร้อน ซึ่งแต่เดิมมีลักษณะเป็นหนองน้ำที่มีความร้อนกว่าน้ำปกติ ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สองเมื่อทหารญี่ปุ่นเดินทัพผ่านมามีการแวะพักเพื่ออาบน้ำร้อนบริเวณนี้ เพื่อเป็นการพักผ่อนและเป็นการคลายความเมื่อยล้าเนื่องจากการเดินทาง ประกอบกับภูมิประเทศแถบนี้เป็นพื้นที่ที่มีภูเขาสูงอากาศหนาวเย็นการได้อาบน้ำร้อนจึงนับว่าเป็นการดีกับสุขภาพ แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่นักท่องเที่ยวมาแวะพักเนื่องจากเป็นทางผ่านที่จะไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เช่น ถ้ำปลา ในตำบลห้วยผา บ้านน้ำเพียงดิน ในตำบลห้วยเคื่อง และน้ำตกผาป่อง เป็นต้น นักท่องเที่ยวที่มาแวะชมมีทั้งนักท่องเที่ยวที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ ไม่มีการจัดบันทึกสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวแต่อย่างใด ในฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมเป็นต้นไปจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวนมากมาแวะพักทั้งที่ไม่พักค้างคืนและแวะพักค้างคืนเป็นจำนวนมาก จนสถานที่แห่งนี้มีความแออัด นักท่องเที่ยวที่แวะพักค้างคืนก็จะกางเต็นท์นอนในบริเวณใกล้บ่อน้ำร้อนเพื่อชมธรรมชาติและสัมผัสไออุ่นจากบ่อน้ำร้อน

ในช่วงเวลาที่เริ่มฤดูหนาวตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึง เวลาสิ้นสุดฤดูหนาวในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปีเป็นช่วงเวลาที่มียกนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมบ่อน้ำร้อนเป็นจำนวนมาก ภาพของนักท่องเที่ยวที่แออัดบริเวณบ่อน้ำร้อน บ้างก็มีการกางเต็นท์และค้างคืน บ้างก็มาแวะเยี่ยมชมแล้วก็กลับ บางครั้งมียกนักท่องเที่ยวมากจนไม่มีที่จะให้กางเต็นท์ก็จะมีนักท่องเที่ยวบางส่วนมาถามหาเพื่อจะขอพักตามบ้านชาวบ้าน แต่ชาวบ้านก็ปฏิเสธที่จะให้แวะพักค้างคืน เนื่องจากเหตุผลหลายประการ เช่น ไม่

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

คู่กับการมีคนแปลกหน้ามาแวะพักค้างคืน ต้องการความเป็นส่วนตัว ไม่ทราบว่าจะต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างไร เป็นต้น

องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว

- **ทรัพยากรท่องเที่ยว** ทรัพยากรท่องเที่ยวสำคัญของชุมชนบ้านผาป่องได้แก่ บ่อน้ำร้อนธรรมชาติ ที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั่วไปมาเป็นเวลานาน สภาพแวดล้อมทั่วไปของบ่อน้ำร้อนตั้งอยู่ในเขตชุมชนล้อมรอบด้วยพื้นที่การเกษตรของประชาชนในชุมชน มีเนื้อที่ประมาณ 4 ไร่ ด้านหน้าติดกับถนนลาดยางของหมู่บ้าน การเดินทางเข้าถึงได้โดยสะดวก นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะใช้เวลาท่องเที่ยวไม่นาน และมักจะไม่ได้มีการพักค้างคืน นอกจากในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวหนาแน่น กิจกรรมอื่นที่นอกเหนือไปจากการอาบน้ำร้อนจากบ่อน้ำร้อนแล้ว นักท่องเที่ยวยังสามารถเดินชมวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนที่ยังคงรักษาสภาพของความเป็นชนบทภาคเหนือไว้ ปัจจุบันสภาพแวดล้อมของบ่อน้ำร้อนได้รับการปรับปรุงมีการก่อสร้างอาคารบริการอาบน้ำเป็นอาคารคอนกรีต
- **การบริการท่องเที่ยว** การให้บริการกับนักท่องเที่ยวในช่วงแรกนั้นมีเพียงกิจกรรมการบริการด้านอาหารและการเช่าเต็นท์พักแรม รวมถึงการเก็บค่าใช้บริการห้องอาบน้ำร้อน ซึ่งมีผู้ประกอบการดำเนินกิจการเพียงเจ้าเดียว โดยได้รับความยินยอมจากองค์กรบริหารของชุมชน ในระยะต่อมาเมื่อมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของน้ำพุร้อนและมีการก่อสร้างอาคารห้องอาบน้ำร้อนให้บริการนักท่องเที่ยวแล้ว ได้มีกิจกรรมบริการเพิ่มเติมได้แก่ การให้บริการนวดแผนโบราณ ซึ่งดำเนินการโดยกลุ่มแม่บ้านที่รวมตัวกันเป็น “กลุ่มนวดแผนโบราณ” กิจกรรมทั้งหมดยังคงอยู่ภายใต้การดูแลควบคุมขององค์กรบริหารระดับท้องถิ่นของชุมชน
- **การตลาดด้านการท่องเที่ยว** การดำเนินกิจกรรมด้านการตลาดยังไม่มีดำเนินการโดยชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวบ่อน้ำพุร้อนผาป่องเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั่วไปมาเป็นเวลานานตั้งแต่การท่องเที่ยวเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้นในจังหวัดแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีการจัดนำเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอนมักจะบรรจุรายการนำเที่ยวยังบ่อน้ำพุร้อนผาป่องร่วมกับการนำเที่ยวยัง



แหล่งท่องเที่ยวอื่น อาทิ ถ้าปลา การนั่งเรือท่าเดียวเพื่อไปชมวัฒนธรรมกะเหรี่ยงคอยาว เป็นต้น

ผู้มีบทบาทในการท่องเที่ยว

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการ ดูแลสภาพแวดล้อม และจัดการท่องเที่ยวในชุมชนประกอบด้วย

- **กลุ่มผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่น** ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลผาบ่องและกรรมการหมู่บ้านผาบ่อง ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการดูแลทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของชุมชนตามกฎหมาย โดยแต่เดิมบทบาทดังกล่าวเป็นของกรรมการหมู่บ้านแต่ในปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลผาบ่องเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ มีการจัดจ้างเจ้าหน้าที่ประจำคอยดูแลและให้บริการกับนักท่องเที่ยว รวมถึงการจัดเก็บเงินรายได้ต่าง ๆ เพื่อไว้ใช้ในการบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในขณะนี้ยังไม่มีข้อตกลงระหว่างหน่วยงานทั้งสองว่าจะมีมาตรการดูแลและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวร่วมกันโดยวิธีการและรูปแบบใดอย่างชัดเจน
- **กลุ่มนวดแผนโบราณ** เป็นกลุ่มแม่บ้านที่เพิ่งริเริ่มจัดการให้บริการนวดแผนโบราณกับนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวยังบ่อน้ำร้อนผาบ่อง การรวมกลุ่มได้รับความสนับสนุนจากหน่วยงานสาธารณสุขของจังหวัดในการอบรมความรู้เกี่ยวกับการนวดแผนโบราณ และให้แนวทางในการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มประชาคมที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งกลุ่มแม่บ้านนี้มีแนวโน้มที่จะมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวบ่อน้ำร้อนผาบ่อง
- **หน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง** ประกอบด้วยสำนักงานจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้มีบทบาทในการพัฒนาสภาพแวดล้อมของบ่อน้ำพุร้อนผาบ่องโดยจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการก่อสร้างอาคารและปรับปรุงภูมิทัศน์ นอกจากนี้ยังสนับสนุนด้านข้อมูลและการประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นการดำเนินการในภาพรวมของการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

การรวมกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวในชุมชน

การดูแลบ่อน้ำร้อนในระยะแรกเป็นการดูแลและจัดการโดยกรรมการหมู่บ้านและประชาชนที่อยู่ใกล้บ่อน้ำร้อนในบ้านผาบ่อง หมู่ที่ 1 โดยมีการบริการให้แก่นักท่องเที่ยวในเรื่องร้านอาหาร ซึ่งมีเพียงเจ้าเดียว และมีการให้บริการให้เช่าเต็นท์เป็นส่วนประกอบ กิจกรรมของการให้บริการมีน้อยเนื่องจากเป็นการให้บริการในระยะเวลาอันสั้นเพียงในฤดูหนาวราวเดือนตุลาคมถึงประมาณ

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เดือนกุมภาพันธ์เท่านั้น ในช่วงเวลาหลังจากนั้นประชาชนก็จะประกอบอาชีพในการปลูกกระเทียม การทอผ้า และการปลูกชาใบม่อน การดูแลบริหารและสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเป็นหน้าที่ขององค์กรบริหารท้องถิ่นในพื้นที่

การจัดการการท่องเที่ยวของบ่อน้ำร้อนแห่งนี้ได้วิวัฒนาการเรื่อยมา จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2541 เริ่มมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวอย่างจริงจังทั้งในรูปแบบของทัวร์ที่มาเป็นกลุ่ม และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเอง เช่น นักท่องเที่ยวที่เดินป่า นักท่องเที่ยวที่มาตามคำแนะนำของแผนที่หรือคู่มือหรือตามการบอกต่อปากต่อปาก เป็นต้น แต่ก็ยังคงเป็นการท่องเที่ยวแบบแวะผ่านเสียส่วนใหญ่ การเข้ามาดูแลการจัดการท่องเที่ยวได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากการที่อยู่ในความดูแลของชาวบ้านและผู้ประกอบการในบริเวณนั้นมาเป็นการดำเนินการในรูปขององค์การบริหารส่วนตำบลในปัจจุบัน ซึ่งได้มีการได้รับงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สภาพัฒน์) ประมาณเกือบ 6 ล้านบาทเพื่อการปรับปรุงบ่อน้ำร้อนโดยการสร้างอาคารเพื่อเป็นที่สำหรับอาบน้ำร้อน การบริการห้องน้ำ และจนเมื่อมีการเก็บข้อมูลครั้งสุดท้ายเมื่อ 12 มกราคม 2545 ได้มีบริการนวดแผนโบราณเพิ่มขึ้นอีก

ด้านการจัดการผลประโยชน์และรายได้จากการท่องเที่ยวในระยะแรกเป็นการได้รับประโยชน์เฉพาะผู้ประกอบการร้านอาหารซึ่งมีเพียงรายเดียว ผู้ดูแลสถานที่และให้เช่าพื้นที่ซึ่งมีการหมุนเวียนมาดำเนินการ แต่ก็ดำเนินการได้ไม่นานนักก็จะเลิกไป เนื่องจากเหตุผลว่าเป็นการดำเนินการที่ไม่คุ้มค่า เพราะการท่องเที่ยวที่บ่อน้ำร้อนแห่งนี้มีความหนาแน่นเฉพาะเป็นฤดูกาล (ระหว่างเดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์) หากต้องใช้เวลาทั้งปีเพื่อดำเนินการก็จะเสียเวลาในการประกอบอาชีพอื่นๆ ไป จนเมื่อในปัจจุบันการจัดการอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลแต่ก็เป็นการดำเนินการที่ยังเป็นการดำเนินการในระยะแรก และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในระยะเวลาด้านสั้นของกิจกรรมที่บริการทางด้านการท่องเที่ยวในบริเวณบ่อน้ำร้อน บุคคลที่รับผิดชอบในการดูแลจัดการในเรื่องการจัดสรรผลประโยชน์ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้รับผิดชอบหลักในขณะนี้

ในปัจจุบันประชาชนในชุมชนเริ่มมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพให้บริการด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มบริการนวดแผนโบราณ มีความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบของกลุ่มประชาคมมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันผู้นำชุมชนและองค์การบริหารในชุมชนก็ให้ความสนใจและสนับสนุนการดำเนินการดังกล่าวเป็นอย่างดี ทำให้รูปแบบของการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวได้มีการปรับเปลี่ยนไปในทิศทางของประชาคมโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นกว่าในอดีตที่หน่วยงานราชการและผู้บริหารระดับท้องถิ่นจะเป็นผู้รับผิดชอบแต่ฝ่ายเดียว

ทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

ทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านผาป่อง จำแนกตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยว รวมถึงทักษะด้านการบริหารจัดการที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่ปรากฏมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ทักษะด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว

เนื่องจากสภาพของแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ตั้งอยู่ในเขตชุมชน ไม่มีสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เป็นป่าไม้หรือสัตว์ป่าในลักษณะที่จำเป็นต้องการอนุรักษ์ ทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญคือบ่อน้ำร้อน ซึ่งประชาชนในชุมชนมีความเอาใจใส่ในการคอยดูแลไม่ให้บ่อน้ำร้อนมีความสกปรกหรือมีสิ่งปนเปื้อนลงในบริเวณบ่อน้ำร้อน การอาบน้ำของประชาชนจะพยายามไม่ให้น้ำที่อาบไหลกลับลงไปที่บ่อน้ำร้อน นอกจากนี้ยังได้มีความพยายามในการพัฒนาภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมโดยรอบของแหล่งท่องเที่ยวให้มีความร่มรื่นและสวยงาม อย่างไรก็ตามการพัฒนาดังกล่าวดำเนินการโดยหน่วยงานรัฐและองค์กรบริหารระดับท้องถิ่น การมีส่วนร่วมโดยตรงของประชาชนยังมีค่อนข้างจำกัด การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่ดำเนินการไปแล้วจึงเป็นไปตามแนวคิดจากกลุ่มคนภายนอกชุมชนค่อนข้างมาก ผลที่ได้รับในการปรับปรุงพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยการสร้างอาคารสถานที่ให้บริการนักท่องเที่ยวจึงค่อนข้างจะขาดในเรื่องของความสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และสุนทรียภาพ

ทักษะด้านการบริการท่องเที่ยว

กิจกรรมการให้บริการหลักแก่นักท่องเที่ยวในชุมชนบ้านผาป่องได้แก่ การให้บริการอาบน้ำร้อนจากบ่อน้ำร้อน โดยมีการจัดสถานที่อาบน้ำร้อนเป็นอาคารและห้องอาบน้ำ ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่ประจำที่คอยให้บริการจำนวน 2 คน เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ทำหน้าที่ในการดูแลสถานที่ จัดเก็บเงินค่าใช้บริการ ซึ่งเจ้าหน้าที่ที่ดูแลสถานที่ค่อนข้างมีทักษะเฉพาะตัวหรือทักษะในระดับปัจเจกในการให้บริการเป็นอย่างดี อาทิ มีความเข้าใจที่จะปรับปรุงพัฒนาสภาพของอุปกรณ์ให้บริการด้วยกำลังความสามารถและหน้าที่ที่มีอยู่ มีแนวความคิดในการพัฒนาสภาพแวดล้อมและการบริการ มีความเอาใจใส่ในการดูแลทรัพย์สินมีค่าของนักท่องเที่ยวโดยการคอยให้คำแนะนำหรือเตือนให้จัดเก็บของให้เหมาะสม หรือหากเก็บสิ่งของทรัพย์สินของ



ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นักท่องเที่ยวได้ก็จะเก็บไว้รอให้นักท่องเที่ยวมารับคืน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แสดงถึงความมีทักษะด้านการให้บริการหรือการเป็นผู้ให้บริการที่ดีของเจ้าหน้าที่ดังกล่าว ส่วนทักษะบริการอื่น ๆ ได้แก่

- **ทักษะการผลิตและจำหน่ายของที่ระลึก** สินค้าที่ระลึกที่เป็นสินค้าที่มีจำหน่ายและได้รับการส่งเสริมให้เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่สำคัญได้แก่ การทอผ้าพื้นเมือง การทำหมวกก๊อบโต้ ซึ่งสินค้าเหล่านี้จะมีที่จำหน่ายซึ่งจะอยู่ในพิพิธภัณฑ์ของชุมชนที่จะมีการวางแผนสร้างต่อไป ดังนั้นในปัจจุบันสินค้าที่ระลึกยังไม่มีจำหน่ายเป็นที่แพร่หลายนัก อย่างไรก็ตามสินค้าและผลิตภัณฑ์ของชุมชนได้เกิดขึ้นเนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของโครงการรัฐบาล “หนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งหมู่บ้าน”

- **ทักษะการบริการอาหารและเครื่องดื่ม** การบริการอาหารและเครื่องดื่มเป็นทักษะเดิมที่มีการให้บริการมาเป็นเวลานานในการเยี่ยมชมบ่อน้ำร้อนในระยะแรก หากแต่ทักษะนี้มีผู้ดำเนินการให้บริการเพียงรายเดียว ในปัจจุบันในเรื่องของทักษะการบริการอาหาร เครื่องดื่มยังไม่ค่อยชัดเจน เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยมแวะผ่านเพื่อเดินทางต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวมีทางเลือกในการรับประทานอาหารที่อื่น ๆ ได้ เช่นการแวะรับประทานอาหารที่วนอุทยานถ้ำปลา หรือในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนที่อยู่ไม่ไกลนัก การแวะรับประทานอาหารจึงไม่ใช่มุ่งเน้นของแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้

ทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยว

ทักษะด้านการตลาดที่มีการดำเนินการโดยชุมชนหรือกลุ่มประชาชนที่ประกอบกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ส่วนใหญ่การตลาดด้านการโฆษณาประชาสัมพันธ์ตลอดจนการให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวนั้น หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบจะเป็นผู้ดำเนินการตามบทบาทที่ได้รับของหน่วยงานแต่ละหน่วยงาน สำหรับงานด้านการตลาดโดยชุมชนเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการเท่าที่พบเห็นก็คือ มีการจัดทำป้ายแนะนำสถานที่และบอกเส้นทางเข้าบ่อน้ำพุร้อน มีแนวคิดริเริ่มในการหากิจกรรมใหม่ ๆ เข้ามาเสริมจากกิจกรรมที่มีอยู่ อาทิ เช่น การนำบริการนวดแผนโบราณมาให้บริการกับนักท่องเที่ยว แนวความคิดในการก่อสร้างหรือจัดหาที่พักค้างคืนให้กับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้บางส่วนเริ่มมีการดำเนินการไปแล้ว บางส่วนอยู่ระหว่างการพิจารณา หรือบางส่วนได้มีการพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่ควรมีการดำเนินการ ทั้งนี้กระบวนการวิเคราะห์และตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนยังไม่มีการประชุมแนวความคิดกันเท่าที่ควร

ทักษะการบริหารจัดการ

ทักษะการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงจากที่เป็นการบริหารจัดการโดยลักษณะปัจเจกบุคคลมาเป็นการบริหารที่เป็นภาคีในรูปขององค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งการบริหารในระยะแรกก็ยังปรากฏความขัดแย้งระหว่างผู้ที่เคยบริหารจัดการการท่องเที่ยวบ่อน้ำร้อนในระยะแรกกับองค์การบริหารส่วนตำบล เช่น ความไม่พอใจแบบของอาคารที่ทำการก่อสร้างในบริเวณบ่อน้ำร้อนเพื่อใช้อาบน้ำร้อนที่เป็นอาคารที่มีลักษณะปิดทึบ ทำให้เสียบรรยากาศของความเป็นธรรมชาติกล่าวคือการอาบน้ำร้อนธรรมชาติน่าจะสัมผัสธรรมชาติในขณะที่อาบน้ำร้อนที่เกิดตามธรรมชาติ ดังนั้นลักษณะการอาบน้ำจะเป็นการอาบน้ำในที่โล่งมากกว่าอยู่ในอาคารทึบ เป็นต้น

ทักษะการบริหารจัดการที่เกิดขึ้นในปัจจุบันยังเป็นการเรียนรู้ของประชาคมในการที่จะเกิดทักษะในการบริหารจัดการในระยะยาวต่อไป อย่างไรก็ตามประชาคมก็เริ่มมีวิวัฒนาการในการที่จะก้าวไปข้างหน้าได้อย่างรวดเร็วขึ้น ทั้งในเรื่องของการพัฒนาบุคลากร การจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยสามารถพิจารณาได้จากมีการร่วมกันคิดในการที่จะดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเที่ยวชมบ่อน้ำร้อนที่เกิดขึ้นในระยะเวลาเพียงไม่กี่เดือนหลังที่โครงการวิจัยนี้ได้เริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลประมาณ สิงหาคม 2544 เมื่อเก็บข้อมูลครั้งสุดท้ายในเดือน มกราคม 2545 ได้มีกิจกรรมการวางแผนโบราณ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ในบริเวณบ่อน้ำร้อน ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นจากการที่มีการส่งคนไปอบรมการนวดของกระทรวงสาธารณสุข ที่จังหวัดเชียงใหม่ และได้นำความรู้มาถ่ายทอดกับชุมชนจนสามารถดำเนินกิจกรรมได้ในที่สุด ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวได้มีผู้รับผิดชอบดูแลชัดเจน ซึ่งผู้ดูแลนี้เป็นหัวหน้ากลุ่มวางแผนโบราณซึ่งเป็นผู้หญิงที่เป็นคนแรกที่ไปอบรมการนวดและนำความรู้มาถ่ายทอดให้กับสมาชิกกลุ่ม

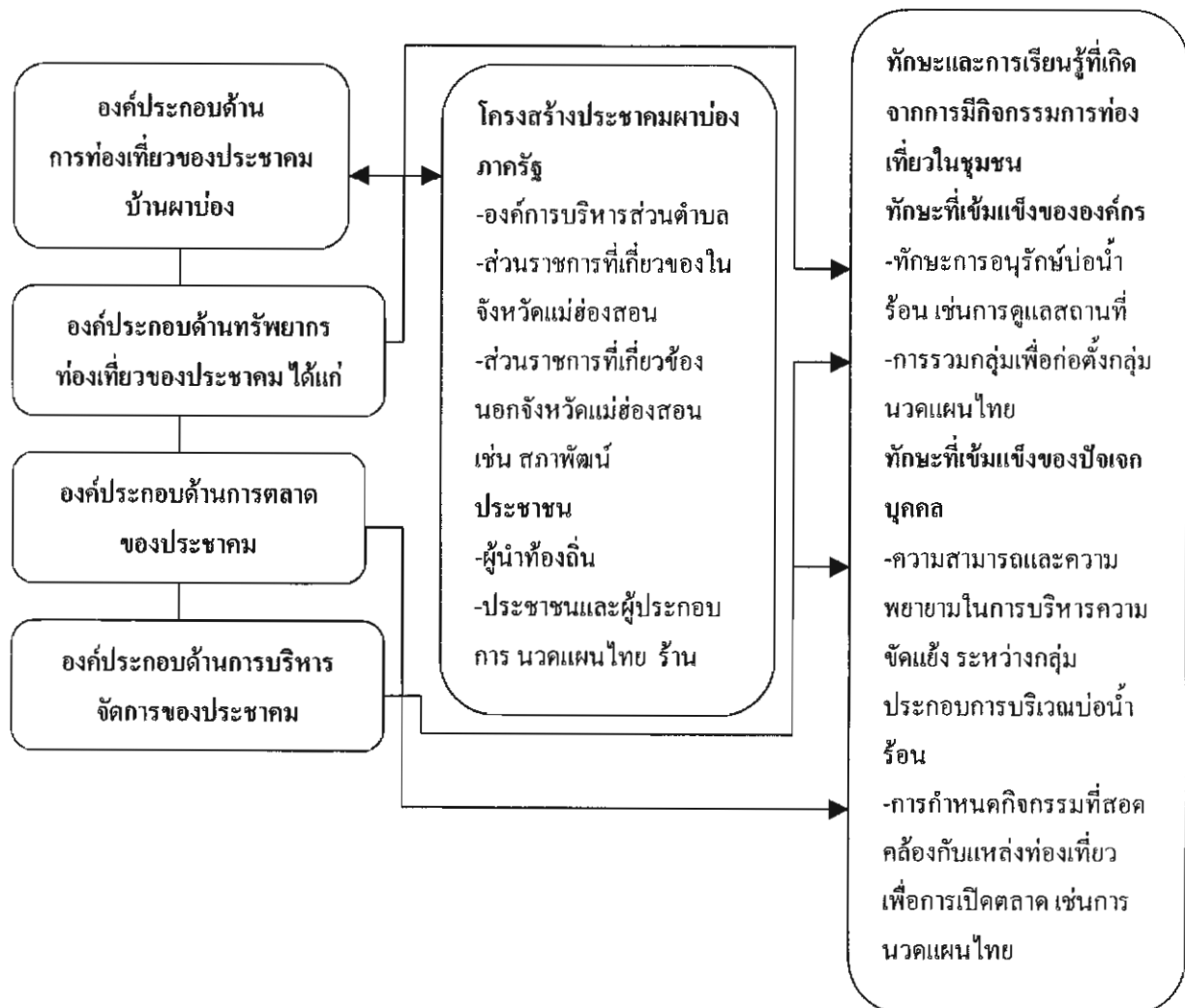


ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นอกจากนี้ในด้านการพัฒนาบุคลากรของชุมชน พบว่า นับว่าเป็นเรื่องที่ดีที่คณะผู้วิจัยได้มีโอกาสในการได้เห็นทักษะในการพัฒนาบุคลากรของประชาคมนี้ เนื่องจากปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นในระหว่างที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการพัฒนาบุคลากรนี้ประชาคมได้รับความร่วมมือจากภาครัฐ ได้แก่ สถานีอนามัยตำบลผาบ่อง ได้มีโครงการส่งประชาชนที่เป็นกลุ่มแม่บ้านผู้หญิงไปรับการอบรมการนวดแผนโบราณที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งก็มีการส่งตัวแทนเดินทางไปอบรมเมื่อกลับมาผู้เข้ารับการอบรมท่านนี้ได้นำความรู้มาถ่ายทอดต่อกับสมาชิกและก่อตั้งเป็นชมรมนวดแผนโบราณ เปิดทำการชั่วคราวใกล้บริเวณบ่อน้ำร้อนให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมบ่อน้ำร้อนในราคาชั่วโมงละ 200 บาท ซึ่งทำให้เห็นถึงแนวความคิดริเริ่มและการพัฒนาทักษะของผู้ที่ได้รับการอบรมที่นำมาขยายผลให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยรวม

ภาพที่ 1 สรุปลักษณะองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว โครงสร้าง และทักษะการเรียนรู้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของประชาคมบ้านผาบ่อง หมู่ที่ 1 ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน



ประชาคมท่องเที่ยวบ้านห้วยผา (ถ้าปลา)



บริบทและสภาพทั่วไปของพัฒนาการท่องเที่ยว

ชุมชนท่องเที่ยวบ้านห้วยผา ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ 1 บ้านห้วยผา ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยพื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดแม่ฮ่องสอน คือ ถ้าปลา อยู่ในเขตของอุทยานแห่งชาติ ถ้าปลา – น้ำตกผาเสื่อ โดยตั้งอยู่ริมเส้นทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1095 แม่ฮ่องสอน – แม่มาลัย ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 17-18 จากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นจุดท่องเที่ยวและพักแรมระหว่างการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่เดินทางจากอำเภอปายมุ่งเข้าสู่ตัวจังหวัดแม่ฮ่องสอน และยังเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนชาวเมืองแม่ฮ่องสอนมาเป็นเวลาช้านาน เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่เหมือนกับสวนป่าและสวนสาธารณะและมีระยะทางไม่ไกลจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน กิจกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวและประชาชนส่วนใหญ่จะแวะพักรับประทานอาหาร ณ จุดท่องเที่ยวบริเวณถ้าปลา และเยี่ยมชมธรรมชาติและให้อาหารปลาที่อาศัยอยู่ในบริเวณถ้า สภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้เป็นป่าธรรมชาติ มีถ้าซึ่งเป็นโพรงน้ำไหลผ่าน มีขนาดพื้นที่ของโพรงถ้าประมาณ 25 ตารางเมตร โดยในลำน้ำที่ไหลออกจากโพรงถ้ามีฝูงปลาพลวงหินหรือปลาบู่ ขนาดประมาณ 70-80 เซนติเมตรหนักตัวละประมาณ 5-7 กิโลกรัม อาศัยอยู่ราว 500 ตัว ด้านหน้ามีรูปหล่อพระฤๅษีซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชนตั้งอยู่บริเวณปากถ้า

สภาพของชุมชนบ้านห้วยผา ประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวไทยใหญ่ที่มีการตั้งถิ่นฐานดำรงชีวิตในพื้นที่นี้มาเป็นเวลาช้านานนับหลายชั่วอายุ ส่วนใหญ่ยังคงดำรงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ในลักษณะดั้งเดิม โดยประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 100 ครัวเรือน มีผู้ย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ไม่มากนัก เนื่องจากพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ณ บ้านห้วยผา มีทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม คือ ตั้งอยู่ริมทางหลวงระหว่างเส้นทางที่เชื่อมการเดินทางระหว่างจังหวัดเชียงใหม่กับจังหวัดแม่ฮ่องสอนผ่านอำเภอปายซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้มีความสะดวกต่อการเข้าถึงและแวะพักของกลุ่มผู้เดินทาง สภาพพื้นที่จึงอำนวยความสะดวกการเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อน และมีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติคือ "ถ้าปลา" เป็นจุดเด่นของการแวะพักผ่อนและเที่ยวชมธรรมชาติในบริเวณดังกล่าว ประชาชนในชุมชน

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จึงมีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้แก่ การตั้งร้านค้าจำหน่ายอาหารให้กับผู้เดินทางและแวะพักผ่อนบริเวณ “ถ้ำปลา” และจำหน่ายอาหารปลา ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้มีการดำเนินการมาเป็นเวลานานก่อนที่จะมีการจัดตั้งพื้นที่ในบริเวณถ้ำปลาให้เป็นเขตวนอุทยาน ในปี พ.ศ. 2521 โดยประชาชนส่วนหนึ่งได้ยินยอมมอบที่ดินทำกินบางส่วนของตนให้เป็นเขตวนอุทยาน และในปี พ.ศ. 2540 กรมป่าไม้ได้รวมเอาเขตของวนอุทยานถ้ำปลารวมเข้ากับวนอุทยานน้ำตกผาเสื่อเป็นอุทยานแห่งชาติ ถ้ำปลา-น้ำตกผาเสื่อ ทั้งนี้พัฒนาการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้แก่ การจำหน่ายอาหารให้กับผู้เดินทาง จำหน่ายของที่ระลึก จำหน่ายอาหารปลา ส่วนหนึ่งของการพัฒนาความเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวชุมชนเกิดจากการแก้ไขปัญหาที่ประชาชนพบจากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว อาทิ ปัญหาด้านการจัดสภาพแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ปัญหาการแข่งขันในการดำเนินธุรกิจจำหน่ายอาหารและสินค้าในพื้นที่ เป็นต้น โดยการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ส่วนใหญ่ดำเนินการในรูปแบบของการรวมกลุ่มประชาชนในชุมชนร่วมกันคิดแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและมีผู้นำชุมชนเป็นผู้ชี้แนะ อันเป็นวิธีการหรือวิถีทางการแก้ไขปัญหาที่สืบเนื่องจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยผามีการรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมค่อนข้างเหนียวแน่นซึ่งเป็นไปตามลักษณะของตามวัฒนธรรมท้องถิ่นและความศรัทธาในศาสนา โดยมีผู้นำชุมชนเป็นผู้คอยชี้แนะให้ความคิดเห็นในบางโอกาส ทำให้การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนส่วนใหญ่ได้รับความร่วมมือจากทุกครัวเรือนในชุมชนและสามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี ซึ่งวิถีการดำเนินชีวิตดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวด้วย และทำให้กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวของบ้านห้วยผาดำเนินไปได้ด้วยความราบรื่น

กิจกรรมล่าสุดที่ชุมชนดำเนินการร่วมกับอุทยานแห่งชาติและจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้แก่ การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่บริการจำหน่ายอาหารหน้าอุทยานแห่งชาติบริเวณถ้ำปลา โดยได้รับเงินสนับสนุนจากสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเพื่อใช้ในการก่อสร้างอาคารที่เป็นร้านจำหน่ายอาหาร เป็นเงินงบประมาณราว 5.8 ล้านบาท ในขณะทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้โครงการดังกล่าวอยู่ระหว่างการก่อสร้าง และอยู่ระหว่างการเจรจาตกลงถึงเรื่องของเงื่อนไขการใช้ประโยชน์ของอาคารดังกล่าวระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว

- **ทรัพยากรท่องเที่ยว** ทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญในชุมชนคือ “ถ้ำปลา” เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ ถ้ำปลา - น้ำตกผาเสื่อ ซึ่งในบริเวณดังกล่าวมี



สภาพของพื้นที่ป่าธรรมชาติและถ้ำที่มีโพรงน้ำไหล ซึ่งมีปลาพลวงหินหรือปลาหมออาศัยอยู่เป็นเวลานาน และปลาชนิดนี้ไม่พบในพื้นที่อื่นมากนัก กิจกรรมหลักของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวได้แก่ การแวะพักรับประทานอาหาร การเดินเล่นพักผ่อนชมธรรมชาติ และการให้อาหารปลา

- **การบริการท่องเที่ยว** การบริการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีปรากฏให้เห็นได้แก่ การจำหน่ายอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว การจำหน่ายของที่ระลึก การจำหน่ายอาหารปลา ซึ่งดำเนินการโดยประชาชนในชุมชนบ้านห้วยผา มีการจัดกลุ่มของผู้ให้บริการและมีการจัดการด้านผลประโยชน์ที่ชัดเจน ส่วนการบริการด้านข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวจะมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติที่มีเอกสารและเจ้าหน้าที่ประจำคอยให้บริการแก่นักท่องเที่ยว บริเวณพื้นที่จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ เป็นพื้นที่รับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติตามกฎหมาย
- **การตลาดด้านการท่องเที่ยว** กิจกรรมการท่องเที่ยวที่บ้านห้วยผานั้นไม่ประสบกับปัญหาในเรื่องการตลาด เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีชื่อเสียงมาเป็นเวลานานเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว คนเดินทาง และประชาชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีท่าเลที่ตั้งอยู่ในจุดที่มีความเหมาะสมโดยตั้งอยู่ริมทางหลวงสำคัญของจังหวัด ทำให้สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้รับการดูแลจากหน่วยงานป่าไม้ที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาการด้านการตลาดจึงมองว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นค่อนข้างน้อย ปัญหาที่พบด้านการตลาดคือกลุ่มผู้ประกอบการกิจการท่องเที่ยวที่นำนักท่องเที่ยวมาแวะพักและท่องเที่ยวในบริเวณถ้ำปลา ส่วนหนึ่งมักจะไม่ใช่บริการจากชุมชน คือไม่แนะนำให้นักท่องเที่ยวซื้ออาหารจากร้านค้าของประชาชน โดยมักจะนำอาหารมารับประทานเอง ทั้งนี้อาจเนื่องด้วยเหตุผลด้านรายได้ของกลุ่มผู้ประกอบการกิจการท่องเที่ยว



ผู้มีบทบาทในการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวในพื้นที่บริเวณ “ถ้ำปลา” มีผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้แก่

- **อุทยานแห่งชาติ ถ้ำปลา – น้ำตกผาเสื่อ** เป็นหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมายในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและการจัดระเบียบของพื้นที่

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บริเวณถ้ำปลา เดิมได้มีการประกาศให้พื้นที่บริเวณถ้ำปลาเป็นเขตนวนอุทยานในปี พ.ศ. 2521 หลังจากนั้นจึงมีการรวมเขตของวนอุทยานถ้ำปลาเข้ากับวนอุทยานน้ำตกผาเสื่อเป็นอุทยานแห่งชาติ ถ้ำปลา-น้ำตกผาเสื่อ ในปี พ.ศ. 2540

- **กลุ่มประชาคมท่องเที่ยวของบ้านห้วยผา** เป็นกลุ่มผู้ประกอบการซึ่งมาจากแต่ละครัวเรือนในชุมชนบ้านห้วยผา โดยประชาชนมีการรวมตัวกันในการประกอบกิจกรรมบริการการท่องเที่ยว ได้แก่ การจำหน่ายอาหาร จำหน่ายของที่ระลึก และจำหน่ายอาหารปลา ทั้งนี้การประกอบกิจกรรมดังกล่าวดำเนินการมาก่อนที่จะมีการประกาศพื้นที่ให้เป็นเขตนวนอุทยานและอุทยานแห่งชาติ



การรวมกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวในชุมชน

การรวมกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวของบ้านห้วยผามีจุดกำเนิดที่มีพัฒนาการต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน สืบเนื่องจากสภาพสังคม ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ประชาชนมีการรวมตัวกันในกลุ่มสังคมขนาดเล็กเป็นการพึ่งพาตนเองในรูปแบบของสังคมชนบทของประเทศไทย การเข้ามามีบทบาทในด้านการท่องเที่ยวเริ่มจากประชาชนกลุ่มหนึ่งได้ยึดการประกอบอาชีพจำหน่ายอาหารให้กับผู้เดินทางที่มาแวะพักผ่อนในบริเวณถ้ำปลา ซึ่งเป็นสถานที่ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย มีสภาพธรรมชาติที่งดงาม และมีถ้ำที่ปลาซึ่งมีความเชื่อกันว่าเป็นปลาศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ โดยในช่วงแรกนั้นยังไม่มีกิจกรรมการจำหน่ายอาหารปลา ต่อมาจึงมีแม่ชีริเริ่มนำอาหารปลาที่เป็นพืชที่หาได้ในพื้นที่นำมาจำหน่ายเพื่อนำเงินไปสร้างโบสถ์ให้กับวัดในชุมชน และเมื่อการสร้างโบสถ์สำเร็จลงแล้ว ยังคงมีประชาชนอีกส่วนหนึ่งที่ยึดการดำรงชีพในการจำหน่ายอาหารปลาเป็นอาชีพเสริมจากการทำการเกษตรต่อเนื่องมา

จากจุดเริ่มต้นดังกล่าวได้มีการพัฒนาของกลุ่มผู้ประกอบการให้บริการนักท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยระยะต่อมามีผู้ต้องการประกอบกิจกรรมด้านการจำหน่ายอาหารและจำหน่ายอาหารปลาเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีการประกอบการที่ไม่เป็นระเบียบ บางครั้งก่อให้เกิดความรำคาญให้กับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยี่ยมชม ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของอำนาจในการครอบครองดูแลพื้นที่ ซึ่งรัฐได้มีการประกาศพื้นที่บริเวณถ้ำปลาให้เป็นเขตนวนอุทยาน ประชาชนในชุมชนจึงหารือร่วมกันในการคิดหาทางออกเพื่อการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และด้วยพื้นฐานของความร่วม

มีระหว่างประชาชนในชุมชนที่เหนียวแน่นและมีพันธะผูกพันต่อกันอย่างต่อเนื่อง ภายใต้การชี้แนะของผู้นำชุมชน ทำให้การรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชนมีพัฒนาการที่เป็นรูปแบบและมีระบบมากขึ้น มีการเลือกคณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่ม เรียนรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและร่วมกันหาวิถีทางในการแก้ไขปัญหาโดยการออกกระเปียบข้อบังคับซึ่งเป็นในลักษณะของสัญญาใจระหว่างประชาชนในชุมชนให้ปฏิบัติตาม วางและกำหนดเงื่อนไขในการจัดสรรผลประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมบริการนักท่องเที่ยวซึ่งทุกครัวเรือนมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ มีการประชุมหารือตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และกลุ่มได้มีการประสานงานพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่เพื่อกำหนดแนวทางความร่วมมืออย่างไม่เป็นทางการระหว่างหน่วยงานรัฐและชุมชนในการให้บริการนักท่องเที่ยวและการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน เป็นการประสานประโยชน์ร่วมกัน ในปัจจุบันมีกลุ่มผู้ประกอบการบริการด้านการท่องเที่ยวในชุมชนแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มย่อยคือ กลุ่มจำหน่ายอาหาร กลุ่มจำหน่ายของที่ระลึก กลุ่มจำหน่ายมัน และกลุ่มจำหน่ายอาหารปลา

นอกจากนี้ในระยะต่อ ๆ มา การรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชนบ้านห้วยผาได้รับพัฒนาเพิ่มพูนศักยภาพมากขึ้น โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการทำงานในรูปแบบประชาคมที่เกิดจากการที่บุคลากรในกลุ่มได้เข้าร่วมในกลุ่มประชาคมต่าง ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ แล้วนำสิ่งที่เรียนรู้มาใช้กับกลุ่ม อาทิ การเข้าร่วมในกลุ่มประชาคมด้านสาธารณสุขในการดูแลผู้ป่วยโรคเอดส์ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานสาธารณสุข หรือการแสวงหาความร่วมมือระหว่างชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง ที่ได้มีการจัดดำเนินการในรูปแบบของประชาคม ทำให้ความเข้มแข็งของกลุ่มมีศักยภาพเพิ่มขึ้น

ทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

การนำเสนอผลการศึกษาทักษะของชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่จะนำเสนอต่อไปนี้ได้จัดกลุ่มของทักษะออกตามลักษณะขององค์ประกอบในการท่องเที่ยวที่มีอยู่ 3 ประการคือ องค์ประกอบด้านทรัพยากรท่องเที่ยวซึ่งจะนำเสนอในด้านของทักษะการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว องค์ประกอบด้านการบริการท่องเที่ยวนำเสนอในด้านทักษะการบริการท่องเที่ยว และองค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยวนำเสนอในด้านทักษะการตลาดท่องเที่ยว นอกจากนี้จะได้นำเสนอทักษะที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในส่วนของการบริหารจัดการกลุ่มหรือองค์กรชุมชนซึ่งมีความจำเป็นสำหรับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยรายละเอียดของทักษะในชุมชนท่องเที่ยวบ้านห้วยผาที่พบจากการศึกษามีดังต่อไปนี้

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทักษะด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว

บทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวเป็นบทบาทของอุทยานแห่งชาติ ถ้ำปลา – น้ำตกผาเสื่อ ซึ่งเป็นไปตามกฎหมายอุทยานแห่งชาติที่กำหนดไว้ ดังนั้นในการดูแลอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวบริเวณถ้ำปลาซึ่งเป็นเขตอุทยานแห่งชาติจึงเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเป็นผู้รับผิดชอบ ในส่วนของชุมชนนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องเนื่องจากมีกลุ่มประชาชนที่ประกอบธุรกิจให้บริการด้านร้านอาหารกับนักท่องเที่ยว ซึ่งได้ใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติเป็นสถานที่ประกอบการ ประชาชนกลุ่มนี้จึงมีส่วนร่วมในการดูแลสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวโดยเข้าไปมีส่วนในการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติในการรักษาความสะอาดและดูแลสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ อาทิ การดูแลความสะอาดโดยการจัดเวรทำความสะอาดเก็บขยะมูลฝอยในบริเวณพื้นที่การให้บริการ และจัดเก็บไว้ ณ จุดที่เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติจะนำไปกำจัดต่อไป การจัดระเบียบและความเรียบร้อยของพื้นที่บริการนักท่องเที่ยว กลุ่มประชาชนผู้ประกอบการเป็นผู้ปฏิบัติในขณะที่เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเป็นผู้คอยกำกับดูแลให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย เป็นต้น

ทักษะในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนท่องเที่ยวบ้านห้วยผาที่ปรากฏ มีลักษณะของทักษะในระดับองค์กร เนื่องจากการจัดตั้งให้บริเวณพื้นที่ถ้ำปลาเป็นเขตวนอุทยานและอุทยานแห่งชาติได้มีขึ้นภายหลัง โดยก่อนหน้าที่จะมีการประกาศเป็นพื้นที่เขตดังกล่าว ได้มีประชาชนในพื้นที่ประกอบอาชีพในการจำหน่ายอาหารให้กับนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในบริเวณถ้ำปลาอยู่ก่อนแล้ว ประกอบกับความมีศักยภาพในการรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชน ดังนั้นเมื่อการดูแลรับผิดชอบพื้นที่ตกเป็นของฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชนจึงทำให้เป็นพลังในการต่อรองเพื่อสานประโยชน์ร่วมกันระหว่างรัฐและชุมชนในการจัดการกิจกรรมการให้บริการนักท่องเที่ยวและอื่น ๆ ที่ดำเนินการอยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว การประสานประโยชน์กันระหว่างหน่วยงานของรัฐได้แก่อุทยานแห่งชาติและชุมชนจึงมีลักษณะของการเอื้อประโยชน์ต่อกันได้ลงตัว ประชาชนต่างรับรู้ในสิทธิและหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว และยอมรับที่จะปฏิบัติตามข้อกำหนดของอุทยานแห่งชาติ โดยอุทยานแห่งชาติก็ยินดีให้ประชาชนจัดการกิจกรรมด้วยตนเองภายใต้ขอบเขตของข้อกำหนดตามกฎหมายอุทยานแห่งชาติ โดยผู้ที่ประกอบกิจการร้านค้าในเขตถ้ำปลาจะต้องมีหน้าที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนในการดูแลรักษาความสะอาดจัดเก็บขยะมูลฝอยในบริเวณพื้นที่การให้บริการร้านค้าแต่ละร้านต้องรักษาความเป็นระเบียบและสภาพแวดล้อมของร้านให้สะอาดตาเรียบร้อย

ทักษะด้านการบริการท่องเที่ยว

กิจกรรมการบริการท่องเที่ยวในพื้นที่ถ้ำปลาที่พบได้แก่ การให้บริการด้านอาหารกับนักท่องเที่ยว การจำหน่ายของที่ระลึก และการจำหน่ายอาหารปลา ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่แห่งนี้ สำหรับการให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวนี้ เป็นบทบาทที่หน่วยงานอุทยานแห่งชาติเป็นผู้รับผิดชอบ โดยมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวคอยให้บริการกับผู้มาเยี่ยมชมเยือน

สำหรับทักษะของกลุ่มประชาชนผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น พบว่าในกลุ่มผู้ประกอบการขายอาหารบริการให้กับนักท่องเที่ยวต่างต้องมีทักษะระดับปัจเจกขั้นพื้นฐานอันดับแรกคือความสามารถในการปรุงอาหารที่ต้องมีรสชาติที่ดี มีความสะอาด เป็นต้น ส่วนทักษะระดับปัจเจกของประชาชนผู้ประกอบการทั้งหมดต้องมีได้แก่ทักษะในการให้การต้อนรับกับนักท่องเที่ยว อาทิ การใช้คำพูดที่เหมาะสม ไม่รบกวนนักท่องเที่ยวให้เกิดความรำคาญ เป็นต้น

จากการที่ประชาชนในชุมชนมีการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมาเป็นเวลานาน ทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับประสบการณ์และเกิดการเรียนรู้ในการพัฒนาศักยภาพของตนเองในด้านการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนำมาสู่การพัฒนาทักษะในระดับองค์กร อันได้แก่ การรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชน โดยมีการขยายเครือข่ายจากจุดเริ่มของกลุ่มผู้ประกอบการขายอาหารให้กับนักท่องเที่ยวเข้ามาร่วมสานผลประโยชน์กับกลุ่มต่าง ๆ และครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน โดยมีจุดเริ่มต้นจากปัญหาการให้บริการนักท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของกิจกรรมการบริการอันประกอบด้วย การจำหน่ายอาหารปลา การจำหน่ายของที่ระลึก ซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันในลักษณะของการแก่งแย่งกันเรียกหาลูกค้านักท่องเที่ยวก่อให้เกิดความรำคาญกับนักท่องเที่ยว การประกาศพื้นที่บริเวณถ้ำปลาให้เป็นเขตนอุทยานซึ่งจำเป็นต้องมีการควบคุมการบริการในพื้นที่ดังกล่าว จากปัญหาที่เกิดขึ้น ประชาชนจึงมีการรวมกลุ่มในระดับชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและหาทางออกที่เหมาะสม และได้มีการริเริ่มในการจัดระบบการบริการท่องเที่ยวให้เป็นรูปแบบมากขึ้น มีการจัดกลุ่มผู้ให้บริการ การกำหนดจำนวนสมาชิกของกลุ่มให้มีความเหมาะสมและไม่เกินขีดความสามารถในการรองรับของสภาพการท่องเที่ยวและพื้นที่ การจัดสรรเรื่องผลประโยชน์ให้กับผู้ประกอบการและชุมชน การตกลงสานประโยชน์ร่วมกับหน่วยงานที่รับผิดชอบพื้นที่ รูปแบบและวิธีการในการแก้ไขปัญหาการบริการท่องเที่ยวดังกล่าว เป็นรูปแบบที่เกิดจากประสบการณ์ของชุมชนที่มีการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติ อันนำมาสู่การพัฒนาทักษะด้านการจัดการในระดับองค์กรของชุมชนท่องเที่ยวบ้านห้วยผา

สำหรับทักษะด้านการสื่อสาร การใช้ภาษา กับนักท่องเที่ยว นั้น ไม่พบว่ามีปัญหามากนัก เนื่องจากนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ที่มาท่องเที่ยวถ้ำปลามักจะมีมัคคุเทศก์เป็นผู้นำมา และหากเป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเองแล้ว ประชาชนพอที่จะสามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จนเป็นที่เข้าใจ เพราะส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการในการรับประทานอาหาร ส่วนการขอข้อมูลท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวสามารถรับข้อมูลได้จากหน่วยบริการของอุทยานแห่งชาติที่มีเอกสารแนะนำแหล่งท่องเที่ยวทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยว

จากสภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสม มีสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาเป็นเวลานาน ทำให้การท่องเที่ยวในบริเวณพื้นที่ถ้ำปลามีการเจริญเติบโตที่ค่อนข้างยั่งยืน มีนักท่องเที่ยวจากภายนอกและประชาชนจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาเยี่ยมชมอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นจึงไม่พบว่ามีปัญหาด้านการตลาดได้แก่ การประชาสัมพันธ์ และการให้ข้อมูลเชิงลึกให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งดูเหมือนว่าการจัดการด้านการตลาดไม่จำเป็นมากนักสำหรับแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ อย่างไรก็ตามในด้านการประชาสัมพันธ์และการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวบริเวณถ้ำปลา มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ อุทยานแห่งชาติและจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นผู้ดำเนินการอยู่แล้ว นอกจากนี้ในโปรแกรมการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการท่องเที่ยวเอกชนทั่วไป ก็ได้รับรายการท่องเที่ยวนำชมถ้ำปลาไว้ในรายการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอนด้วย บทบาทในด้านการตลาดของชุมชนบ้านห้วยผาจึงไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดมากนัก ทักษะในด้านการตลาดเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนในรูปของทักษะองค์กรและทักษะของปัจเจกจึงไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามทักษะการตลาดของประชาชนในชุมชนห้วยผาในระดับปัจเจกที่เป็นทักษะในทางอ้อมคือ การสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวโดยให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยมิตรไมตรี ไม่รบกวนนักท่องเที่ยวโดยไม่จำเป็น การตอบคำถามของนักท่องเที่ยวโดยใช้ถ้อยคำที่เหมาะสม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นทักษะที่สร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวและผู้เยี่ยมชมที่ประชาชนกลุ่มผู้ประกอบการบริการได้เรียนรู้จากประสบการณ์ นอกเหนือจากรสชาติและความสะอาดของอาหารที่มีให้บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งความประทับใจนี้จะทำให้นักท่องเที่ยวกลับมาใช้บริการคือมารับประทานอาหาร ณ ร้านของตนเองในโอกาสข้างหน้า

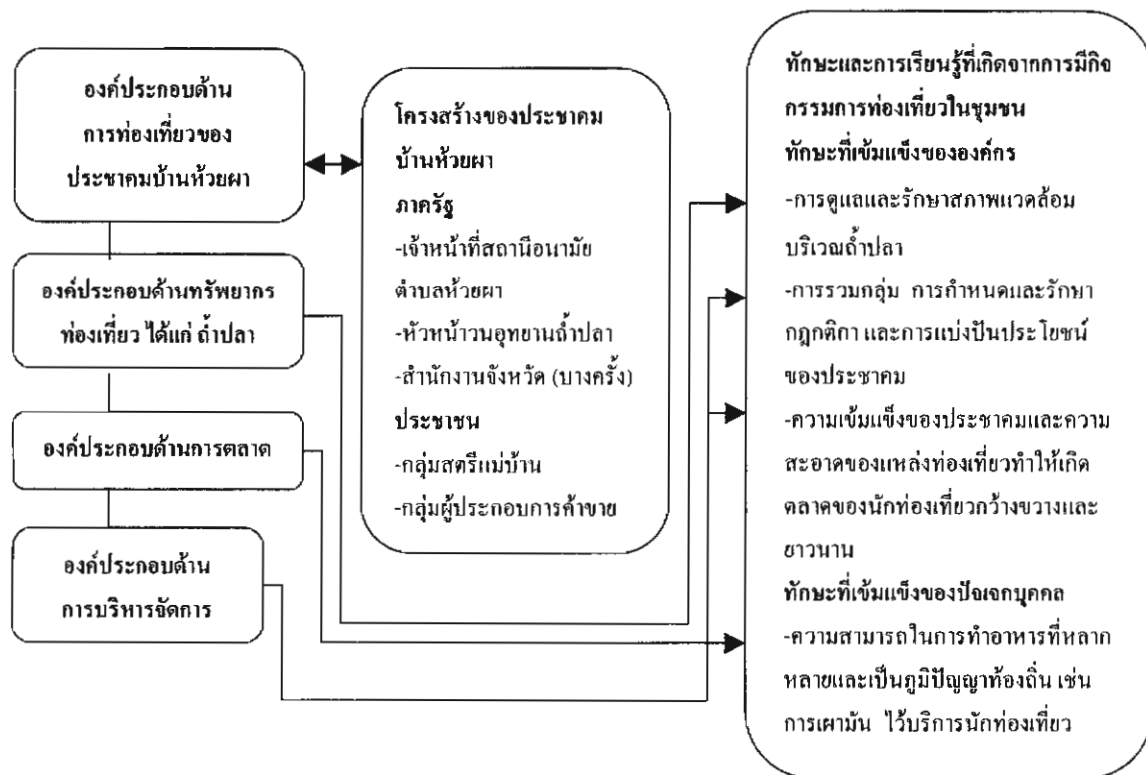
ทักษะการบริหารจัดการ

ทักษะในด้านการบริหารจัดการของกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวบ้านห้วยผา ปรากฏในรูปแบบของทักษะองค์กรหรือทักษะกลุ่ม ส่วนใหญ่แล้วเป็นทักษะที่เกิดจากการถ่ายทอดจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนในการรวมกลุ่มกันคิดและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มีผู้นำชุมชนเป็นที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำและตัดสินใจในบางกรณี ซึ่งเป็นระบบสังคมของชุมชนชนบทในประเทศไทย โดยทักษะดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการบริการท่องเที่ยวของชุมชนดังนี้

ได้กล่าวมาแล้วในส่วนของทักษะด้านอื่น ๆ ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถจัดรูปแบบการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน

ทักษะในการบริหารจัดการของกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวบ้านห้วยผาที่ปรากฏได้แก่ ทักษะในการแก้ไขปัญหาโดยแนวทางวิถีประชาคม ทักษะในการจัดการด้านการเงินและผลประโยชน์ ส่วนทักษะที่ไม่ปรากฏอย่างชัดเจนและเป็นระบบ ได้แก่ ทักษะการวางแผนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน ทักษะในการติดตามและประเมินผล โดยแม้ว่าชุมชนจะมีการวางแผนคิดที่จะประสานเครือข่ายการท่องเที่ยวกับชุมชนท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง แต่ในการปฏิบัติยังมีรูปแบบที่เป็นรูปธรรม

ภาพที่ 2 สรุปลักษณะองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว โครงสร้าง และทักษะการเรียนรู้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของประชาคมบ้านห้วยผา หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน



ประชาคมท่องเที่ยวบ้านรักไทย



บริบทและสภาพทั่วไปของพัฒนาการท่องเที่ยว

บ้านรักไทยเป็นหมู่บ้านชาวจีนที่เดินทางมาตั้งรกรากในประเทศไทยจากการอพยพหนีการสู้รบระหว่างจีนคอมมิวนิสต์ของเหมาเจ๋อตง กับจีนคณะชาติหรือก๊กมินตั๋งฝ่ายนิยมเจียงไคเช็ค โดยสงครามเกิดขึ้นราว ค.ศ. 1937 – 1948 ช่วงปลายสงครามฝ่ายก๊กมินตั๋งถอยร่นเข้ามายังมณฑลยูนนานของประเทศจีน โดยกองพล 93 ของก๊กมินตั๋งเดินทางหนีมาทางประเทศสหภาพพม่าและเดินทางเข้ามายังชายแดนประเทศไทย โดยแยกเป็น 3 ส่วน ส่วนหนึ่งผ่านมาทางจังหวัดเชียงรายคือกองทัพ 5 นำโดย ด่วน ชีเหวิน มีศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอแม่สลอง อีกด้านหนึ่งได้แก่กองทัพ 3 นำโดยนายพลลีเหวิน ฮวัน มีกองบัญชาการอยู่ที่ลำปาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และอีกส่วนหนึ่งอยู่ที่ชายแดนประเทศไทยด้านจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยอยู่ที่บ้านแม่อ้อ อำเภอเมือง ซึ่งปัจจุบันคือบ้านรักไทย

ประชาชนในหมู่บ้านรักไทยยังคงมีความทรงจำเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านเกี่ยวกับการหนีสงครามได้เป็นอย่างดี ซึ่งบุคคลหลายคนที่เกี่ยวข้องกับการรบครั้งนั้นก็ยังมีชีวิตอยู่และมีโอกาสในการเล่าขานเรื่องราวให้ลูกหลานได้ฟัง หลุมหลบภัยที่เป็นตำนานของการหลบหนียังมีอยู่ในหมู่บ้าน วัฒนธรรมประเพณีของความเป็นชาวจีนยังคงมีการสืบสานประเพณีกันต่อมา อาชีพหนึ่งที่รับสืบทอดกันมาคือการทำไร่ชาและนับเป็นอาชีพของประชาชนในชุมชนแห่งนี้มาแต่ดั้งเดิม ชาฮู้หลง ชาชิงชิง ชาชิงชิง วัย 12 เป็นชาที่มีชื่อเสียงของหมู่บ้าน

หมู่บ้านแห่งนี้เป็นที่น่าสนใจและมีจุดเริ่มเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2537 มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเพื่อชมจุดบริเวณเขตชายแดนประเทศไทยที่ “อากาศดี วิวสวย” เนื่องจากการคมนาคมยังไม่สะดวกรถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงได้ บริเวณโดยรอบเป็นหมู่บ้านชนเชื้อสายจีนก๊กมินตั๋งที่เคยมีตำนานการสู้รบกัน ซึ่งชาวต่างชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวในช่วงนั้นรับทราบประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านและมีจุดประสงค์นำไปทำสารคดีด้วย ในระยะต่อมาหน่วยงานเกษตรรัฐโดยโครงการเกษตรพื้นที่สูงได้ริเริ่มร่วมกับกลุ่มเยาวชนและกลุ่มแม่บ้านของหมู่บ้านเป็นแกนนำในการจัดเทศกาลชิมชาในฤดูหนาวราวเดือนธันวาคม และเทศกาลอาหารยูนนานในราวเดือนกุมภาพันธ์ซึ่งเป็นช่วงเทศกาลตรุษจีน เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและรายได้ให้กับประชาชน หน่วยงานด้าน

การเกษตรดังกล่าวได้ให้เงินกลุ่มแม่บ้านเพื่อการทำอาหารในเทศกาลจำนวน 15,000 บาท เป็นทุนเริ่มแรกของการจัดเทศกาลสืบเนื่องมา

การพัฒนาการด้านการท่องเที่ยวจึงได้เริ่มขยายตัวมากขึ้น โดยความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนส่วนหนึ่งที่เดินทางไปประกอบอาชีพนอกหมู่บ้านและได้มีโอกาสรู้จักกับกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจในเมือง จึงได้ขอรับความสนับสนุนในการจัดงานเทศกาลอาหารยูนานและการชิมชาของชุมชนที่ได้มีการริเริ่มไว้แล้ว โดยบริษัทเบียร์ตราสิงห์ได้มอบงบประมาณสนับสนุน (สปอนเซอร์) ในการจัดงานเทศกาลช่วงต่อมา รูปแบบของการจัดงานเป็นรูปแบบที่พัฒนาสู่ระบบธุรกิจมากขึ้น โดยการจัดงานในขณะนั้นเป็นรูปแบบของการจำหน่ายบัตรเพื่อให้กับผู้มาร่วมเที่ยวงานเทศกาลชิมชาของหมู่บ้าน และในครั้งนั้นงานเทศกาลชิมชาเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวกิจกรรมแรกของหมู่บ้านที่ทำให้คนทั่วไปรู้จักบ้านรักไทในฐานะเป็นที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและเป็น Agrotourism ซึ่งในช่วงเวลานอกเหนือจากช่วงงานเทศกาลประจำปี การท่องเที่ยวในชุมชนบ้านรักไทจะเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและเชิงวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมการชิมชา และอาหารยูนาน จากร้านอาหารของประชาชนในชุมชน กิจกรรมการนั่งฟ้อหรือขี่ฟ้อ พาเที่ยวชมการปลูกชา สถานที่ประวัติศาสตร์ และทิวทัศน์บริเวณชายแดน นอกจากนี้สินค้าชุมชนที่จำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวได้แก่ ชาชนิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นชาที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของนักชิมชาทั่วไป

องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว

- **ทรัพยากรท่องเที่ยว** ทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนบ้านรักไทเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมเป็นหลัก ประกอบกับสภาพภูมิศาสตร์ของสถานที่ตั้งที่มีอากาศเย็นตลอดปี และมีสภาพพื้นและธรรมชาติด้านป่าไม้โดยทั่วไปยังมีความอุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้บ้านรักไทเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีจุดน่าสนใจ จากความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน วิถีชีวิตในปัจจุบัน การประกอบอาชีพด้านการเกษตรในการทำไร่ชา ซึ่งทำให้มีผลิตภัณฑ์ที่นอกจากการจำหน่ายเพื่อยังชีพตามปกติแล้ว “ใบชา” ยังเป็นสินค้าสำหรับการท่องเที่ยวของชุมชนด้วย ในปัจจุบันการปลูกชา วัฒนธรรมชนชาวจีน หลุมหลบภัยและประวัติศาสตร์การอพยพหนีสงครามเป็นจุดเด่นที่ได้มีการนำมาเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการรวมเอาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม (Agrotourism) และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างผสมผสานและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของประชาคมที่อยากที่จะเลียนแบบ
- **การบริการท่องเที่ยว** ในช่วงเวลาปกติแล้วบริการท่องเที่ยวในชุมชนประกอบด้วย การชิมชาและรับประทานอาหารยูนาน การบริการที่พักในรูปแบบเกสต์เฮาส์ของชาวบ้าน

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในหมู่บ้านในราคาหลังละ 150 บาท กิจกรรมการชมหมู่บ้านโดยใช้ม้าพ่อเป็นพาหนะ และมีไกด์จากกลุ่มเยาวชนเป็นคนพาชม เดินชมในหมู่บ้าน เป็นต้น และยังคงมีกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ดำเนินการเกี่ยวเนื่องกับเทศกาลชิมชาเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจ เช่น การแข่งขันเก็บใบชา การแข่งขันขี่ม้า กิจกรรมการชิมชาที่ปลูกโดยชาว



บ้านในหมู่บ้าน อาหารจีนที่มีชาวรสชาติอร่อยเช่น ขาหมูยูนาน ขาหมูพันธุ์ หมั่นโถว เป็นต้น จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านรักไทยมีค่อนข้างหลากหลาย และนักท่องเที่ยวสามารถมาท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ไม่จำเป็นต้องมาท่องเที่ยวเฉพาะในช่วงของเทศกาลชิมชาและอาหารยูนานเท่านั้น

- **การตลาดด้านการท่องเที่ยว** การตลาดที่สำคัญสำหรับชุมชนคือการจัดงานเทศกาลชิมชาและอาหารยูนาน ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รู้จักชุมชนบ้านรักไทยมากยิ่งขึ้น และในช่วงเทศกาลยังมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากหลั่งไหลมาเที่ยวชมเทศกาลดังกล่าวในทุกปี การดำเนินการด้านการตลาดของชุมชนได้รับความร่วมมือ ความช่วยเหลือ และการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมชุมชนบ้านรักไทยก็ยังคงมีหนาแน่นเฉพาะในช่วงของการจัดงานเทศกาลและช่วงฤดูหนาวเท่านั้น

ผู้มีบทบาทในการท่องเที่ยว

การริเริ่มจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวของบ้านรักไทยมีกำเนิดจากความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐและกลุ่มประชาชนในชุมชน แต่ในปัจจุบันกลุ่มที่เป็นแกนหลักในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนหมู่บ้านรักไทย ได้แก่

- **กลุ่มประชาคมท่องเที่ยวบ้านรักไทย** ประกอบด้วยกลุ่มที่เป็นพลังสำคัญในการจัดงานเทศกาลชิมชาและอาหารยูนานคือกลุ่มเยาวชนและกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งสองกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการจัดงานเทศกาลชิมชาและอาหารยูนานเป็นประจำทุกปี ในขณะที่เดียวกันยังมีประชาชนในชุมชนที่ประกอบอาชีพและจัดกิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพไรชาที่มีการจัดการบริการชิมชาและขายใบชาให้กับนักท่องเที่ยว กลุ่มให้บริการที่พักนักท่องเที่ยวในรูปแบบเกสต์เฮาส์ กลุ่มให้บริการขี่ม้าพ่อนำเที่ยวชมไรชาและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

- **หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง** ได้แก่ หน่วยงานสำนักงานจังหวัดและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยบทบาทส่วนใหญ่เป็นด้านการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรม ซึ่งเป็นไปตามหน้าที่ขององค์กร แต่หน่วยงานเหล่านี้เข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในช่วงของการจัดเทศกาลชิมชาและอาหารยูนานเป็นประจำทุกปี โดยยังคงบทบาทในการสนับสนุนและประชาสัมพันธ์กิจกรรมการจัดงานดังกล่าวสู่สาธารณชน
- **ผู้ประกอบการกิจการภาคเอกชน** ด้านของผู้ประกอบการกิจการภาคเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในช่วงของการจัดงานเทศกาลชิมชาและอาหารยูนาน โดยเป็นผู้มีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณในการจัดงาน (สปอนเซอร์) ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าในแต่ละปีจะมีผู้ให้การสนับสนุนรายใดสนใจเข้าร่วมงานเทศกาลนี้หมุนเวียนกันไป ดังนั้นในการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวของกลุ่มผู้ประกอบการกิจการภาคเอกชนจึงเป็นความร่วมมือในเชิงธุรกิจค่อนข้างมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ

การรวมกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวในชุมชน

กลุ่มผู้มีบทบาทในการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านรักไทยได้แก่กลุ่มเยาวชนและกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มดังกล่าวมีรากฐานการรวมกลุ่มที่ค่อนข้างมีความมั่นคงเข้มแข็ง มีการจัดรูปขององค์กรที่เป็นระบบและมีการผลิตเปลี่ยนหน้าที่รับผิดชอบของสมาชิกในกลุ่มหมุนเวียนทดแทนกันอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากสภาพของสังคมในชุมชนบ้านรักไทยมีพื้นเพเดิมมาจากกลุ่มทหารจากประเทศจีน เมื่อเริ่มก่อตั้งชุมชนได้มีการนำเอาระเบียบวิธีการทางทหารมาใช้ในการปกครองชุมชน ซึ่งยังคงเป็นรากฐานด้านระบบสังคมที่อยู่ในวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ทั้งนี้รวมถึงรากฐานทางวัฒนธรรม ประเพณีและทักษะความชำนาญที่สืบทอดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าปัจจุบันจะมีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้วก็ตาม แต่แนวทางของวิธีการคิดและการปฏิบัติตนยังคงยึดถือวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดกันต่อมา

กลุ่มเยาวชนมีบทบาทสำคัญในการจัดทำโครงการด้านการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการจัดงานเทศกาลชิมชาและอาหารยูนาน ซึ่งเป็นกลุ่มที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหรือกำลังสำคัญของการจัดงานทั้งในด้านของแนวคิดริเริ่มในการดำเนินงาน การบริหารจัดการ การประสานงานกับกลุ่มต่าง ๆ ภายนอกชุมชน รวมไปถึงด้านการใช้แรงงานช่วยเหลือในการจัดงานเทศกาลในแต่ละปี สำหรับกลุ่มแม่บ้านจากหลายครัวเรือนในชุมชนนั้น มีบทบาทในการจัดเตรียมอาหารเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาล เป็นอาหารจีนยูนานที่จัดทำตามวัฒนธรรมเดิมที่ถือว่าเป็นอาหารจานพิเศษสำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยวและแขกผู้มาเยี่ยมเยือน

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นอกจากการจัดงานท่องเที่ยวในเทศกาลชิมชา และอาหารยูนานที่เป็นกิจกรรมสำคัญในการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านรักไทยแล้ว เนื่องจากการปลูกชาเป็นอาชีพหลักของประชาชนในชุมชน และการชิมชาเป็นธรรมเนียมถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ดังนั้นส่วนใหญ่ของครัวเรือนในชุมชนบ้านรักไทยจึงมีความ



สามารถในการปรุงชาที่มีรสชาติหอมหวาน ในช่วงเวลาปกตินักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในชุมชนบ้านรักไทยจึงมีโอกาสแวะเวียนชิมชาตามครัวเรือนรอบ ๆ ชุมชนที่เปิดให้บริการชิมชา และสามารถซื้อใบชากลับไปเป็นของที่ระลึกได้ นอกจากนี้กิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนยังมีในด้านการนำชมสถานที่ต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ของชุมชน การขี่ม้าพ้อเที่ยวชมทัศนียภาพ รับประทานอาหารยูนานจากร้านค้าที่เป็นของประชาชนในชุมชน หรือการพักค้างคืนที่เกสต์เฮาส์ภายในชุมชน ฯลฯ จะพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านรักไทยได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป

ทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

ทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านรักไทย จำแนกตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยว รวมถึงทักษะด้านการบริหารจัดการที่มีความเกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวที่ปรากฏมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ทักษะด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว

ทรัพยากรท่องเที่ยวหลักของชุมชนบ้านรักไทยเป็นในด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันต่อ ๆ มา ด้วยสภาพสังคมของชุมชนทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ของชุมชนยังคงรักษารูปแบบของประเพณีวัฒนธรรมสืบเนื่องมาอย่างเหนียวแน่น ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับเรื่องของชา ไม่ว่าจะเป็นวิธีการงาชา การชิมชา และการปลูกชา วัฒนธรรมด้านอาหาร วิธีการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชน ฯลฯ และเมื่อการท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนมากขึ้น ทำให้ประชาชนหันมาให้ความสนใจกับการรักษาเอกลักษณ์ด้านประเพณีวัฒนธรรมของตนไว้ ทั้งนี้รวมถึงการที่ชุมชนให้ความสนใจกับประวัติศาสตร์ของชุมชน การอนุรักษ์และให้ความสำคัญกับสถานที่เก่าแก่ของชุมชน อาทิ หลุมบังเกอร์ เป็นต้น ซึ่งประชาชนในชุมชนเริ่มให้คุณค่ากับสิ่งเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น แนวความคิดและการปฏิบัติเพื่อรักษาวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาดังกล่าวของประชาชนในชุมชนเป็นสิ่งที่ชี้ถึงทักษะในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวที่เป็นวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นไปในลักษณะของทักษะระดับปัจเจกที่ส่งผลต่อภาพรวมของชุมชนบ้านรักไทย

นอกจากนี้แล้วยังพบว่าประชาชนบางส่วนที่ประกอบกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวได้ให้ความสนใจกับการพัฒนาสภาพแวดล้อมของพื้นที่ให้สวยงาม เพื่อให้เป็นที่ชื่นชมและประทับใจกับนักท่องเที่ยว อาทิ ผู้เลี้ยงฟาร์มบริการนักท่องเที่ยวได้พยายามที่จะปลูกต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นต้นบัวตองหรือไม้ดอกอื่น ๆ ตามเส้นทางที่นำนักท่องเที่ยวเดินทางโดยการขี่พ้อชมทัศนียภาพโดยรอบชุมชน เพื่อให้สภาพของเส้นทางดูสวยงาม เป็นต้น ซึ่งความพยายามดังกล่าวแม้ว่ายังไม่นำไปสู่การเรียนรู้ที่จะพัฒนาทักษะในการปรับสภาพภูมิทัศน์ด้านการท่องเที่ยว แต่ก็เริ่มเป็นจุดเริ่มต้นของความประสงค์หรือแนวคิดเพื่อพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งน่าจะมีส่วนนำไปสู่การพัฒนาทักษะต่อไปได้

ทักษะด้านการบริการท่องเที่ยว

กิจกรรมการบริการท่องเที่ยวในชุมชนท่องเที่ยวบ้านรักไทค่อนข้างมีความหลากหลาย ส่วนหนึ่งเป็นการบริการนักท่องเที่ยวเนื่องมาจากงานเทศกาลชิมชาและอาหารญานาน และอีกส่วนหนึ่งเป็นการบริการที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาปกติ ซึ่งประกอบด้วยการให้บริการด้านอาหารญานานซึ่งมีครัวเรือนประมาณ 2-3 ครัวเรือนในชุมชนที่มีทักษะในการประกอบอาหารญานานที่มีรสชาติอร่อย การให้บริการชิมชาและขายผลิตภัณฑ์ใบชา ครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนจะมีการประกอบกิจกรรมนี้ การให้บริการขี่ม้าพ้อเพื่อชมสภาพโดยรอบชุมชน สถานที่สำคัญในชุมชนและวัฒนธรรมของชุมชน อาทิ การปลูกชา เป็นต้น ซึ่งการให้บริการนี้มีผู้ประกอบการไม่มากนักและส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่เพิ่งเริ่มดำเนินการไม่นานนัก จึงยังมีปัญหาในด้านจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการดังกล่าว ผู้ประกอบกิจกรรมการขี่ม้าพ้อนี้น่าจะมีส่วนหนึ่งต้องมีม้าพ้อเป็นของตนเองและจะต้องมีความรู้ในเรื่องของเส้นทางเพียงพอก็จะทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นได้ด้วย

ทักษะการบริการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นทักษะในระดับปัจเจกที่เป็นความสามารถเฉพาะตัวและมักไม่มีการถ่ายทอดให้กับบุคคลภายนอกครอบครัว ในขณะที่ทักษะบริการท่องเที่ยวในระดับองค์กรจะปรากฏในช่วงของการจัดเทศกาลชิมชาและอาหารญานาน โดยกลุ่มเยาวชนและกลุ่มแม่บ้านจากหลาย ๆ ครัวเรือนต่างมาร่วมกันจัดงานเทศกาลดังกล่าว กลุ่มแม่บ้านหลาย ๆ ครัวเรือนจะมาช่วยกันทำอาหาร ในขณะที่กลุ่มเยาวชนจะร่วมมือกันในการต้อนรับนักท่องเที่ยวและการกำกับการแสดงต่าง ๆ ที่ประชาชนทั้งชุมชนมีส่วนร่วม

การจัดงานเทศกาลชิมชาและอาหารญานานในชุมชนนั้นมีลักษณะของการทำงานเป็นกลุ่มซึ่งจะต้องมีทักษะที่ประกอบไปด้วยทักษะในการจัดและการพัฒนากิจกรรมที่เหมาะสมสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น ทักษะในการวางแผนเพื่อเตรียมงานในการบริการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องปริมาณวัตถุดิบที่จะทำอาหาร การจัดการด้าน

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เส้นทางการเดินทางขนส่ง การควบคุมปัญหาด้านขยะมูลฝอย และอื่น ๆ เพื่อให้การบริการเป็นที่พึงพอใจของนักท่องเที่ยว รวมถึงทักษะด้านการจัดเตรียมตกแต่งสถานที่อย่างเหมาะสม

สำหรับปัญหาด้านทักษะการให้บริการนักท่องเที่ยววันนี้ที่ปรากฏค่อนข้างชัดเจนคือเรื่องของการสื่อความเข้าใจระหว่างประชาชนกับนักท่องเที่ยว เนื่องจากประชาชนในชุมชนมีการใช้ภาษาท้องถิ่นและไม่สามารถพูดภาษาไทยกลางได้แม้ว่าจะมีทักษะด้านการฟังดีพอสมควร และในด้านภาษาต่างประเทศก็จะมีผู้ที่มีความรู้พอที่จะสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้ดีเพียงพอ จึงเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการให้บริการท่องเที่ยว

ทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยว

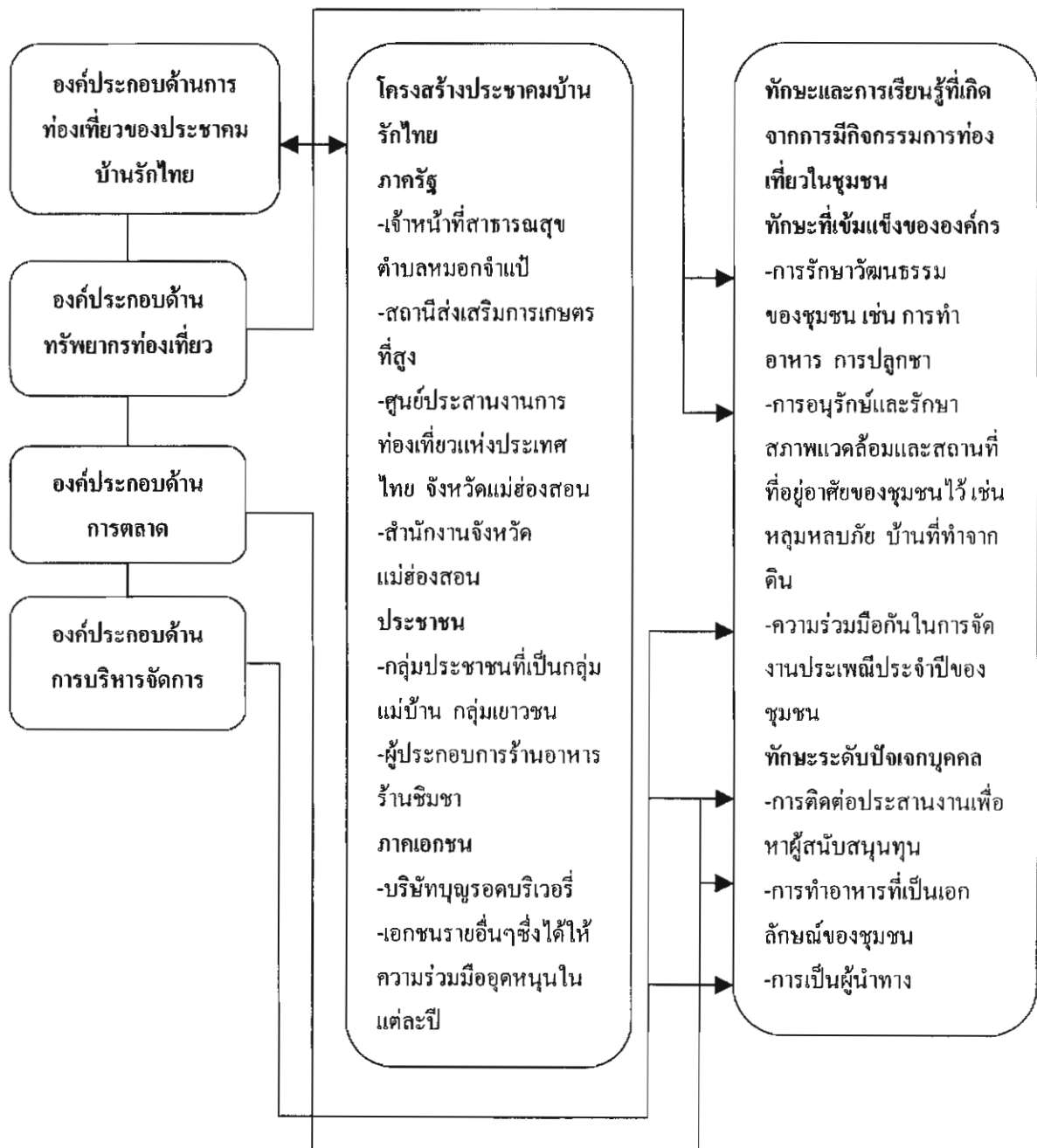
การจัดงานเทศกาลชิมชาและอาหารยูนานในแต่ละปีนับเป็นความสำเร็จด้านการตลาดท่องเที่ยวของชุมชนบ้านรักไทยในระดับหนึ่ง เป็นผลทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักชุมชนบ้านรักไทยอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น การจัดงานเทศกาลดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องจากการส่งเสริมอาชีพการปลูกชาที่เป็นอาชีพหลักที่สืบทอดจากวัฒนธรรมของชุมชน โดยหน่วยงานการเกษตรโครงการเกษตรพื้นที่สูงได้ชักชวนให้ประชาชนในชุมชนจัดงานเทศกาลชิมชาเพื่อช่วยส่งเสริมการตลาดในการจำหน่ายใบชาของชุมชนและมีผลพลอยได้ในด้านการท่องเที่ยว ในระยะเริ่มแรกชุมชนได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานระดับจังหวัดและหน่วยงานการท่องเที่ยวช่วยในด้านการประชาสัมพันธ์ยังสื่อต่าง ๆ ให้งานเทศกาลเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป พร้อมกับให้คำแนะนำในการหาผู้ประกอบการธุรกิจเอกชนเข้ามาช่วยสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการ หลังจากการจัดงานเทศกาลในครั้งแรก ชุมชนจึงได้มีการจัดงานเทศกาลชิมชาและอาหารยูนานสืบเนื่องกันมาโดยตลอดจากประสบการณ์ในการจัดงานแต่ละครั้งเป็นปัจจัยที่สร้างและพัฒนาให้ชุมชนมีทักษะในการจัดกิจกรรมงานเทศกาลดังกล่าวด้วยตนเอง และมีการพัฒนาความสามารถในการประสานงานด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์เป็นเครือข่ายกับองค์กรภายนอกได้เป็นอย่างดี

ทักษะการบริหารจัดการ

ทักษะการบริหารจัดการของกลุ่มท่องเที่ยวในชุมชนบ้านรักไทยเป็นผลสืบเนื่องจากสภาพสังคมของชุมชนที่มีพื้นฐานจากระบบทหารที่มีการจัดการด้านระเบียบวินัยเป็นสำคัญ ทำให้มีรูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มในชุมชนที่ค่อนข้างเป็นระบบ มีการจัดสรรหน้าที่รับผิดชอบของสมาชิกกลุ่มอย่างชัดเจน รวมถึงการกำหนดกระบวนบทบาทหน้าที่ของกลุ่มโดยชุมชนเป็นผู้กำหนด ซึ่งกลุ่มเยาวชนเป็นกลุ่มที่ได้รับมอบบทบาทในการคิดและดำเนินการในด้านการท่องเที่ยว โดยมีการประสานร่วมมือภายในชุมชนกับกลุ่มแม่บ้าน และดำเนินการติดต่อประสานงานความสนับสนุนจากองค์กรภายนอกชุมชน

การพัฒนาทักษะและความสามารถในการดำเนินงานของกลุ่มเยาวชนและกลุ่มแม่บ้านได้
จากประสบการณ์ที่จัดงานเทศกาลชิมชาและอาหารยูนานในแต่ละปี ไม่ว่าจะเป็นความสามารถใน
การวางแผนจัดทำโครงการ การบริหารจัดการ การประสานงานเครือข่ายจากองค์กรรัฐและเอกชน
และคิดแก้ไขปัญหาในการดำเนินงาน กลุ่มได้มีการเรียนรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดงานแต่ละครั้ง
และนำมาร่วมกันคิดปรับปรุงและพัฒนาารูปแบบของงานเทศกาล เกิดเป็นทักษะในระดับองค์กร
ของกลุ่มที่มีพัฒนาการก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ ตัวอย่างปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดงานเทศกาลครั้งแรก
ก็คือ ชุมชนมีความตั้งใจที่จะจัดงานเทศกาลรวม 3 วัน โดยมีการขายบัตรผ่านเข้าชมงานในแต่ละวัน
ปรากฏว่ามีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวงานเทศกาลในวันแรกเป็นจำนวนมากเกินกว่าความสามารถในการ
รองรับของชุมชน ส่วนในวันที่สองและวันที่สามมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวงานเทศกาลเป็นจำนวนไม่
มากนัก ทำให้การเตรียมอาหารต่าง ๆ ไม่พอในวันแรกแต่เหลือในสองวันสุดท้าย การเรียนรู้จาก
ประสบการณ์จริงดังกล่าวทำให้กลุ่มเยาวชนและกลุ่มแม่บ้านต่างต้องร่วมกันหาหรือแนวทางเพื่อปรับ
ปรุงวิธีการจัดงานในครั้ง ต่อ ๆ ไป เป็นต้น

ภาพที่ 3 สรุปลักษณะองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว โครงสร้าง และทักษะการเรียนรู้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของประชาคมบ้านรักไทย หมู่ที่ 6 ตำบลหมอกจำแป๋ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน



ประชาคมท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา



บริบทและสภาพทั่วไปของพัฒนาการท่องเที่ยว

“ถ้าแม่ละนา” นับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เพิ่งจะมีความพยายามในการส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวในช่วงเวลาไม่นานนัก แม้ว่าถ้าแม่ละนาจะเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีสำหรับนักท่องเที่ยวประเภทผจญภัยและชื่นชมความสวยงามของบรรยากาศการท่องเที่ยว ถ้าแม่ละนาคำนับกันว่าเป็นถ้ำที่มีความยาวที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีความยาวของถ้ำ 12.6 กิโลเมตร ซึ่งเป็นถ้ำที่มีความยาวเป็นอันดับที่ 264 ของโลก ข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำแม่ละนามีการกล่าวถึงในเวปไซด์อินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามผู้ที่เดินทางมาท่องเที่ยวยังถ้ำแม่ละน่ายังคงเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวในวงจำกัด เนื่องจากมีระยะทางในการเดินทางค่อนข้างไกล การเข้าถึงบริเวณปากถ้ำจะต้องเดินเท้าใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงถึง 1 ชั่วโมงครึ่ง แม้ว่าจะมีถนนลูกรังที่ผ่านเข้าสู่บริเวณดังกล่าว แต่สภาพถนนไม่สามารถใช้งานได้ตลอดปี และบางครั้งจำเป็นต้องใช้รถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อในการเดินทาง

พัฒนาการด้านการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่ละนามีจุดเริ่มต้นจากแนวคิดด้านเศรษฐกิจและกระแสดความตื่นตัวด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เกิดขึ้นในประเทศ โดยพื้นที่บ้านแม่ละนาได้มีนักท่องเที่ยวเดินทางผ่านและเดินทางมาท่องเที่ยว “ถ้ำแม่ละนา” เป็นจำนวนมาก แต่การท่องเที่ยวที่ผ่านมามีไม่ได้เกิดขึ้นจากการดำเนินการโดยประชาชนในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการโดยผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวภายนอกชุมชน และประชาชนในชุมชนไม่มีส่วนที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว เมื่อชุมชนได้รับรู้ถึงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชนในท้องถิ่นจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงมีความสนใจที่จะดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวด้วยตนเองเพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในพื้นที่ถิ่นอาศัยของตนเอง ใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และส่งผลต่อการเพิ่มพูนรายได้ให้กับประชาชนในชุมชน โดยผู้นำชุมชนได้มีการรวมกลุ่มประชาชนในการดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ในช่วงแรกเน้นในด้านการนำทางท่องเที่ยว “ถ้ำแม่ละนา” มีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากการดูงานหรือศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงอื่น ๆ แต่การดำเนินการในครั้งแรกไม่ประสบความสำเร็จโดยไม่มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการนำทางของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกัน

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ดำเนินกิจกรรมการนำทางท่องเที่ยวเลย หลังจากนั้นแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนได้แตกแขนงออกเป็นหลายรูปแบบตามความคิดเห็นของแต่ละบุคคลที่มีบทบาทในชุมชน ได้แก่ แนวคิดในการพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภคเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวและเอื้อประโยชน์กับชุมชน อาทิ การสร้างถนนจากหมู่บ้านไปยังบริเวณทางเข้าถ้ำแม่ละนาเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวและเป็นสิ่งจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชน อีกแนวคิดหนึ่งคือแนวคิดในการปรับจุดเน้นของการท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติให้เป็นจุดเน้นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นแทน ซึ่งได้แก่วัฒนธรรมของชนชาวไทยใหญ่ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นในชุมชนบ้านแม่ละนา และจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความสอดคล้องกัน รูปแบบที่นำมาใช้คือรูปแบบการท่องเที่ยวแบบ Home stay และในขณะเดียวกันก็ยังมีกลุ่มบุคคลที่มีแนวคิดในการจัดสร้างเกสต์เฮาส์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และให้บริการนำเที่ยวชมธรรมชาติและถ้ำแม่ละนา ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ มีกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องในหลายกลุ่มทั้งกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันเป็นประชาคม และกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวที่เป็นบุคคลในชุมชน ต่างดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวตามแนวคิดของตนเอง ในขณะที่การประสานประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในรูปแบบของเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวยังไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม ขณะเดียวกันความขัดแย้งในด้านแนวคิดดังกล่าวก็ยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน

องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว

- **ทรัพยากรท่องเที่ยว** ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ ถ้ำแม่ละนา ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นถ้ำที่มีความยาวที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือมีความยาวถึง 12.6 กม. และทรัพยากรด้านวัฒนธรรมที่สืบทอดมาเป็นเวลานานได้แก่ วัฒนธรรมของชนชาวไทยใหญ่ ทั้งนี้ในด้านแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ คือ ถ้ำแม่ละนา นั้น ได้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในเรื่องการท่องเที่ยวถ้ำ ซึ่งได้เดินทางมาท่องเที่ยวถ้ำแม่ละนาเป็นจำนวนมาก โดยสามารถค้นหาเรื่องราวของถ้ำแม่ละนารวมถึงโปรแกรมการท่องเที่ยวได้จากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

- **การบริการท่องเที่ยว** การให้บริการการท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชน พบว่ามีการให้บริการด้านการนำทางท่องเที่ยวถ้ำแม่ละนา การให้บริการที่พักในรูปแบบของเกสต์เฮาส์และการจัดกิจกรรมการพักผ่อนแบบ Home stay เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรม



ของชาวไทยใหญ่ ซึ่งกลุ่มผู้ให้บริการมีทั้งกลุ่มของผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวจากภายนอก ผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชนที่เพิ่งริเริ่มดำเนินการ และการให้บริการจากกลุ่มประชาชนในชุมชนที่มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวได้ในเวลาที่ไม่กี่ปีที่ผ่านมา

- **การตลาดด้านการท่องเที่ยว** การดำเนินการด้านการตลาดท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยกลุ่มบุคคลที่อยู่อาศัยในชุมชนเองนั้นยังไม่พบว่ามีรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจน ในขณะที่มีกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวจากภายนอกจัดรายการท่องเที่ยวแวะผ่านบ้านแม่ละนาเป็นประจำ บางส่วนจัดรายการนำเที่ยวถ้าแม่ละนาซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ พบว่ามีข้อมูลการท่องเที่ยวของถ้าแม่ละนาลงในเครือข่ายอินเทอร์เน็ตบ้างพอสมควร

ผู้มีบทบาทในการท่องเที่ยว

ผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชนท่องเที่ยวบ้านแม่ละนาเป็นกลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งรวมถึงผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่น โดยต่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาความคิดและแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนในช่วงเริ่มแรก อย่างไรก็ตามในระยะต่อมาแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวของผู้เกี่ยวข้องในชุมชนดังกล่าวค่อนข้างมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป กลุ่มผู้มีบทบาทในการท่องเที่ยวของชุมชนได้แก่

- **ผู้นำชุมชน** มีความเห็นว่าการท่องเที่ยวถ้าแม่ละนาพบกับปัญหาในด้านการเข้าถึงเนื่องจากเส้นทางเดินทางสู่ถ้ามีความยากลำบาก ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่นิยมเดินทางมาท่องเที่ยว โดยผู้นำชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยเริ่มจากการพัฒนาเส้นทางเดินทางเข้าสู่บริเวณปากถ้ำ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว และได้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการที่จะพัฒนาเส้นทางให้รถยนต์สามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก ทั้งนี้เพื่อให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้นและก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับชุมชนต่อไป



- **ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในชุมชน** เดิมเป็นผู้ที่อาศัยอยู่นอกชุมชนและได้ย้ายเข้ามาอาศัยในชุมชนมาเป็นเวลาประมาณกว่า 10 ปี มีประสบการณ์จากที่เคยอยู่อำเภอปาย ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดแม่ฮ่องสอน และครอบครัวประกอบกิจการด้านเกสต์เฮาส์มาก่อน ทำให้มีแนวคิดในการริเริ่มก่อสร้างเกสต์เฮาส์เพื่อให้บริการที่

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

พักกับนักท่องเที่ยว ซึ่งเดิมมีแต่ผู้ประกอบการภายนอกชุมชนที่ดำเนินการให้บริการในรูปแบบของเกสต์เฮาส์อยู่แต่ไม่มีความต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังให้ความสนใจในการพัฒนาการท่องเที่ยว “ถ้าแม่ละนา” โดยพยายามศึกษาค้นคว้าและพัฒนาทักษะด้านการนำทางท่องเที่ยวถ้าที่ถูกต้องและมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงสภาพดั้งเดิม

- **ผู้ประกอบการท่องเที่ยวภายนอก** บทบาทของผู้ประกอบการภายนอกชุมชนที่มีต่อการท่องเที่ยวในชุมชนยังมีไม่มากนัก มีผู้ประกอบการจำนวนหนึ่งที่ดำเนินกิจกรรมให้บริการที่พักในรูปแบบเกสต์เฮาส์ในชุมชนแต่ไม่มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ในระยะหลังมีสภาพเหมือนกับปิดกิจการไปแล้ว ส่วนผู้ประกอบการท่องเที่ยวอื่นมักจะเป็นกลุ่มที่นำนักท่องเที่ยวเดินทางผ่านชุมชนบ้านแม่ละนาโดยมีการแวะพักเพื่อรับประทานอาหารหรือเครื่องดื่มบ้างเป็นบางโอกาส ซึ่งพบว่ากลุ่มผู้ประกอบการนี้มีจำนวนค่อนข้างมากที่นำนักท่องเที่ยวเดินทางผ่านบ้านแม่ละนาด้วยขบวนรถเช่าจำนวนหลายคัน แต่มักจะไม่มีผลประโยชน์ตกต่อชุมชน
- **กลุ่มประชาคมที่มีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว** เป็นกลุ่มประชาชนในชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อจัดการท่องเที่ยว มีการรวมตัวกันดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวหลายครั้ง และยังไม่ประสบความสำเร็จในการจัดทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามกลุ่มประชาชนกลุ่มนี้มีการพัฒนาทักษะด้านการรวมกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่วนหนึ่งของการพัฒนานำไปสู่การพัฒนาทักษะด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การรวมกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวในชุมชน

การรวมกลุ่มของประชาคมท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่ละนา กลุ่มประชาชนกล่าวว่านับเป็นยุคที่ 3 ของการรวมตัวกันเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งรวมตัวกันอีกครั้งในราวเดือนตุลาคม 2544 จุดกำเนิดแรกของการรวมกลุ่มเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนเกิดจากกระแสความคิดด้านการท่องเที่ยวชุมชนหรือการท่องเที่ยวโดยท้องถิ่นที่สังคมในประเทศไทยให้ความสนใจ รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างพยายามสนับสนุนชุมชนต่าง ๆ ให้มีการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อการสร้างฐานทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนซึ่งเป็นจุดเน้นหลักของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าว อันเป็นไปตามภาวะเศรษฐกิจของประเทศที่อยู่ในช่วงของภาวะเศรษฐกิจถดถอย กระแสดังกล่าวได้ผลักดันให้ประชาชนในชุมชนบ้านแม่ละนาเริ่มที่จะให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยว ซึ่ง “ถ้าแม่ละนา” นับได้ว่าเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย มีนักท่องเที่ยว



เที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยวเยี่ยมชมเยือนถ้ำแม่ละนาอย่างต่อเนื่อง กลุ่มประชาชนในชุมชนจึงมีแนวความคิดในการดำเนินกิจกรรมด้านการนำทางท่องเที่ยวถ้ำแม่ละนา และรวมตัวกันเป็นกลุ่มท่องเที่ยวบ้านแม่ละนาขึ้นทำหน้าที่ในการบริหารจัดการกิจกรรมดังกล่าว แต่ผลปรากฏว่า การดำเนินกิจกรรมผู้นำทางท่องเที่ยวท้องถิ่นนั้นไม่ประสบความสำเร็จ ไม่มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการเลย กลุ่มจึงสลายตัวไปในที่สุด

ในระยะต่อมา ประชาชนส่วนหนึ่งที่ยังคงมองเห็นศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ได้เริ่มแสวงหาแนวร่วมในการคิดและพัฒนาการท่องเที่ยวอีกครั้ง โดยมีแนวคิดภายใต้กระแสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน กลุ่มจึงได้ประสานกับองค์กรเอกชนที่มีประสบการณ์ในด้านการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อแสวงหาการเรียนรู้เพิ่มเติม ใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดูงานจากชุมชนท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จ แต่การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวก็ยังคงไม่สามารถค้นพบทางเลือกที่เหมาะสมกับชุมชน และในท้ายที่สุดนี้ กลุ่มจึงได้มีการรวมตัวกันอีกครั้งเพื่อแสวงหาคำตอบในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน โดยสมาชิกส่วนหนึ่งในกลุ่มได้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมที่เพิ่มพูนความรู้ทักษะในการพัฒนาวิธีการดำเนินการกลุ่มจากการมีส่วนร่วมในโครงการกองทุนเพื่อสังคม และสร้างเครือข่ายในการรวมกลุ่มประชาคมกับกลุ่มประชาคมอื่นในชุมชนที่มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ประสบความสำเร็จมาแล้ว ซึ่งทำให้ได้แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวออกมาในรูปแบบของความพยายามนำเอาวิถีทางวัฒนธรรมชุมชนเป็นจุดเน้นในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต่อไป

ทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

ทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านแม่ละนาจำแนกตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยว รวมถึงทักษะด้านการบริหารจัดการที่มีความเกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวที่ปรากฏในประชาคมท่องเที่ยวมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ทักษะด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว

ทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญของบ้านแม่ละนาประกอบด้วย ทรัพยากรท่องเที่ยวธรรมชาติ ได้แก่ “ถ้ำแม่ละนา” และถ้ำอื่น ๆ บริเวณโดยรอบ และทรัพยากรทางด้านวัฒนธรรม โดยบ้านแม่ละนาเป็นถิ่นฐานของวัฒนธรรมไทยใหญ่ที่ยังคงมีการสืบทอดประเพณีและการปฏิบัติตามวัฒนธรรมดั้งเดิม ทั้งนี้ทักษะในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้น พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดพื้นฐานด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้องกับถ้ำ ขาดความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวถ้ำ วิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมในการนำเที่ยวถ้ำ แม้ว่ามีประชาชนกลุ่มหนึ่งที่พยายามศึกษาหาความรู้ในเรื่องดังกล่าวเพิ่มเติม โดยอาศัยการศึกษาเรียนรู้จากพื้นที่ท่องเที่ยวใกล้เคียง แต่ส่วนใหญ่

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แล้วยังขาดแนวทางหรือช่องทางที่จะพัฒนาความรู้ดังกล่าว สำหรับพื้นที่อำเภอละนาและอำเภออื่น ๆ โดยรอบนั้นเป็นเขตพื้นที่ที่อยู่ในความดูแลควบคุมของอุทยานแห่งชาติและหน่วยงานด้านป่าไม้ แต่ในการประสานแนวความคิดร่วมกันเพื่อการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับด้านทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กลุ่มประชาคมของชุมชนกำลังอยู่ระหว่างการศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน และศึกษาองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นเพิ่มเติม รวมถึงการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

ทักษะด้านการบริการท่องเที่ยว

การบริการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่ละนา ในส่วนที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมมากที่สุดได้แก่ ด้านการให้บริการนำทางท่องเที่ยวโดยมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การให้บริการที่พักค้างคืนในรูปแบบเกสต์เฮาส์ ที่จัดโดยผู้ประกอบการในชุมชน และรูปแบบ Homestay ที่จัดการโดยกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวของชุมชน การให้บริการในกิจกรรมด้านวัฒนธรรม เช่น การแสดงศิลปวัฒนธรรม การเยี่ยมชมวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน

ทักษะด้านการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น พบว่า มีกลุ่มประชาชนที่มีความเชี่ยวชาญในการนำทางอยู่จำนวนหนึ่งเพียงประมาณ 3-5 คนเท่านั้น ซึ่งทักษะที่จำเป็นเป็นอันดับแรกในการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นได้แก่ความรู้ในเส้นทางเดินทางภายในถ้ำ เนื่องจากถ้ำแม่ละนาเป็นถ้ำที่มีระยะทางยาว การที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเยี่ยมชมถ้ำโดยลำพังตนเองนั้นอาจพบกับอันตรายหรือหลงทางได้ ส่วนทักษะเฉพาะที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวถ้ำ อาทิ การให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของถ้ำกับนักท่องเที่ยวนั้นยังไม่พบว่ามีปรากฏอย่างชัดเจน

ทักษะด้านการจัดที่พักค้างคืนให้กับนักท่องเที่ยว ในช่วงการศึกษาจัดเก็บข้อมูลของคณะผู้วิจัยการให้บริการที่พักนักท่องเที่ยวในรูปแบบเกสต์เฮาส์เพิ่งจะเริ่มการก่อสร้างบ้านพักยังไม่มีเปิดดำเนินการ แต่ผู้ประกอบการเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในเรื่องดังกล่าวจากการที่เคยอาศัยอยู่ในอำเภอปายและครอบครัวประกอบกิจการให้บริการที่พักในลักษณะนี้มาก่อน ซึ่งอำเภอปายเป็นอำเภอที่มีการให้บริการเกสต์เฮาส์อยู่เป็นจำนวนมาก จึงค่อนข้างเชื่อได้ว่าผู้ประกอบการน่าจะมีทักษะในการให้บริการด้านนี้ดีพอสมควร สำหรับการให้บริการด้านที่พักแบบ Homestay ที่จัดโดยกลุ่มท่องเที่ยวในชุมชน ประชาชนที่ให้บริการด้านที่พักมีความเห็นว่า ทักษะที่สำคัญในเรื่องการบริการที่พักคือเรื่องความสะดวกของสถานที่พัก ความพร้อมของห้องน้ำห้องสุขา และการทำอาหารในพื้นที่เมืองที่มีรสชาติไม่เผ็ดเกินไปสำหรับนักท่องเที่ยว

ส่วนใหญ่แล้วทักษะการบริการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่ละนาจะเป็นทักษะในระดับปัจเจก ซึ่งยังไม่ปรากฏว่ามีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดเป็นทักษะในระดับองค์กรในการจัดการด้านการ

ให้บริการนักท่องเที่ยว มีเพียงแนวคิดที่ครั้งหนึ่งกลุ่มประชาคมที่มีการรวมตัวในระยะแรกจะได้มีการกำหนดมาตรฐานการจัดการไว้ แต่มีการนำไปปฏิบัติค่อนข้างน้อยเนื่องจากไม่มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการดังกล่าวในช่วงเวลานั้น

ทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยว

กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่ละนาต่างมีความเห็นในแนวทางเดียวกันว่าปัญหาด้านการตลาดเป็นปัญหาสำคัญของการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่ละนา ทั้งนี้ ทักษะด้านการตลาดของชุมชนไม่ว่าจะเป็นจากกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวของชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในชุมชน และผู้นำชุมชน ยังไม่มีปรากฏให้เห็น แม้ว่าจะมีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากเดินทางผ่านบ้านแม่ละนาเป็นประจำ แต่ส่วนใหญ่ยังไม่หยุดแวะพักเพื่อท่องเที่ยวที่บ้านแม่ละนา ทั้งนี้กลุ่มผู้มีบทบาทในการท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่เห็นกลุ่มเป้าหมายในการท่องเที่ยวที่ชัดเจน บางกลุ่มเห็นว่ากลุ่มเป้าหมายท่องเที่ยวควรเป็นลักษณะของ Mass Tourism ดังนั้นแนวทางในการส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นจึงควรเป็นแนว



ทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภคให้กับนักท่องเที่ยว ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่าเป้าหมายการท่องเที่ยวอยู่ที่ความยั่งยืนและวัฒนธรรมของชุมชน แนวคิดในการพัฒนาการตลาดก็จะแตกต่างออกไป อย่างไรก็ตามการพัฒนาการตลาดที่เป็นระบบและก่อให้เกิดการพัฒนาทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยวในชุมชนยังคงไม่ปรากฏให้เห็น

ทักษะการบริหารจัดการ

เนื่องจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบ้านแม่ละนาเพิ่งมีการริเริ่มมาในระยะเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา กระบวนการด้านทักษะในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่ละนาส่วนใหญ่จึงเป็นไปในด้านการเรียนรู้แนวทาง วิธีการ และรูปแบบ ในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อชุมชน มีการเรียนรู้จากประสบการณ์แบบลองผิดลองถูก การเรียนรู้จากการศึกษาแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แสวงหาความร่วมมือในลักษณะเครือข่ายกับองค์กรเอกชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยวบางส่วน เพื่อนำการเรียนรู้ที่ได้มาพัฒนาปรับปรุงการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนซึ่งได้มีการปรับกระบวนการดำเนินการและการรวมกลุ่มมาเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง และยังรวมถึงพัฒนาการของแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวของผู้เกี่ยวข้องในชุมชนไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชนและผู้ประกอบการที่เป็นประชาชนในชุมชน

การเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนมีในหลาย ๆ ด้าน อาทิ การจัดการระบบการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วม การพัฒนาทักษะของบุคลากร เช่น ความรู้เกี่ยวกับการนำทางท่องเที่ยว

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เที่ยวถ้ำของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น การจัดระเบียบเรื่องการให้ที่พักค้างคืนแบบ Homestay ให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนได้มีการเรียนรู้จากวิธีการดังกล่าวข้างต้น แต่ในด้านทักษะที่เกิดจากประสบการณ์เชิงปฏิบัติเพื่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนยังมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่แล้วเป็นการปรับกระบวนการคิดเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวเป็นหลัก

ทั้งนี้จุดเด่นของชุมชนบ้านแม่ละนา ก็คือ การพัฒนาประชาคมในชุมชน ที่มีจุดเริ่มต้นจากเป้าหมายการท่องเที่ยวเป็นหลักและสามารถนำไปสู่การพัฒนาประชาคมในด้านอื่น รวมถึงมีพัฒนาการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งค่อนข้างแตกต่างไปจากประชาคมอื่น ๆ ที่มีพัฒนาการจากแนวคิดด้านอื่นมาก่อนที่จะก้าวเข้าสู่การพัฒนาแนวคิดด้านการท่องเที่ยว ความก้าวหน้าในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาทักษะในระดับองค์กรในด้านความคิดและกระบวนการจัดการของชุมชนบ้านแม่ละนา ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะ

ภาพที่ 4 สรุปลักษณะองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว โครงสร้าง และทักษะการเรียนรู้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของประชาคมบ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 ตำบลแม่ละนา อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน



ประชาคมท่องเที่ยวบ้านห้วยฮี้



บริบทและสภาพทั่วไปของพัฒนาการท่องเที่ยว

บ้านห้วยฮี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นในกลุ่มนักท่องเที่ยว นักวิชาการ และชุมชนท่องเที่ยวอื่น การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนท่องเที่ยวบ้านห้วยฮี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นตัวอย่างหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วม จากเอกสารประวัติความเป็นมา การเกิดบ้านห้วยฮี้ ของชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยนายอาศรี ฉิโย (อาศรี ฉิโย 2544 : 7) ระบุว่าหมู่บ้านห้วยฮี้ มีอาณาเขต

ทิศเหนือ จรดหนองขาวกลาง

ทิศใต้ จรดห้วยกุ่มใหม่

ทิศตะวันออก จรดห้วยกุ่มเก่า

ทิศตะวันตก จรดห้วยน้ำแม่สะกิดและห้วยน้ำแม่ฮ่องสอน

บ้านห้วยฮี้ ตำบลห้วยปูลิงอยู่ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ประมาณ 26 กิโลเมตร สามารถเดินทางโดยทางรถยนต์ตามถนนสายแม่สะกิด-บ้านวัดจันทร์ซึ่งเป็นทางลูกรัง ใช้เวลาประมาณชั่วโมงครึ่งถึงสองชั่วโมง การเดินทางในฤดูฝนเป็นไปด้วยความยากลำบาก โดยสภาพในขณะนี้คณะผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลครั้งที่สามได้เริ่มมีการดำเนินการเพื่อการสร้างถนนลาดยางซึ่งคาดว่าจะแล้วเสร็จในเวลาไม่นานนี้ ปัจจุบันบ้านห้วยฮี้มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 30 ครัวเรือน

ในด้านการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน มีแนวคิดว่าการท่องเที่ยวไม่ได้เป็นอาชีพหลักของชุมชนเป็นเพียงอาชีพเสริมที่ก่อให้เกิดรายได้กับชุมชนเท่านั้น ดังนั้นชุมชนจึงได้มีการจัดเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นช่วงระยะเวลาประมาณระหว่างเดือนสิงหาคมถึงกุมภาพันธ์ของปีถัดไป ส่วนช่วงเวลาที่เหลือประชาชนในชุมชนจะประกอบอาชีพและดำเนินวิถีชีวิตไปตามปกติ โดยชุมชนบ้านห้วยฮี้ได้มีการเริ่มต้นจัดการท่องเที่ยวในเดือนสิงหาคม 2540 – กุมภาพันธ์ 2541 จนถึงปัจจุบันบ้านห้วยฮี้นอกจากจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่น่าสนใจแล้วยังเป็นที่ศึกษาดูงานของหน่วยราชการ เอกชน ชุมชนต่าง ๆ ที่สนใจ ซึ่งปีหนึ่ง ๆ มีผู้มาเยี่ยมชมดูงานเป็นจำนวนมาก

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากข้อมูลของมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมระบุว่า ได้มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละปีว่าควรจะมีประมาณ 4 ชุด ๆ ละ 40 คน หรือประมาณ 160- 200 คน ต่อปี หากแต่ข้อมูลในปัจจุบันพบว่ามีจำนวนนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากที่เดินทางมาเยี่ยมชมบ้านห้วยฮี้ โดยมีจำนวนมากถึง 356 คน ระหว่างเดือนมกราคม- พฤศจิกายน พ.ศ. 2543 (รัชชัย รัตนซ้อน และ พงณา สวนศรี 2543 : 6) นอกจากนี้ยังมีบุคลากรจากหน่วยราชการหรือแขกผู้มาเยี่ยมชมการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อศึกษาดูงานอีกจำนวนหนึ่งด้วย

องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว

- **ทรัพยากรท่องเที่ยว** ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ คอยปุยหลวง ซึ่งระหว่างทางจะมีพืชพรรณธรรมชาติ เช่น เฟิร์น กล้วยไม้ และสัตว์ต่างๆ เช่น นก และวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกะเหรี่ยง (ปอเกอญอ) ที่มี กิจกรรมหลัก ได้แก่ การทำไร่หมุนเวียน การทอดผ้าจกสาน การตีเหล็ก การดำข้าว นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมประเพณีที่แบ่งเป็น 8 อย่าง (แบ่งโดย อาศรี ธิโย ผู้นำทางศาสนาที่สำคัญและเป็นที่น่าเชื่อถือของคนในหมู่บ้าน) ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีครอบครัว พิธีเลี้ยงผีขึ้นบ้านใหม่ พิธีเลี้ยงชุมชน พิธีเลี้ยงผีป่า พิธีแต่งงาน พิธีเลี้ยงผีไร่ พิธีเลี้ยงผืนน้ำ-ห้วย นอกจากนี้ยังมีความเชื่อและข้อห้ามต่างๆที่เป็นวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง



- **การบริการท่องเที่ยว** กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นกิจกรรมชมธรรมชาติและวัฒนธรรม การพักค้างคืน (Homestay) เป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีการจัดการที่เป็นรูปแบบและการนำมาซึ่งรายได้แก่ชุมชน โดยในปี 2543 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวถึง 103,290 บาท (เรืองเดิม : 6) ส่วนในปีปัจจุบันรายได้รวมไม่ได้ระบุชัดเจน หากแต่มีการระบุถึงราคาการบริการในการท่องเที่ยวของชุมชนแห่งนี้ไว้ในเอกสาร ประวัติความเป็นมา การเกิดบ้านห้วยฮี้ ของชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยนาย อาศรี ธิโย (อาศรี ธิโย 2544 : 11) ดังนี้

อัตราค่าบริการ

1) บ้านพักตามคิ่ว Homestay

100 บาท/คืน/คน

2) นำทางตามคิว (ผู้นำทาง 1 คน/นักท่องเที่ยว 2 คน/ครั้ง)

3) มีเดินทำให้เช่าหลังละ 100 บาท/คืน

4) นักท่องเที่ยวต้องจ่ายให้ผู้นำทาง 1 คน 100 บาท/วัน

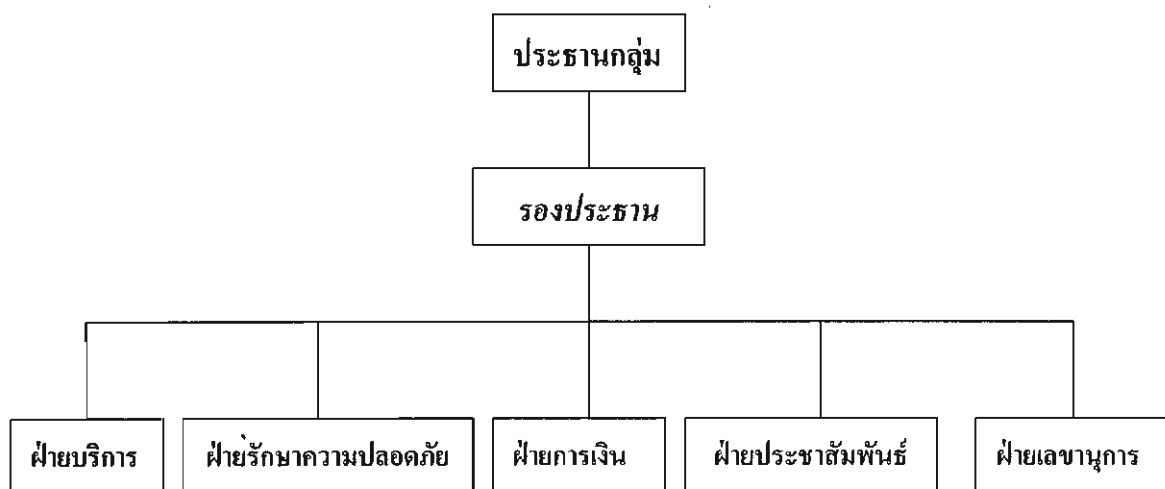
5) อาหารมื้อละ 50 บาท/คน/มื้อ

- **การตลาดด้านการท่องเที่ยว** กิจกรรมด้านการตลาดส่วนใหญ่ได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม และบางส่วนจากหน่วยงานระดับจังหวัด โดยเป็นผู้ติดต่อประสานงานกับผู้ที่ต้องการเดินทางมาท่องเที่ยวที่ชุมชนบ้านฮั่วฮี้ และแจ้งรายละเอียดของนักท่องเที่ยวกับประธานกลุ่มท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อเตรียมการต้อนรับนักท่องเที่ยวต่อไป ประชาชนในชุมชนยังคงไม่มีการดำเนินการด้านการตลาดด้วยตนเอง

ผู้มีบทบาทในการท่องเที่ยว

กลุ่มมีทักษะการจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านเรียกว่ากลุ่มการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งจัดตั้งเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 มีสมาชิกทั้งหมด 37 คน มีคณะกรรมการบริหาร 13 คน มีสมาชิกถือหุ้นๆละ 50 บาทไม่เกิน 10 หุ้น กลุ่มมีทักษะในการจัดการระดับองค์กรค่อนข้างสูงเนื่องจากมีมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมเป็นที่เลี้ยง และมีการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งในช่วงที่โครงการไทย-เยอรมันดำเนินการอยู่ ดังนั้นจึงทำให้มีโครงสร้างในการบริหาร รายชื่อคณะกรรมการซึ่งในท้ายรายชื่อได้มีการกำหนดบทบาทของแต่ละบุคคลว่ามีหน้าที่ใดในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน วัตถุประสงค์ของการจัดการท่องเที่ยว กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน ที่ชัดเจน ซึ่งมีข้อมูลที่ระบุไว้ดังนี้

โครงสร้างกลุ่มจัดการ



กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยวของชุมชนห้วยฮี้ อีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มองค์กรเอกชน ได้แก่ มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม ซึ่งมีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มท่องเที่ยวของชุมชน รวมถึงมีบทบาทด้านการประสานงานการตลาดท่องเที่ยวให้กับชุมชน ส่วนหน่วยงานราชการในระดับจังหวัดมีบทบาทในการท่องเที่ยวในบางช่วงเวลาและในการประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานนั้น ในขณะที่บทบาทด้านการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวอื่น ๆ ยังคงมีไม่มากนัก

การรวมกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวในชุมชน

ความเป็นมาของบ้านห้วยฮี้ก่อนที่จะมาเป็นชุมชนที่มีการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงมากแห่งหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจซึ่ง



จากข้อมูลที่ได้มีการเรียบเรียงโดยประชาชนในหมู่บ้านเอง เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2544 โดยใช้ชื่อเรื่องว่า ประวัติความเป็นมา การเกิดบ้านห้วยฮี้ ของชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยนายอาศรี ฉิโย ซึ่งมีประวัติที่ยาวนานตั้งแต่ พ.ศ. 2364 ซึ่งได้มีผู้นำหมู่บ้านชื่อปอหะยะ ได้มาตั้งถิ่นฐานที่ห้วยมะโง และได้มีผู้นาน้อยหลายท่านจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2512 ประชาชนในหมู่บ้านได้มีการเปลี่ยนมานับถือศาสนาทั้งหมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2523 นายอาศรี ฉิโย ได้เป็นผู้นำศาสนาคริสต์เรียกว่า ศบ. และมีการประชุมหารือกันเพื่อมาตั้งถิ่นที่ที่บ้านห้วยฮี้ในปัจจุบันเมื่อปี พ.ศ. 2524 จนกระทั่งปัจจุบัน ผู้ใหญ่บ้านปัจจุบันชื่อ นายธานี กวางทูน นอกจากนี้ได้มีการศึกษาของรัชชัย รัตนซ้อน และพจนา สวนศรี เรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กรณีบ้านห้วยฮี้ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อปี พ.ศ. 2543 ได้กล่าวถึงชุมชนนี้ไว้เกี่ยวกับการดำรงชีวิตก่อนที่จะมีการจัดการท่องเที่ยวว่า “ชาวบ้านห้วยฮี้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการทำไร่ข้าวเพื่อการบริโภคเป็นหลัก เนื่องจากไม่มีพื้นที่เหมาะสมจะทำนาได้”

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงแรกพบว่า ในปี พ.ศ. 2532 – พ.ศ. 2533 โครงการไทย-เยอรมันซึ่งเป็นโครงการที่พัฒนาในพื้นที่สูงได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้านเป็นอย่างมาก และการสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง จุดเริ่มของการท่องเที่ยวของชุมชนเกิดขึ้นในจุดนี้ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามของคณะผู้วิจัยซึ่งสอดคล้องกับงานการศึกษาของรัชชัย รัตนซ้อน และพจนา สวนศรี ได้ระบุว่า “ชาวบ้านห้วยฮี้ได้ตัดสินใจรวมกันจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายหลังมีการจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน เมื่อเดือนกันยายน 2539 การวิเคราะห์สถานการณ์ครั้งนั้นได้ทำให้

ชาวบ้านเข้าใจถึงศักยภาพและข้อจำกัดต่างๆของพวกเขาที่ต้องอาศัยพื้นที่ป่าที่แม่จะพึงพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติจากป่าเพื่อการดำรงชีวิตได้ แต่ภายใต้ภาวะความเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน ทำให้พวกเขามีความขาดแคลนรายได้เพื่อการส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือและเพื่อการรักษาพยาบาล.....ชาวบ้านยังพบว่าหมู่บ้านของเขามีทรัพยากรท่องเที่ยวที่คนเริ่มให้ความสนใจ นั่นก็คือ ดอยปู่หลวง (ความสูง 1700 เมตร) ที่มีความสวยงามตามธรรมชาติและอยู่ในบริเวณป่าต้นน้ำและป่าอนุรักษ์ที่ชุมชนช่วยกันดูแลรักษาไว้นั่นเอง ชาวบ้านห้วยฮี้จึงได้ลงมติร่วมกันว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการร่วมกันนั้นน่าจะเป็นทางเลือกในการเพิ่มพูนรายได้และสามารถพัฒนาต่อไปเป็นธุรกิจของชุมชนในอนาคตได้” ดังนั้นมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมจึงได้ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้ในช่วงแรก เช่น การตั้งเป็นกลุ่ม การรวมกลุ่มประชุมและวิธีการประชุม แนะนำในเรื่องวิธีการจัดกลุ่ม การติดต่อประสานงานเพื่อหานักวิชาการหรือผู้ที่จะเข้ามาอบรมการนำทางหรือการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นให้ชุมชน ซึ่งเหตุผลที่ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเป็นผลสำเร็จมาได้ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการมีภาคีจากนอกหมู่บ้านที่เป็นนักวิชาการ มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมซึ่งเป็นองค์กรเอกชน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลยังเห็นว่าวัฒนธรรมกะเหรี่ยงและการมีความสามัคคีของชุมชนเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกื้อหนุนให้กลุ่มจัดการท่องเที่ยวสามารถดำเนินการไปได้

ทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

ทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยฮี้จำแนกตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยว รวมถึงทักษะด้านการบริหารจัดการที่มีความเกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวที่ปรากฏในประชาคมท่องเที่ยวมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ทักษะด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว

ทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทักษะในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนมีการพัฒนาดังแต่ขั้นการเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านห้วยฮี้ กลุ่มประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวต่างได้รับการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษาและให้คุณค่าความสำคัญของวัฒนธรรมของชุมชน และเนื่องจากธรรมชาติและวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนทำให้การนำเอาความรู้ที่ได้รับไปสู่การเรียนรู้ในภาคปฏิบัติเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ จากภายนอกในการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ อาทิ การอนุรักษ์พันธุ์ไม้ป่า และยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับผู้มาเยี่ยมชมเยือน ทำให้ทักษะในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมีการพัฒนาก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ทักษะด้านการบริการท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนท่องเที่ยวบ้านห้วยฮี้ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนมาอย่างต่อเนื่อง เริ่มจากโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของชุมชน และในการพัฒนาการท่องเที่ยว จึงได้มีการเตรียมความพร้อมของชุมชนก่อนที่จะมีการเปิดให้บริการท่องเที่ยวอย่างทั่วไป จุดเน้นของการเตรียมการท่องเที่ยวของชุมชนอยู่ที่การจัดกิจกรรมและบริการให้กับนักท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าชุมชนได้มีการกำหนดระเบียบในการให้บริการท่องเที่ยวที่เป็นระบบและรูปแบบที่ชัดเจน มีการเตรียมความพร้อมด้านที่พัก อาทิ ความสะอาดของที่พัก การเตรียมการเรื่องห้องน้ำและสุขา มนุษย์สัมพันธ์ของผู้เป็นเจ้าของบ้านพัก เป็นต้น มีการเตรียมความพร้อมของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น โดยการให้ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ เลือกผู้รู้จักเส้นทางเป็นอย่างดี สามารถสื่อความเข้าใจกับนักท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่ง การเตรียมการในด้านการจัดกิจกรรมในชุมชน เช่น การนำนักท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนจะได้รับการต้อนรับและชี้แจงสภาพของวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมท้องถิ่น การดำเนินการเหล่านี้เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงทักษะขององค์กรและความพร้อมของทักษะระดับปัจเจกของชุมชนในการให้บริการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว

ผู้แทนจากมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมระบุว่า ชาวบ้านมีทักษะด้านการบริการนักท่องเที่ยวในรูปแบบของทักษะที่เป็นปัจเจกอยู่หลายอย่าง เช่น ทักษะการเล่านิทานพื้นบ้าน การทอดผ้าความรู้เรื่องของธรรมชาติเช่น เฝ้าน และนก การทำอาหาร การต้อนรับและการดูแลนักท่องเที่ยว

ทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยว

ในด้านทักษะทางการตลาดที่เป็นทักษะในกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่ปรากฏให้เห็น ชุมชนยังอาศัยความร่วมมือกับองค์กรเอกชนในการพัฒนาด้านการตลาด การเสนอแนะข้อมูลนำเที่ยว การแสวงหากลุ่มนักท่องเที่ยว สมาชิกกลุ่มบางคนเริ่มแสวงหาแนวทางเพื่อการดำเนินการตลาดด้วยตนเองมากขึ้น อาทิ การจัดทำแผ่นปลิวโฆษณาท่องเที่ยว เป็นต้น แต่ยังไม่สามารถกำหนดเป็นแนวทางที่ชัดเจน และยังไม่แสดงให้เห็นถึงทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยวของชุมชน

ทักษะด้านการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวของบ้านห้วยฮี้ค่อนข้างมีการดำเนินการที่เป็นระบบ สืบเนื่องจากความช่วยเหลือขององค์กรเอกชนในการพัฒนาความเจริญของชุมชนที่มีการเริ่มต้นมาตั้งแต่ครั้งอดีต และในปัจจุบันยังคงมีองค์กรเอกชนที่เข้ามามีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาให้กับชุมชนในการดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนมีทักษะและความพร้อมในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบค่อนข้างมาก

รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน จะมีการจัดการการท่องเที่ยวในเชิงขององค์กรมีการประชุมกลุ่มบ่อยครั้งทั้งที่เป็นการประชุมทางการและการพบปะกันในวันอาทิตย์ที่เป็น การไปโบสถ์ตามธรรมเนียมของศาสนาคริสต์ ก็ทำให้มีการหารือกันอยู่บ่อย ๆ ดังนั้นจึงเกิดมีวัตถุประสงค์ของกลุ่มท่องเที่ยว ซึ่งมีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ในเอกสารอย่างชัดเจน ซึ่งในหลายประเด็นได้สะท้อนวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน อาทิดังรายละเอียดต่อไปนี้

การกำหนดวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ คือ

- 1) เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีอย่างยั่งยืน
- 2) เพื่อให้เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานต่าง ๆ เช่น องค์กรเอกชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และนักท่องเที่ยวที่ขึ้นมาได้เรียนรู้วิถีชีวิตได้สัมผัสและเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน
- 3) เพื่อให้บุตรหลานได้ได้เรียนรู้วิถีชีวิตในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ วัฒนธรรมประเพณี เพื่อจะสื่อความหมายและสืบทอดต่อไป
- 4) เพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ชุมชนและนำไปใช้ในการเล่าเรียนของบุตรหลานและซื้อ เครื่องใช้สอยต่าง ๆ

และชุมชนมีการกำหนดเป้าหมายของการท่องเที่ยวคือ

- ให้เกิดหมู่บ้านใกล้เคียงและชุมชนอื่นจะได้ร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีมากขึ้นต่อไป
- เพื่อให้กลุ่มจัดการและชุมชนมีประสบการณ์ด้านการสืบความหมายเกี่ยวกับความ หลากหลายของวิถีชีวิตต่อไป

การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยฮี้ได้บ่งชี้ถึงทักษะระดับองค์กรของชุมชน ซึ่ง ทักษะองค์กรที่ปรากฏเด่นชัดอีกประการหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการทำงานของกลุ่มองค์กรอีก ได้แก่ การออกกฎระเบียบ และบทบาทหน้าที่ของกรรมการและสมาชิก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กฎระเบียบของสมาชิกและบทบาทหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม

- 1) สมาชิกต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในภูมิลำเนาหมู่ 8 (บ้านห้วยฮี้)

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- 2) ต้องเป็นคนที่สนใจ เข้าใจและเสียสละให้กลุ่มได้ และรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- 3) ต้องมีความพร้อมตามคุณสมบัติที่กลุ่มกำหนดไว้คือ
 - มีที่พักสะอาดและสะดวก
 - มีอัตราค่าเสีย
 - มีความสามารถเป็นผู้นำทางและลูกหาบ
- 4) การเข้าและออกของสมาชิกต้องเป็นที่ตกลงในเวลาประชุมใหญ่
- 5) ต้องเป็นคนที่กลุ่มยอมรับและยินยอมได้
- 6) สมาชิกต้องไม่มีความประพฤติที่ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของกลุ่ม ชุมชนและสังคม เช่น ไม่มีโรคติดต่อร้ายแรง (โรคประจำตัว) ไม่ติดยาเสพติดและของมีค่า ไม่มีนิสัยลักขโมย

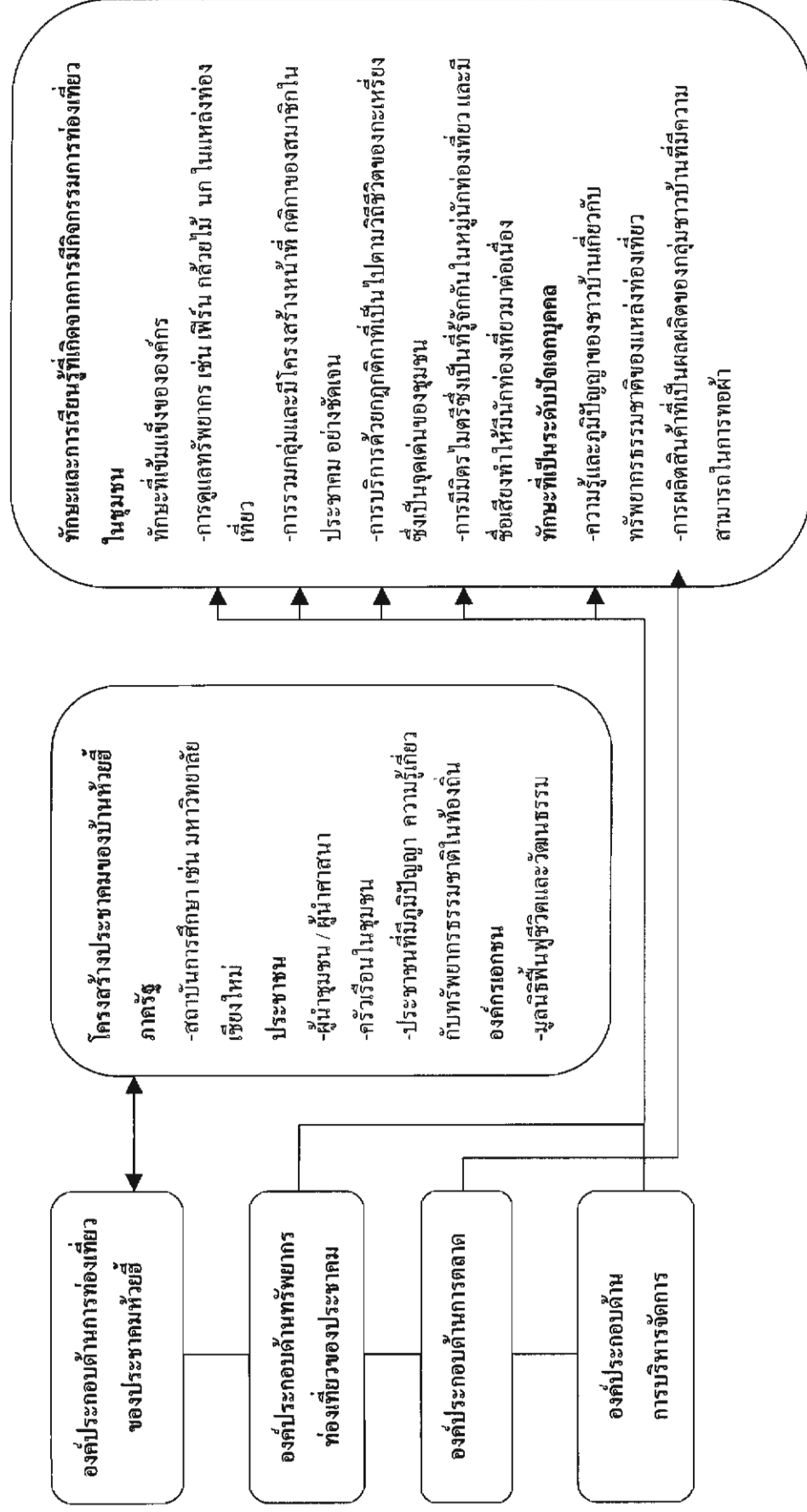
การกำหนดคุณสมบัติของกรรมการกลุ่ม ประกอบด้วย

- 1) กรรมการต้องเป็นสมาชิกในกลุ่ม
 - 2) ต้องเป็นกรรมการที่เสียสละ และปฏิบัติหน้าที่ตามที่กลุ่มมติไว้
 - 3) ต้องเป็นกรรมการที่มาจากการเลือกตั้ง หรือ แต่งตั้ง
 - 4) มีวาระครบตำแหน่ง 2 ปี
- และมีกำหนดระเบียบที่บ่งบอกถึงหน้าที่ของสมาชิกและกรรมการกลุ่มดังนี้
- 1) ต้องเข้าร่วมประชุมทุกครั้งที่ไม่ติดธุระสำคัญ
 - 2) ถ้าขาดประชุมเกิน 3 ครั้งถือว่าไม่มีความสนใจให้พ้นจากการเป็นสมาชิกและกรรมการ
 - 3) ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามที่สมาชิกหรือกรรมการมอบหมาย
 - 4) ต้องปฏิบัติตามระเบียบของกลุ่มทุกประการ
 - 5) ต้องร่วมวางแผนและประชาสัมพันธ์ให้กลุ่ม

นอกจากนี้ยังมีการจัดสรรประโยชน์โดยประชาชนทุกคนในชุมชนเป็นสมาชิกกลุ่มจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งผลประโยชน์จะเป็นดังนี้ เงิน 100 บาท มอบให้สมาชิก 80 บาท นำเข้ากลุ่มจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 15 บาท นำเข้ากองกลาง 5 บาท เงินกลุ่มร้อยละ 15 ให้กลุ่มพัฒนากิจกรรมของกลุ่ม เงินกองกลางร้อยละ 5 ให้หมู่บ้านดูแลและใช้ในการพัฒนากิจกรรมของหมู่บ้าน การจัดสรรจึงเป็นการกระจายที่ทั่วถึงในชุมชน

จากข้อกำหนดต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าการจัดการระบบบริหารการท่องเที่ยวของชุมชนมีการดำเนินการที่เป็นระบบ รวมทั้งประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวต่างมีทักษะเชิงปฏิบัติในการรวมกลุ่มร่วมกัน ซึ่งสามารถนับเป็นทักษะที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจกและระดับองค์กรในด้านการจัดการท่องเที่ยว

ภาพที่ 5 สรุปประเด็นองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว โครงสร้าง และทักษะการเรียนรู้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของประชาชนบ้านห้วยสี หมู่ที่ 8 ตำบลห้วยลิง อำเภอมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน



การนำเสนอผลการวิจัยเบื้องต้น



การศึกษาวิจัย โครงการทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงาน
ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น : การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups)
ภาคเหนือตอนบน : จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นการวิจัยผสมผสาน (Mixed Methodology) ทั้งการวิจัย
คุณภาพและเชิงปริมาณ (Qualitative and Quantitative) เข้าด้วยกันในเชิงเสมอภาคและคู่ขนาน
การได้มาซึ่งข้อมูลได้ดำเนินการอย่างมีขั้นตอนและเป็นระบบ นับจากการสำรวจเบื้องต้น การเก็บ
รวบรวมภาคสนามที่ได้ดำเนินการและตรวจสอบความถูกต้องตลอดเวลาซึ่งได้กล่าวในบทที่ 3 แล้ว
นั้น ดังนั้นเมื่อการวิจัยได้มาถึงบทสุดท้ายในการที่จะยืนยันความถูกต้องของข้อมูลในอีกระดับ จึง
ได้มีการจัดการประชุมสัมมนาเพื่อเสนอผลการวิจัยเบื้องต้นในพื้นที่ที่ทำการศึกษาในจังหวัด
แม่ฮ่องสอนก่อนที่จะได้มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ใน
วันที่ 29 เมษายน 2545 และวันที่ 23 กันยายน 2545 ณ โรงแรมนารายณ์ กรุงเทพมหานคร

คณะผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาวิจัยเสนอต่อหน่วยงานระดับจังหวัด ผู้เกี่ยวข้องและประชาคม
ท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอนในวันที่ 14 มีนาคม 2545 ณ โรงแรมแม่ฮ่องสอนริเวอร์ไซด์ อ.เมือง
จ.แม่ฮ่องสอน เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะต่อผลการศึกษา รวมทั้งการระดมความคิดที่เป็นแนวทางใน
การพัฒนาทักษะแรงงานของประชาคมการท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นไปได้ใน
อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของท้องถิ่น พร้อมกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และบทเรียน
ในการทำการศึกษาวิจัยกับผู้เข้าร่วมการประชุมซึ่งประกอบด้วยผู้แทนสำนักงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน
ผู้แทนสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน แรงงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้
แทนหน่วยงานภาคเอกชน และผู้แทนจากประชาคมที่ทำการศึกษาทั้ง 5 ประชาคม (รายละเอียดภาค
ผนวก)

การจัดการสัมมนาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือ

- 1) นำเสนอผลการศึกษาวิจัยโครงการทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนา
ทักษะการทำงานของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น : การศึกษาในกลุ่ม
ประชาคม (Civic groups) ภาคเหนือตอนบน : จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- 2) ระดมความคิดกับผู้ที่เกี่ยวข้องของประชาคมการท่องเที่ยวท้องถิ่น ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และองค์กรเอกชน เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงผลการศึกษาให้มีความสมบูรณ์ ตลอดจนการนำเสนอข้อเสนอแนะให้มีความครอบคลุมและเป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องต่อไป
- 3) แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างภาคีและระหว่างประชาคมการท่องเที่ยวท้องถิ่นในจังหวัดแม่ฮ่องสอน



รูปแบบการประชุมสัมมนาเน้นการระดมความคิดกับผู้ที่เกี่ยวข้องของประชาคมการท่องเที่ยวท้องถิ่น ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และองค์กรเอกชน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างภาคีและระหว่างประชาคมการท่องเที่ยวท้องถิ่นในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ดังนั้นจึงเน้นการมีส่วนร่วมในการประชุมผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาที่มาจากประชาคมการท่องเที่ยวท้องถิ่นเป็นสำคัญ โดยการนำเสนอผลการวิจัยเบื้องต้นต่อประชาคมของผู้วิจัยเป็นเพียงบทนำเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการสัมมนา

จากการสัมมนาในครั้งนี้ ผู้เข้าร่วมการสัมมนาได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งในเรื่องของศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้เข้าร่วมการสัมมนาส่วนใหญ่เห็นว่า จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่โดดเด่น มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ในขณะที่มีปัญหาสำคัญคือการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ทำให้การท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวหนาแน่นเฉพาะในช่วงฤดูหนาว ส่วนช่วงเวลาอื่นจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย ทำให้มีการลงทุนในการประกอบการท่องเที่ยวไม่มากนัก ผู้ประกอบการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงยังคงขาดประสบการณ์และทักษะในการให้บริการและจัดการท่องเที่ยวที่เป็นมาตรฐานสากล

ทั้งนี้ในประเด็นด้านความสำเร็จของการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ยังคงมีผู้เข้าร่วมการสัมมนาบางส่วนให้ความสำคัญกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นและรายได้ที่ได้จากการจัดการท่องเที่ยว ในขณะที่ผู้เข้าร่วมสัมมนาบางส่วนเห็นว่า การจัดการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนเป็นจุดที่แสดงถึงความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญว่าชุมชนควรมีบทบาทสำคัญในการ

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จัดการท่องเที่ยว โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นผู้ให้ความสนับสนุนในเรื่องต่าง ๆ ที่ชุมชนยังคงไม่สามารถดำเนินการได้ อาทิ การจัดการด้านการตลาด เป็นต้น

ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ผู้เข้าร่วมสัมมนาเห็นว่าจุดแข็งที่สามารถนำไปให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวได้ คือ การรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นสามารถรวมตัวกันได้อย่างดี การมีส่วนร่วมของประชาชน และการอนุรักษ์ธรรมชาติ ส่วนประเด็นที่ชุมชนควรได้รับการพัฒนาปรับปรุงคือ ด้านการประสานงานและการสร้างเครือข่ายทั้งในแนวราบและแนวตั้ง ด้านทักษะที่ควรพัฒนาได้แก่ ทักษะการตลาดด้านการประชาสัมพันธ์ การให้บริการด้านข้อมูลข่าวสาร การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเชิงวิชาการ นอกจากนี้ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงต้องการที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะในเรื่องการใช้ภาษาในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว ทั้งภาษาอังกฤษหรือภาษาอื่น ๆ รวมทั้งภาษาไทยกลางด้วย ทักษะด้านการตลาด การบริหารจัดการและการวางแผนการท่องเที่ยว โดยให้ความเห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสนับสนุนในการจัดการอบรมในเรื่องเหล่านี้

นอกจากนี้กลุ่มผู้เข้าร่วมการสัมมนาเห็นว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดการประชุมสัมมนาในรูปแบบที่คณะผู้วิจัยได้นำเสนอรายงานในครั้งนี้อีกอย่างสม่ำเสมอ และให้กลุ่มประชาคมหรือท้องถิ่นที่มีการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวอื่นมีโอกาสเข้าร่วมการประชุมสัมมนาด้วย เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างประชาคมท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยอาจมอบให้หน่วยงานระดับจังหวัด อาทิ สำนักงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน หรือ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นผู้ดำเนินการหรือเป็นแกนกลางในการดำเนินงาน

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

5.1 ทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

จากการศึกษาทักษะของชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนทั้ง 5 ชุมชน พบว่าชุมชนแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันของทักษะด้านการท่องเที่ยวจำแนกตามลักษณะของประเภทแหล่งท่องเที่ยว ประสบการณ์ของแต่ละชุมชน

ในการศึกษาได้กำหนดกรอบแนวคิดในการพิจารณาเรื่องทักษะการท่องเที่ยวชุมชนออกเป็น 2 ระดับคือ ทักษะระดับปัจเจกบุคคล และทักษะระดับองค์กรซึ่งประกอบด้วยทักษะในเชิงกลยุทธ์ ทักษะในเชิงบริหารจัดการ และทักษะในเชิงปฏิบัติการ

จากการศึกษาพบว่าในกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวมีทักษะในด้านการท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่หลากหลาย ทั้งทักษะระดับปัจเจกและองค์กร ซึ่งทักษะในหลายด้านเป็นทักษะที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ในขณะที่ทักษะในหลาย ๆ ทักษะเป็นทักษะที่สืบทอดโดยวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน โดยเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปและการท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทต่อสังคมในชุมชนมากขึ้น ทักษะเหล่านั้นจึงนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างกลมกลืน อาทิ วัฒนธรรมการชิมชา การทำอาหารยูนาน หรือด้านการประกอบอาชีพทำอาหาร ทักษะในการรวมกลุ่มในชุมชน เป็นต้น

การจำแนกทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชนท่องเที่ยวที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ ทักษะที่ปรากฏในหลายส่วนไม่อาจแยกออกจากทักษะดั้งเดิมหรือทักษะพื้นฐานของชุมชนที่เป็นทุนเดิมและมีมาก่อนที่ชุมชนจะมีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวได้อย่างเอกเทศและเด่นชัด ดังนั้นการพิจารณากรอบการจำแนกทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อนำเสนอให้เห็นถึงรายละเอียดของทักษะด้านการท่องเที่ยว จึงนำเอาองค์ประกอบด้านการจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่มีองค์ประกอบ 3 ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบด้านทรัพยากรท่องเที่ยว องค์ประกอบด้านการบริการท่องเที่ยว และองค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว มาใช้ในการจำแนกลักษณะและรายละเอียดของทักษะการท่องเที่ยวของประชาคมท่องเที่ยว ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้สามารถจำแนกทักษะตามลักษณะขององค์ประกอบดังกล่าวได้ดังนี้

ทักษะระดับองค์กร

1) ทักษะเชิงกลยุทธ์

- ทักษะในองค์ประกอบด้านทรัพยากรท่องเที่ยว
- ทักษะในองค์ประกอบด้านการบริการท่องเที่ยว
- ทักษะในองค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว

2) ทักษะเชิงบริหารจัดการ

- ทักษะในองค์ประกอบด้านทรัพยากรท่องเที่ยว
- ทักษะในองค์ประกอบด้านการบริการท่องเที่ยว
- ทักษะในองค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว

3) ทักษะเชิงปฏิบัติการ

- ทักษะในองค์ประกอบด้านทรัพยากรท่องเที่ยว
- ทักษะในองค์ประกอบด้านการบริการท่องเที่ยว
- ทักษะในองค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว

ทักษะระดับปัจเจกบุคคล

- ทักษะในองค์ประกอบด้านทรัพยากรท่องเที่ยว
- ทักษะในองค์ประกอบด้านการบริการท่องเที่ยว
- ทักษะในองค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว

เมื่อจำแนกทักษะด้านการท่องเที่ยวของประชาคมท่องเที่ยวตามแนวคิดข้างต้นแล้ว จากการ
ศึกษาพบว่า ทักษะด้านการท่องเที่ยวที่ปรากฏในชุมชนท่องเที่ยวที่ทำการศึกษา มีดังนี้

ทักษะระดับองค์กร

องค์ประกอบ	ทักษะระดับองค์กร		
	ทักษะเชิงกลยุทธ์	ทักษะบริหารจัดการ	ทักษะปฏิบัติการ
ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว	ไม่ปรากฏ	- การวางแผนระเบียบในการอนุรักษ์ - การพัฒนานุสาวรีย์ต่อเนื่อง - การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม - การบริหารความขัดแย้งด้านทรัพยากรท่องเที่ยว	การตั้งกลุ่มอนุรักษ์
ด้านบริการท่องเที่ยว	ไม่ปรากฏ	- การวางแผนระเบียบในการให้บริการ	การควบคุมการให้บริการที่เป็นไปตามข้อ

กำหนด

ด้านการตลาดท่องเที่ยว	ไม่ปรากฏ	- การกำหนดกิจกรรมให้บริการท่องเที่ยว	การแสวงหาเครือข่าย
		- การกำหนดราคาให้บริการ	สนับสนุนการท่องเที่ยว

ทักษะระดับปัจเจก

องค์ประกอบ	ทักษะระดับปัจเจก
ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว	การให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติแก่นักท่องเที่ยว การให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว การให้ความร่วมมือกับหน่วยงานเกี่ยวข้องในการดูแลทรัพยากรท่องเที่ยว
ด้านบริการท่องเที่ยว	การบริการอาหารเครื่องดื่ม การนวดฝ่าเท้า บริการห้องอาบน้ำร้อน การผลิตและขายของที่ระลึก การจำหน่ายอาหารปลา การนำทาง/มัคคุเทศก์ท้องถิ่น การบริการที่พักแบบเกสต์เฮาส์ การบริการที่พักแบบ Homestay การบริการที่พักแบบกางเต็นท์ การแสดงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม
ด้านการตลาดท่องเที่ยว	การกำหนดราคาสินค้าและบริการ การประชาสัมพันธ์แบบปากต่อปาก

ทั้งนี้แนวทางในการพิจารณาถึงทักษะที่พบหรือปรากฏในชุมชนประชาคมท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอนครั้งนี้ได้พิจารณาจากตัวชี้วัดหรือปัจจัยหลักดังนี้คือ

ทักษะระดับองค์กรในแต่ละด้าน มีตัวชี้วัดที่กำหนดทักษะคือ การมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การมีส่วนร่วมของภาคีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและประชาชนในชุมชน และการพัฒนาการขององค์กรประชาคมในการเรียนรู้ ตัวอย่างเช่น ทักษะองค์กรด้านการบริหารจัดการ ในกิจกรรมการบริการท่องเที่ยว ในกลุ่มประชาคมนั้นจะมีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีการกำหนดระเบียบการให้บริการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน ระเบียบดัง

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

กล่าวมีทั้งในรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษรและเป็นข้อตกลงกันในชุมชน โดยมีแนวทางในการให้บริการเชิงอนุรักษ์และยั่งยืน ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ประชาชนในชุมชนมีส่วนในการออกระเบียบให้ข้อคิดเห็นในการจัดกิจกรรมบริการ กำหนดเกณฑ์ต่าง ๆ และร่วมกันตัดสินใจปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านการพัฒนาการเรียนรู้ขององค์กรชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนมีการทดลองให้บริการนักท่องเที่ยวเพื่อปรับปรุงการบริหารจัดการและกิจกรรมก่อนที่จะมีการเปิดรับนักท่องเที่ยวหรือมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดหรือวิธีการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนหลังจากได้รับประสบการณ์ตรงจากการดำเนินงานที่ผ่านมา

ทักษะระดับปัจเจก มีตัวชี้วัดที่กำหนดทักษะคือ ความสามารถในการคิด ความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ และความสามารถด้านเทคนิควิธีการ ตัวอย่างเช่น การพิจารณาทักษะด้านการให้บริการอาหารกับนักท่องเที่ยวในชุมชน พบว่าในประชาคมแห่งนั้น มีผู้ที่ประกอบอาชีพให้บริการด้านอาหารกับนักท่องเที่ยว โดยผู้ประกอบการมีการพัฒนาความสามารถในการคิด คือ มีการพัฒนารูปแบบการจัดจำหน่ายอาหารจากการดำเนินการโดยลำพังเป็นรูปแบบการรวมกลุ่มเพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองการพัฒนามาตรฐานการบริการ เป็นต้น มีการพัฒนาความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ โดยปรับวิธีการพูดคุยกับนักท่องเที่ยว ไม่รบกวนนักท่องเที่ยวเกินความจำเป็น เป็นต้น และมีการพัฒนาความสามารถด้านเทคนิคและวิธีการ ได้แก่ การปรับปรุงรสชาติของอาหารให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยว เช่น อาหารรสไม่เผ็ดสำหรับนักท่องเที่ยวต่างประเทศ รวมทั้งมีการประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวด้วยการสอบถามพูดคุยกับนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ตัวชี้วัดทักษะในการท่องเที่ยวของประชาคมท่องเที่ยว

ระดับของทักษะ	ตัวชี้วัด
ระดับองค์กร - ทักษะเชิงกลยุทธ์ - ทักษะเชิงบริหาร - ทักษะเชิงปฏิบัติการ	1. การมีกิจกรรมครบถ้วน 2. การมีส่วนร่วมของภาคีและประชาชนในชุมชน 3. การเรียนรู้ขององค์กร
ระดับปัจเจก	1. ความสามารถในการคิด 2. ความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ 3. ความสามารถด้านเทคนิควิธีการ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปถึงทักษะในระดับต่าง ๆ ที่ปรากฏในชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ดังต่อไปนี้

ทักษะระดับองค์กร

1) ทักษะเชิงกลยุทธ์

- องค์ประกอบด้านทรัพยากรท่องเที่ยว จากการศึกษารวมชนท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนทั้ง 5 ชุมชน ยังไม่พบว่าชุมชนใดที่ปรากฏว่ามี การดำเนินการในเรื่องของการจัดทำแผนเชิงกลยุทธ์สำหรับการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชน อาจมีบางชุมชนที่มีการพัฒนาด้านการจัดทำแผนโครงการ หรือแผนงานประจำปี สำหรับการบริหารจัดการท่องเที่ยวในชุมชนเอง แต่แนวความคิดในระดับเชิงกลยุทธ์ที่ประสานแนวคิดหรือสามารถกำหนดทิศทางในการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนอย่างชัดเจนยังไม่ปรากฏ จึงสรุปได้ว่าชุมชนที่ทำการศึกษายังขาดทักษะเชิงกลยุทธ์ในด้านการจัดการหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชน
- องค์ประกอบด้านการบริการ ชุมชนท่องเที่ยวที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ยังไม่มี การดำเนินการในเรื่องกลยุทธ์ด้านการบริการท่องเที่ยวของชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงทิศทางการบริการท่องเที่ยวที่ชัดเจน ยังไม่มีการกำหนดเป็นแผนงานด้านการบริการในระดับกลยุทธ์ อาจมีการดำเนินการในการจัดทำแผนในลักษณะแนวคิดในเชิงของแผนทั่วไป หรือแผนที่ยังไม่เป็นระบบ ทักษะเชิงกลยุทธ์ในด้านนี้จึงยังไม่ปรากฏในชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- องค์ประกอบด้านการตลาด การดำเนินกิจกรรมด้านการตลาดสำหรับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนนับเป็นปัญหาหลักที่ชุมชนส่วนใหญ่ยังลงขาดความรู้ความสามารถ และยังคงไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง ดังนั้นจึงยังไม่ปรากฏว่ามีชุมชนใดที่มีการกำหนดกลยุทธ์ด้านการตลาดในการดำเนินการท่องเที่ยวของชุมชน ทักษะเชิงกลยุทธ์ด้านการตลาดจึงยังไม่ปรากฏให้เห็นได้ในการศึกษาจากชุมชนท่องเที่ยวในครั้งนี้ อย่างไรก็ตามชุมชนทั้งหมดต่างทราบว่าตนเองยังขาดศักยภาพในเรื่องการตลาด และมีความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพดังกล่าว

2) ทักษะเชิงบริหารจัดการ

- องค์ประกอบด้านทรัพยากรท่องเที่ยว ในด้านการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนพบว่าชุมชนมีการดำเนินการเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว อาทิ มีการกำหนดและวางกฎระเบียบในการนำเที่ยวที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน มีการพัฒนาความรู้ความสามารถของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง เช่นการเลือกตั้งสับเปลี่ยนผู้บริหารคณะกรรมการชุมชนหรือกรรมการท่องเที่ยวหมุนเวียนกันทำงาน มีการแสวงหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวเพิ่มเติม เช่นในบาง

ชุมชนพบว่ามีการจัดตั้งกลุ่มศึกษาพรรณไม้ป่าร่วมกับองค์กรหน่วยงานวิชาการ ทั้งนี้ชุมชนและประชาชนในชุมชนมีความเข้าใจในเรื่องของการอนุรักษ์ธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดี และให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าวค่อนข้างมาก

- องค์ประกอบด้านการบริการ ในด้านการบริหารจัดการเกี่ยวกับการบริการท่องเที่ยวชุมชนส่วนหนึ่งได้มีการกำหนดระเบียบแบบแผนในการให้บริการท่องเที่ยวที่ชัดเจน มีการกำหนดบทบาทผู้ให้บริการในด้านต่าง ๆ ในบางชุมชนมีการจัดการบริการในลักษณะของแผนการท่องเที่ยวที่มีความสอดคล้องกัน เช่น มีการจัดที่พัก จัดรายการ หรือโปรแกรมกิจกรรมให้กับนักท่องเที่ยวเป็นขั้นตอน แต่ในหลายชุมชนกิจกรรมการบริการท่องเที่ยวต่าง ๆ ยังไม่มีการจัดให้เป็นระบบมากนัก โดยให้นักท่องเที่ยวเลือกที่จะใช้บริการต่าง ๆ ตามความต้องการของตนเอง
- องค์ประกอบด้านการตลาด ในด้านการบริหารจัดการด้านการตลาดของชุมชนในรูปแบบขององค์กรที่พอมองเห็นได้คือเรื่องของการกำหนดราคาในการให้บริการหรือจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนส่วนใหญ่สามารถดำเนินการในเรื่องนี้ได้ โดยมีการเปรียบเทียบและกำหนดราคาการให้บริการและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น บางชุมชนมีการกำหนดราคาการบริการเป็นระเบียบปฏิบัติร่วมกัน ส่วนในด้านการประชาสัมพันธ์ การกำหนดเป้าหมายการตลาด และอื่น ๆ นั้น ชุมชนส่วนใหญ่ยังอยู่ในขั้นตอนของการพัฒนาการและเรียนรู้

3) ทักษะเชิงปฏิบัติการ

- องค์ประกอบด้านทรัพยากรท่องเที่ยว ด้านการปฏิบัติส่วนใหญ่ชุมชนต่างมีทักษะเชิงปฏิบัติที่มีความสอดคล้องกับการมีทักษะในเชิงการบริหารจัดการ เนื่องจากองค์กรชุมชนในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่แล้วค่อนข้างมีความเข้มแข็งในการรวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมของสังคมในชุมชนร่วมกัน ประชาชนส่วนใหญ่ของชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนค่อนข้างมาก บางชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม ดังนั้นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนที่ได้มีการกำหนดระเบียบปฏิบัติมักได้รับการยอมรับและปฏิบัติตามจากประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนและระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ในการอนุรักษ์และจัดการท่องเที่ยวต่างก็กำหนดแนวทางในการควบคุมดูแลการดำเนินการท่องเที่ยวของชุมชน อาทิ การกำหนดบทลงโทษผู้ไม่ปฏิบัติตาม เป็นต้น
- องค์ประกอบด้านการบริการ ทักษะด้านการปฏิบัติในการบริการท่องเที่ยวของชุมชนนั้น ส่วนใหญ่เป็นการกำหนดมาตรการหรือกฎเกณฑ์ในการจัดกิจกรรมและให้

บริการท่องเที่ยว มีการกำหนดบทลงโทษเช่นเดียวกับในเรื่องการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว ซึ่งบางชุมชนมีการดำเนินการในขณะที่บางชุมชนยังไม่มีกำหนดที่ชัดเจน ทั้งนี้ทักษะเชิงปฏิบัติด้านการให้บริการท่องเที่ยวส่วนใหญ่แล้วยังคงอิงกับทักษะระดับปัจเจกเป็นหลัก ซึ่งในเชิงขององค์กรยังมีบทบาทในรูปการปฏิบัติค่อนข้างน้อย

- องค์ประกอบด้านการตลาด ทักษะด้านการตลาดในเชิงการปฏิบัตินั้นเป็นไปในลักษณะเดียวกันกับทักษะเชิงการบริหารจัดการ คือมีปรากฏในเรื่องของการกำหนดราคาการให้บริการท่องเที่ยว ที่บางชุมชนมีการควบคุมและกำหนดเป็นระเบียบไว้อย่างชัดเจน ในขณะที่บางชุมชนการปฏิบัติส่วนใหญ่เป็นไปตามกลไกการตลาด ซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนาไปสู่การมีทักษะในเรื่องนี้

ทักษะระดับปัจเจก

1. ทักษะในองค์ประกอบด้านทรัพยากรท่องเที่ยว

ทักษะที่พบในกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวที่ทำการศึกษาค้นคว้าได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ ป่าไม้ และขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งพบว่าในระดับปัจเจก ประชาชนในชุมชนที่ประกอบกิจการท่องเที่ยวมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้กับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีในระดับหนึ่ง แม้ว่าองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดนั้นจะเป็นองค์ความรู้ในระดับท้องถิ่น โดยในบางส่วนยังไม่เป็นทักษะเชิงวิชาการ

นอกจากนี้บางพื้นที่ที่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ในการดูแลทรัพยากรท่องเที่ยวอยู่แล้ว ชุมชนจำเป็นต้องประสานร่วมมือกับหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ตามกฎหมายนั้น ก็สามารถประสานความร่วมมือระหว่างกันได้เป็นอย่างดี และไม่พบว่ามีก่อให้เกิดปัญหาในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

2. ทักษะในองค์ประกอบด้านการบริการท่องเที่ยว

ทักษะการบริการในระดับปัจเจกส่วนหนึ่งแล้วเป็นทักษะที่มีการถ่ายทอดกันระหว่างภายในกลุ่มเครือญาติ อาทิ ทักษะในการทำอาหาร ทักษะในการชงชา เป็นต้น และบางส่วนเป็นทักษะที่ได้รับการฝึกฝนจากกลุ่ม หรือได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรหรือหน่วยงานภายนอกชุมชน อาทิ การนวดฝ่าเท้าเพื่อสุขภาพ การนำทางหรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การจัดบริการที่พัก เป็นต้น ดังนั้นทักษะในด้านการบริการในระดับปัจเจกส่วนใหญ่จึงเป็นทักษะที่สามารถฝึกฝนและพัฒนาความรู้ให้กับประชาชนในชุมชนได้ แต่ควรพิจารณาให้มีความสอดคล้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชน

3. ทักษะในองค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว

ทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยวเป็นทักษะที่ค่อนข้างเป็นจุดอ่อนของชุมชนทั้งในระดับองค์กรและปัจเจก โดยส่วนใหญ่แล้วผู้ที่มิทักษะด้านการตลาดดีมักจะได้รับการถ่ายทอดและสั่งสมประสบการณ์จากบรรพบุรุษของตนมาอย่างต่อเนื่อง ในการศึกษารุ่นนี้ไม่พบว่ามีมีการฝึกฝนเพื่อพัฒนาทักษะในด้านการตลาดทั้งในระดับองค์กรและปัจเจกในกลุ่มประชาชนในชุมชน ส่วนใหญ่แล้วการดำเนินการด้านการตลาดของชุมชนมักอาศัยหรือได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มบุคคลภายนอกชุมชน

5.2 ปัจจัยเงื่อนไขในการกำหนดทักษะ

จากการศึกษารุ่นนี้พบว่า ปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่มีส่วนในการพัฒนาทักษะด้านการท่องเที่ยวของประชาชนในชุมชนทั้งในระดับองค์กรและระดับปัจเจก ประกอบด้วย

- 1) ปัจจัยจากกลุ่มองค์กรและบุคคลภายนอกที่เข้ามามีส่วนสนับสนุนและพัฒนาแนวความคิดของประชาชนในเรื่องของการท่องเที่ยวและในกิจกรรมด้านการพัฒนาอื่น ๆ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ชุมชนมีการพัฒนาความคิดริเริ่ม พัฒนาทักษะในการมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่ม และพัฒนาทักษะในการจัดการกลุ่มและองค์กรชุมชน
- 2) ปัจจัยด้านความเข้มแข็งของชุมชน การรวมตัวของกลุ่มประชาชนในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ เนื่องจากประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีการปฏิบัติตามข้อตกลงเงื่อนไขที่กลุ่มเป็นผู้กำหนดอย่างพร้อมเพรียง เมื่อชุมชนมีความต้องการรวมกันที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนท่องเที่ยว ทำให้ได้รับความร่วมมือร่วมแรงจากประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่
- 3) ปัจจัยด้านระยะเวลาที่สั่งสมประสบการณ์ ไม่ว่าประชาชนจะมีทักษะในการรวมกลุ่มมากน้อยเพียงใด หรือมีทักษะในระดับการบริหารจัดการองค์กรมากน้อยเพียงไร การฝึกฝนจากประสบการณ์จริงมีส่วนเสริมสร้างทักษะให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาพบว่าชุมชนที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวก้าวหน้ามีการพัฒนาในเรื่องประสบการณ์ดังกล่าวประมาณ 3-5 ปีขึ้นไป ความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนมีส่วนช่วยลดระยะเวลาในการพัฒนาประสบการณ์ของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามชุมชนจำเป็นต้องมีการพัฒนาทักษะในเชิงปฏิบัติด้วยตนเองทักษะดังกล่าวจึงจะมีพัฒนาการที่ก้าวหน้าไปด้วยดี
- 4) ปัจจัยด้านการเรียนรู้ องค์กรหรือปัจเจกที่มีความพร้อมในการเรียนรู้ มีโอกาสที่จะพัฒนาทักษะก้าวหน้าไปได้ค่อนข้างมาก พบว่าชุมชนท่องเที่ยวที่ทำการศึกษแต่ละแห่งมีความสามารถในการเรียนรู้ค่อนข้างสูง มีการปรับเปลี่ยนแนวคิด กลยุทธ์ และวิธี

การดำเนินการอย่างต่อเนื่อง บางครั้งใช้กลไกในระดับปัจเจก และบางโอกาสใช้กลไกระดับองค์กร หากประชาชนในชุมชนมีความสนใจและความต้องการในการเรียนรู้สูงย่อมมีโอกาสในการพัฒนาทักษะด้านการท่องเที่ยวสูงด้วยเช่นกัน

5.3 ทักษะที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยวชุมชน

- 1) **ทักษะด้านการวางแผนที่เป็นภาพรวมของการท่องเที่ยวชุมชนหรือแผนกลยุทธ์ท่องเที่ยวชุมชน** ชุมชนหลายแห่งมีทักษะในการดำเนินงานด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปแบบและมีประสิทธิภาพ มีการวางแผน พัฒนาระบบการจัดการอย่างต่อเนื่อง แต่ในการจัดการภาพรวมของการท่องเที่ยวของชุมชนยังมียุ่ก่อนข้างจำกัด ประชาคมส่วนใหญ่ยังขาดความสามารถในการดึงเอาศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวและศักยภาพของประชาชนในชุมชนที่มีอยู่มากมาผสมผสานให้สอดคล้องเกื้อประโยชน์ต่อกัน รวมถึงการนำทรัพยากรบุคคลในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกันในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน และการสร้างเครือข่ายท่องเที่ยวกับชุมชนใกล้เคียงหรือหน่วยงานองค์กรหรือผู้ประกอบการท่องเที่ยว ทั้งนี้ในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดการดำเนินงานในด้านการติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นระบบ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน
- 2) **ทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยว** จากการศึกษาพบว่าชุมชนทั้งหมดยังไม่มีความรู้พื้นฐานในด้านการตลาดท่องเที่ยว ซึ่งในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนมีความจำเป็นที่ชุมชนจะต้องทราบและกำหนดกลุ่มเป้าหมายการท่องเที่ยวให้ชัดเจน แม้ว่าหลายชุมชนจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดการท่องเที่ยวไว้แล้ว แต่ในการกำหนดกลุ่มเป้าหมายการท่องเที่ยวหรือกำหนดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชุมชนพึงประสงค์นั้นยังมีความชัดเจนค่อนข้างน้อย ทำให้การดำเนินงานด้านการตลาด ไม่ว่าจะเป็นการประชาสัมพันธ์ การหาตลาด การจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาดไม่สามารถดำเนินการได้ ทั้งนี้ความสามารถในการมองหรือทราบถึงศักยภาพของการท่องเที่ยวในชุมชนจะมีส่วนช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาทักษะทางด้านการตลาดเป็นไปได้ด้วยดี
- 3) **ทักษะด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเชิงวิชาการ** ประชาชนในชุมชนท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในเชิงวิชาการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากรดังกล่าวในชุมชนของตนเอง นอกจากการพัฒนาทักษะความรู้ในเรื่องดังกล่าวจากการศึกษาองค์ความรู้ท้องถิ่นแล้ว ควรที่จะได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ที่ได้รับกับนักวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ที่สามารถ

นำไปฝึกฝนให้เกิดทักษะในเชิงปฏิบัติจากสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงต่อไป อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

5.4 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

1. ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาทักษะการท่องเที่ยวสำหรับประชาคมท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ทำการศึกษา

- ทักษะระดับองค์กรที่พบว่าชุมชนยังมีความพร้อมน้อยได้แก่ ทักษะเชิงกลยุทธ์ในทุก ๆ ด้านที่เป็นองค์ประกอบของการท่องเที่ยวชุมชนได้แก่ ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว ด้านการบริการท่องเที่ยว และด้านการตลาดท่องเที่ยว โดยส่วนใหญ่แล้วในแต่ละชุมชนยังขาดการวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่สามารถกำหนดทิศทางของการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชน รวมทั้งทิศทางของการบริการท่องเที่ยว ทิศทางของการตลาดท่องเที่ยว และการประสานแนวคิดในการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวกับภาคีต่าง ๆ รวมถึงเครือข่ายในระดับจังหวัดและชุมชนที่แตกต่างกัน ชุมชนเหล่านี้มีความจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง โดยให้ความช่วยเหลือในลักษณะของการดำเนินการเพื่อจัดทำแผนเชิงกลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชนพร้อมกันกับการถ่ายทอดความรู้ให้กับประชาคมในชุมชน ซึ่งอาจดำเนินการในรูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการ หรือรูปแบบอื่น ๆ ที่มีความเหมาะสม และควรใช้แนวทางเพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน
- ทักษะด้านการตลาดเป็นทักษะที่มีความจำเป็นสำหรับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนทั้งในระดับองค์กรและปัจเจก ทั้งนี้ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวกับการตลาด อาทิ การกำหนดคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของชุมชน การกำหนดแผนการตลาดทั้งด้านการประชาสัมพันธ์ การโฆษณา การใช้สื่อและการใช้กลยุทธ์ด้านการตลาดอื่น ๆ การสร้างเครือข่ายการตลาดร่วมกันระหว่างชุมชน ซึ่งการดำเนินการด้านการตลาดในขั้นต้นควรให้หน่วยงาน องค์กร หรือภาคเอกชน เข้ามาให้ความช่วยเหลือ โดยเป็นความช่วยเหลือในลักษณะการถ่ายทอดความรู้ไปพร้อมกับการพัฒนาด้านการตลาดให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาทักษะของตนเอง
- ด้านทักษะเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยวนั้นพบว่าชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็น

อย่างดี แต่องค์ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ในระดับท้องถิ่น ซึ่งยังขาดองค์ความรู้ที่เป็นเนื้อหาทางวิชาการหรือทักษะในเชิงวิชาการ ซึ่งยังไม่มีมีการเชื่อมโยงความรู้ทั้งสองระบบเข้าด้วยกัน จึงควรมีการศึกษาประสานองค์ความรู้ทั้งสองส่วนเข้าด้วยกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเนื้อหาความรู้ดังกล่าวให้เกิดขึ้น

- แนวทางในการพัฒนาทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ควรจัดให้แต่ละชุมชนมีโอกาสนในการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน เป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาคมท่องเที่ยวของจังหวัด โดยในขั้นต้นอาจมอบหมายให้หน่วยงานในระดับจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ และร่วมมือกับสถาบันทางวิชาการ

2. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาทักษะด้านการท่องเที่ยวของประชาคมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

- แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มเป็นประชาคมในชุมชน ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า หากชุมชนในท้องถิ่นใดมีความเข้มแข็งและประสบการณ์ที่ดีในการรวมกลุ่มที่มีการระดมความคิดและเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมในท้องถิ่นของตนเองแล้ว จะเป็นส่วนหนึ่งที่บ่งชี้ให้เห็นว่าชุมชนนั้นมีแนวโน้มที่จะพัฒนาศักยภาพในด้านอื่น ๆ รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพในการท่องเที่ยวค่อนข้างสูง การพัฒนาศักยภาพความรู้ความสามารถในการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มเรียนรู้ในรูปแบบประชาคมจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ดังนั้นทักษะการรวมกลุ่มที่มีลักษณะของกลุ่มเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นทักษะที่จำเป็นที่นำไปสู่การพัฒนาทักษะในด้านอื่น ๆ สำหรับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน
- ทักษะที่พบว่ามีมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวได้แก่ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ โดยเฉพาะมีความสำคัญในด้านการบริการท่องเที่ยวและการตลาดท่องเที่ยวในลักษณะของการตลาดทางอ้อม ความมีมนุษยสัมพันธ์และมีน้ำใจไมตรีที่ดีให้ความช่วยเหลือกับนักท่องเที่ยวของผู้คนในแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจ ซึ่งทักษะในส่วนนี้ของชุมชนในท้องถิ่นเกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมประเพณีของประชาชนในชุมชนสืบต่อกันมา และเป็นทักษะพัฒนาสืบทอดติดอยู่กับคนไทยต่อเนื่องกันมา การเรียนรู้ทำความเข้าใจและรักษาความรู้สึที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของคนไทยดังกล่าวจะมีส่วนที่คงรักษาทักษะที่ดีนี้ให้คงอยู่สืบไปได้

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน. (2544). **ทิศทางการพัฒนาฝีมือแรงงาน**. เอกสารอัดสำเนา
- โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทย. (2541). **คู่มือแนวทางการบริหารและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาพตำบล (สต.)**, หน้า 1-57.
- ธวัชชัย รัตนซื่อน และพวงา สวนศรี. (2543). **การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กรณีบ้านห้วยฮี ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องบทบาททรัพยากรป่าไม้กับการบรรเทาปัญหาความยากจน ระหว่างวันที่ 13-14 ธันวาคม 2543, 10 หน้า.
- ประหยัด คงเจริญ. (2543). **ความคิดเห็นของข้าราชการตำรวจชั้นต่ำกว่าสัญญาบัตรที่มีต่อทักษะการบริหารงานของผู้บริหารระดับหัวหน้าสถานีตำรวจภูธรในจังหวัดเลย**. โครงการศึกษาพิเศษด้วยตนเอง ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏภูเก็ต. (มปป.). **การจัดการอุตสาหกรรมบริการ**. ภูเก็ต : มปท.
- ยศ สันตสมบัติ และคณะ. (2543). **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร**. โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (BRT) โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ (สช.) สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.).
- สมบัติ โมษิตวานิช. (2542). **การศึกษาการใช้ทักษะการบริหารของหัวหน้าฝ่ายการเจ้าหน้าที่ตามการรับรู้ของตนเองและของผู้อำนวยการปฐมนิเทศศึกษาจังหวัด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สร้อยศักดิ์ อาสาสรรพกิจ. (2541). **สรุปผลการวิจัยเพื่อพัฒนาความพร้อมของธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศน์ในภาคเหนือตอนบน**. ราชบัณฑิตยสถาน.
- สุรีย์ บุญญานุพงศ์. (2542). **ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน**. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือ (เขต 1) (เชียงใหม่-แม่ฮ่องสอน-ลำพูน-ลำปาง).

จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เอกสารเผยแพร่ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2542). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการ

การศึกษาเพื่อจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเหนือตอนบนระยะ 10 ปี. เล่มที่ 2, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า. (2545). รายงานความก้าวหน้าโครงการศึกษาเพื่อพัฒนา
ดัชนีวัดผลการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดี.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2542). ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ : ความหมายของประชาสังคม. กรุงเทพฯ พิมพ์ที่
อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) หน้า 35-62

Dilokwanich Sitipong et al. (2000). **An Exploration and Data Base System of the Caves : Mae Hong Son province.** (Abstract) Faculty of Environment and Resource Studies. Mahidol University.

IMTIAZ, MUQBIL (2000). "Travel Monitor" **Bangkok post** July 10, 2000.

Jantakad Prasong and Carson Stephen. (1998). **Community-Based Natural Resource Management form Villages to an Inter-Village Network : A Case Study of Pang Ma Pha District Mae Hong Son Province, Northern Thailand.** International Workshop on Community-Based Natural Resource Management (CBNRM) Washington United States May, 10-14 1998.

Posai Klum. (1998). **Problems and Needs for Guidance Service of the Students in Self-Reliance School, Pang Ma Pha District, Mae Hong Son Province.** (Abstract) Chiang Mai University Abstract 1998.

Prason Patcharin. (1998). **Information Needs to Improve Standard of Living of Red Lahu Community : A Case Study of Ban Pongtong, Napoopom Sub-district, Pang Ma Pha District Mae Hong Son Province.** (Abstract) Chiang Mai University Abstract 1998.

Settamalinee Suchart. (1999). **From Tourism to Ecotourism : A Civil Society Movement in Northern Thailand 7th.** International Conference on Thai Studies Amsterdam July, 4-8 1999.

World Tourism Organization (WTO) **Tourism Highlight 2001** Madrid.

ภาคผนวก

รายชื่อผู้เข้าร่วมสัมมนาเสนอผลการศึกษาวิจัย

วันพฤหัสบดีที่ 14 มีนาคม 2545

ณ โรงแรมแม่ฮ่องสอนริเวอร์ไซด์ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดย คณะผู้วิจัยจากคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

สำนักงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน

นายวิรุฬ พรรณเทวี

นายณนปฎล มกุลกาญจน์

ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน

นายวัชรพล สารสอน

ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน

นายชาคริช สุพรรณสีหราช

ประชาคมบ้านห้วยผา (ถ้าปลา)

นายเสริม ลอก๊ะ

นางสดชื่น ลอก๊ะ

นางแดง เย็นใจ

นายอำพล เขมรัตน์ (เจ้าพนักงานสาธารณสุข)

ประชาคมบ้านแม่ละนา

นายพรหมชัย คำเขียว

นางสุลี คำเขียว

นายเทียนทอง พงษ์จักร

นายดวงจันทร์ วนาพาณิชย์ (เจ้าพนักงานสาธารณสุข)

ประชาคมบ้านผาบ่อง

นายสมชาย จิรสถิตย์สิน

นางสุพิน พินิจประชารมย์

นายศรัณย์ เพียรวิธา (เจ้าพนักงานสาธารณสุข)

ประชาคมบ้านรักไทย

นายสมศักดิ์ คงแดง (เจ้าพนักงานสาธารณสุข)

ประชาคมบ้านห้วยฮี้

นายอาศรี ฉิโย

นายพงษ์เดช ฉิโย

โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม

น.ต.ปิยะ กองเพิ่มพูล

นายดำรงศักดิ์ มะโนแก้ว

นางสาวเรณู จอมกาศ

กำหนดการสัมมนาเสนอผลการศึกษาวิจัย
ทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงานของแรงงาน
ภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น
: กรณีศึกษาในกลุ่มประชาชน (Civic groups) ภาคเหนือตอนบน (จังหวัดแม่ฮ่องสอน)
วันพฤหัสบดีที่ 14 มีนาคม 2545
ณ โรงแรมแม่ฮ่องสอนริเวอร์ไซด์ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
โดย คณะผู้วิจัยจากคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล



08.30 น. – 09.00 น.	ลงทะเบียนรับเอกสาร
09.00 น. – 09.10 น.	กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมการสัมมนา
09.10 น. – 09.30 น.	แนะนำความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย
09.30 น. – 10.00 น.	แนะนำชุมชนท่องเที่ยวโดยผู้แทนชุมชนที่เข้าร่วมสัมมนา (ผู้แทนชุมชนทั้ง 5 ชุมชน ชุมชนละ 1 คน คณะผู้วิจัยดำเนินการนำเสนอ)
10.00 น. – 10.30 น.	เสนอผลการศึกษาวิจัย
10.30 น. – 10.45 น.	อภิปรายและให้ข้อสังเกตผลการศึกษาวิจัย
10.45 น. – 11.30 น.	ประชุมกลุ่มย่อย : ทักษะที่ต้องการเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน
11.30 น. – 12.00 น.	นำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อย
12.00 น. – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00 น. – 13.15 น.	สรุปประเด็นผลการประชุมสัมมนาภาคเช้า
13.15 น. – 14.00 น.	ประชุมกลุ่มย่อย : แนวทางการพัฒนาทักษะเพื่อการท่องเที่ยวชุมชน
14.00 น. – 14.15 น.	นำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อย
14.15 น. – 14.30 น.	สรุปประเด็นผลการประชุมสัมมนา
14.30 น. – 15.00 น.	แนวทางการพัฒนาทักษะเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนจากคณะวิจัย
15.00 น.	ปิดการสัมมนา



ประเด็นการประชุมกลุ่มย่อย (ภาคเช้า)

ทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงานขอแรงงาน

ภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: กรณีศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) ภาคเหนือตอนบน (จังหวัดแม่ฮ่องสอน)

วันพฤหัสบดีที่ 14 มีนาคม 2545

ประเด็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการประชุม : ทักษะที่ต้องการเพื่อการ พัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

หากต้องการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมและประสานความร่วมมือกับ
หน่วยงานภาครัฐและผู้ประกอบการหรือองค์กรเอกชน ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวนั้นควรมีทักษะ
หรือการพัฒนาความรู้ความสามารถและฝึกฝนตนเองในเรื่องใดบ้างที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการ
ท่องเที่ยว

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ความหมายของทักษะ หมายถึง การเรียนรู้ ฝึกฝนของกลุ่มหรือบุคคลที่ทำให้เกิดความรู้ ความ
ชำนาญในการดำเนินกิจกรรมในด้านการบริหาร การจัดการ การบริการ การดำเนินงานในด้านการ
ท่องเที่ยวของท้องถิ่น

ความหมายของประชาคมท่องเที่ยว หมายถึง การประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรหรือกระทำ
ระหว่างปัจเจกบุคคลใน 3 ภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชน และ
ภาคประชาชน ในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ซึ่งมีอาณาบริเวณตั้งแต่ 1 หมู่บ้าน
หรือ หลายหมู่บ้านตามลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว

ประเด็นการประชุมกลุ่มย่อย (ภาคบ่าย)

ทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงานของแรงงาน

ภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: กรณีศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) ภาคเหนือตอนบน (จังหวัดแม่ฮ่องสอน)

วันพฤหัสบดีที่ 14 มีนาคม 2545

**ประเด็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการประชุม : แนวทางการพัฒนาทักษะ
เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน**

1) วิธีการในการพัฒนาหรือฝึกฝนให้เกิดความรู้ความสามารถในการดำเนินการท่องเที่ยวในชุมชน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2) รูปแบบหรือวิธีการในการประสานความร่วมมือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีการดำเนินการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

รายงานการศึกษาวิจัย

โครงการทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงานขอแรงงาน

ภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น : การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups)

ภาคเหนือตอนบน (จังหวัดแม่ฮ่องสอน)

ยรรยงค์ อัมพวา

วิลาสินี อโนมะศิริ

นันทนา พวงทอง

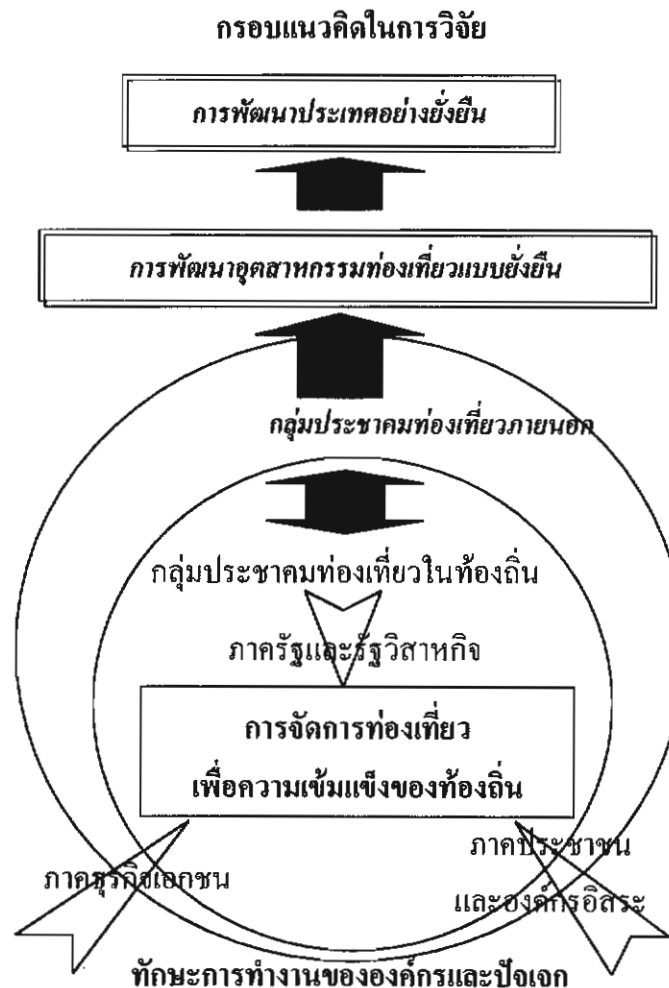
ปฐม นวลคำ

การศึกษาวิจัยโครงการทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงานขอแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น : การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) ภาคเหนือตอนบน (จังหวัดแม่ฮ่องสอน) เป็นส่วนหนึ่งของชุดการศึกษาเรื่องทักษะการทำงานขอแรงงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ทำการศึกษาในพื้นที่ภาคเหนือรวม 4 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย น่าน และแม่ฮ่องสอน เพื่อศึกษาศักยภาพและทักษะในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนและประชาชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว และศึกษาถึงปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะเหล่านั้น อันจะเป็นแนวทางในการนำไปใช้เพื่อการพัฒนาทักษะแรงงานด้านการท่องเที่ยวของกลุ่มองค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้องต่อไป

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดท่องเที่ยวที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย มีทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่โดดเด่น มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ในขณะที่มีปัญหาสำคัญคือการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ทำให้การท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวหนาแน่นเฉพาะในช่วงฤดูหนาวเป็นส่วนใหญ่ ส่วนในช่วงเวลาอื่นจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย ทำให้มีการลงทุนด้านการท่องเที่ยวไม่มากนัก ผู้ประกอบการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเป็นผู้ประกอบการในท้องถิ่นซึ่งยังคงขาดประสบการณ์และทักษะในการให้บริการและจัดการท่องเที่ยวที่เป็นมาตรฐานสากล อย่างไรก็ตามจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวระดับสูง มีทรัพยากรท่องเที่ยวที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นด้านธรรมชาติที่ยังคงมีความสมบูรณ์ วัฒนธรรมประเพณีที่มีเอกลักษณ์ วิถีชีวิตของประชาชนที่หลากหลายต่าง สภาพอากาศที่ดีโดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาว เป็นต้น หากปล่อยให้การท่องเที่ยวมีการขยายตัวไปอย่างไม่มีทิศทางที่ชัดเจน ขาดแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องเหมาะสม ก็อาจส่งผลให้ทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่สูญสิ้นไปอย่างรวดเร็ว

การศึกษาวิจัยครั้งนี้อยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยมุ่งหวังให้การท่องเที่ยวไทยมีลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์ประกอบสำคัญที่เป็นแกนหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนคือ กลุ่มประชาคมท่องเที่ยวทั้งจากภายนอกชุมชนและภายในชุมชนซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีความสำคัญ ทั้งในส่วนขององค์กรภาคเอกชน ภาครัฐ และภาคท้องถิ่น โดยเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวภายในชุมชนและภายนอกชุมชนควรเป็นความสัมพันธ์ที่มีความเหมาะสม มีความไว้วางใจ (trust) ระหว่างกัน ดำเนินการด้วยความรู้สึกของการมีจิตสาธารณะ (public minded) ร่วมกัน มีส่วนเสริมสร้างการเรียนรู้ระหว่างกันและมีความเท่าเทียมเสมอภาค

แนวคิดดังกล่าวสามารถดำเนินไปได้ด้วยการพัฒนาการเรียนรู้และวิธีการคิดของผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนพัฒนาศักยภาพความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้นั้นมีความจำเป็นต้องเสริมสร้างทักษะทั้งในระดับองค์กรและปัจเจกบุคคลที่เข้มแข็งในการทำงานและการร่วมมือร่วมแรงกันจำเป็นต้องให้ผู้เกี่ยวข้องในทุกภาคี



ขอแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic Groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

การดำเนินการศึกษาเป็นการวิจัยผสมผสาน (Mixed Methodology) เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ และนำเอาแนวคิดการวิจัยเชิงปริมาณ (Qualitative and Quantitative Research) ผสมผสานเข้าด้วยกัน การได้มาซึ่งข้อมูลได้ดำเนินการอย่างมีขั้นตอนและเป็นระบบ ในการวิจัยได้กำหนดกรอบแนวความคิดในการศึกษาทักษะในสองระดับคือ ทักษะระดับองค์กรและทักษะระดับปัจเจกบุคคล

การศึกษานี้มีระยะเวลาดำเนินงานวิจัยประมาณ 8 เดือน และสิ้นสุดการวิจัยภาคสนามลงเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2545 โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยตามลำดับคือ การคัดเลือกกลุ่มประชาคมที่มีความเข้มแข็งและศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวในระดับชุมชนเป็นพื้นที่ศึกษา โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกดังนี้คือ

1) ระดับกลุ่มประชาคม (Civic group) ควรมีลักษณะดังนี้

1.1) มีการทำงานร่วมกันในลักษณะกลุ่มพหุภาคี (Partnership) ซึ่งอาจจะประกอบด้วย องค์กรภาครัฐ ได้แก่ หน่วยงานราชการ และรัฐวิสาหกิจที่ปฏิบัติงานอยู่ในจังหวัด ทั้งที่เป็นหน่วยงานส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ได้แก่ (องค์กรสาธารณประโยชน์ที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชน จะจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ก็ได้) เช่น สมาคม มูลนิธิ องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มท่องเที่ยว คณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น องค์กรชุมชน ได้แก่ องค์กรที่เกิดจากการรวมตัวตามความถนัดและความสนใจของประชาชน เช่น กลุ่มสวัสดิการชุมชน กลุ่มธุรกิจชุมชน กลุ่มพัฒนา กลุ่มอนุรักษ์ รวมทั้งการรวมตัวกันตามธรรมชาติในลักษณะอื่น ๆ และ องค์กรวิชาการ ได้แก่ สถาบันการศึกษา ศูนย์วัฒนธรรม รวมทั้งบุคคลที่เป็นผู้นำ ทั้งที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการและโดยธรรมชาติ เช่น พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา ศิลปินแห่งชาติ ผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ชำนาญการในวิชาชีพ

1.2) มีการเรียนรู้ (Learning) หรือร่องรอยแนวโน้มว่าจะมีการเรียนรู้ทั้งภายในกลุ่มประชาคมและระหว่างกลุ่มประชาคม (Network)

1.3) รูปแบบความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มค่อนข้างจะมีปฏิสัมพันธ์กัน (Interaction) และเป็นไปอย่างฉันทมิตร หรือแนวนราบ (Horizontal)

1.4) ผลการปฏิบัติงาน (Performance) ที่ผ่านมา หรือแนวโน้มในอนาคตชี้ถึงศักยภาพความสามารถของกลุ่ม (Competency) ในการเป็นชุมชนท่องเที่ยวแนวใหม่

2) ระดับปัจเจกบุคคล

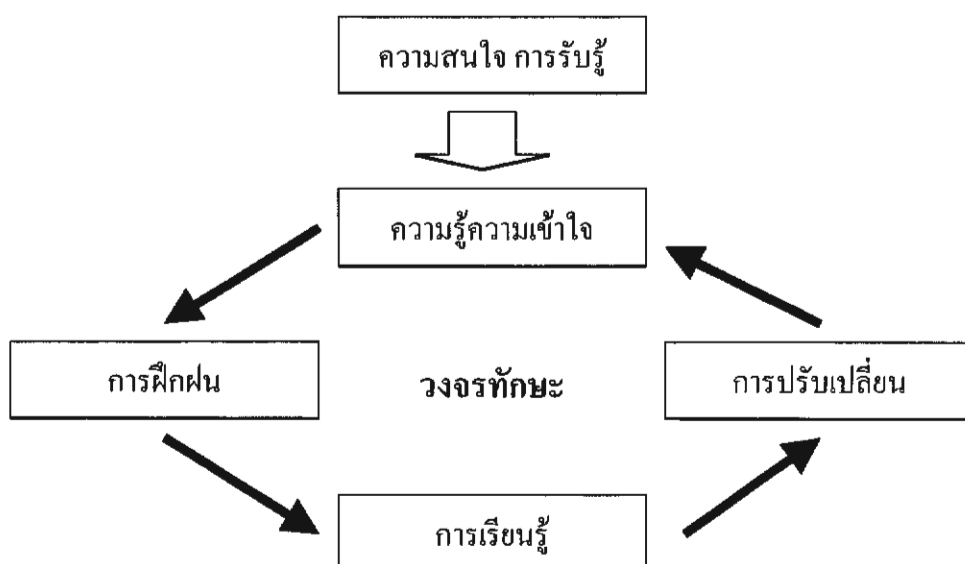
2.1) มีบุคคลแกนนำที่มีสำนึกเอื้ออาทรเพื่อส่วนรวมอยู่จำนวนหนึ่ง มีความเสียสละ มีอาชีพหลากหลาย มีการสื่อสาร (Communication) และมีทัศนคติเชิงบวกและไว้วางใจเพื่อนหรือผู้ร่วมงานในประชาคมท่องเที่ยวด้วยกัน

2.2) สมาชิกในชุมชนจำนวนหนึ่งมีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกัน

2.3) มีบุคลากรในชุมชนที่พอจะมีความรู้ในการบริหารจัดการ

ซึ่งในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีชุมชนที่ทำการศึกษาวิจัยรวม 5 แห่ง ได้แก่ บ้านผาป้อง บ้านห้วยผา บ้านรักไทย บ้านแม่ตะนา และบ้านห้วยฮี้ จากนั้นคณะผู้วิจัยจะได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลภาคสนามในชุมชนที่เป็นตัวอย่างการศึกษาวิจัย ด้วยการสัมภาษณ์แนวลึก (Indept interview) และการสนทนากลุ่ม (Focused group) ทำการวิเคราะห์สภาพทั่วไป ศักยภาพของชุมชนและประชาคม ตลอดจนความสามารถและทักษะของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับองค์กรชุมชน เมื่อได้ผลสรุปของการศึกษาวิจัยขั้นต้น คณะผู้วิจัยได้จัดการประชุมนำเสนอผลการศึกษาดังกล่าวโดยให้ผู้เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดและตัวแทนประชาคมท่องเที่ยวที่เป็นตัวอย่างมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและพัฒนาคุณภาพของผลการศึกษาวิจัย

สำหรับแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับทักษะ หรือ ทักษะการทำงานของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เริ่มจากการให้นิยามความหมายของทักษะซึ่งมีความหมายในแง่ของการฝึกฝนจนเกิดเป็นความเชี่ยวชาญหรือมีความชำนาญ จากความหมายดังกล่าวพอประมวลได้ว่า ทักษะการทำงานของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยว อาจให้ความหมายได้ถึง ความสามารถหรือความเชี่ยวชาญในด้านการท่องเที่ยวของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้องค์ประกอบสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนประกอบด้วยการจัดการในด้านทรัพยากรท่องเที่ยว ด้านการบริการท่องเที่ยว และด้านการตลาดท่องเที่ยว ดังนั้นแนวคิดในการศึกษาถึงทักษะแรงงานในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงให้ความสำคัญกับทักษะหรือความเชี่ยวชาญในด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว การบริการท่องเที่ยว และการตลาดท่องเที่ยว เป็นแนวทางหลัก อย่างไรก็ตามในการศึกษาคครั้งนี้ก็ไม่ได้ละเลยถึงทักษะความสามารถอื่นของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เนื่องจากทักษะดังกล่าวอาจมีความสัมพันธ์หรือมีความเกี่ยวข้องกัน



กระบวนการของทักษะหรือการพัฒนาทักษะความเชี่ยวชาญมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านการฝึกฝนจนเกิดเป็นความชำนาญ เริ่มต้นจากความสนใจและการรับรู้จึงมีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมสร้างเป็นองค์ความรู้หรือความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว จากนั้นเมื่อผ่านกระบวนการศึกษาและมีการทดลองและฝึกฝน ทำให้ได้รับประสบการณ์มีการเรียนรู้ใหม่เกิดขึ้น ซึ่งอาจนำการเรียนรู้ใหม่นั้นไปปรับปรุงแก้ไขวิธีการปฏิบัติ และสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ กลับมาทดลองใช้และฝึกฝนต่อไปในลักษณะของวงจรของทักษะ ทั้งนี้ทักษะหนึ่งอาจเป็นพื้นฐานหรือจุดเริ่มต้นให้กับทักษะอื่นได้

ทั้งนี้ทักษะด้านการท่องเที่ยวมีลักษณะดังวงจรทักษะที่กล่าวข้างต้นที่ประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้และการปรับเปลี่ยน เพื่อการพัฒนาคุณภาพและความชำนาญมากยิ่งขึ้น

ผลจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า มีทักษะที่ปรากฏทั้งในระดับองค์กรและระดับปัจเจกในประชาคมท่องเที่ยวที่ทำการศึกษาที่ค่อนข้างหลากหลาย ซึ่งจากการศึกษาวิจัยพบว่าสามารถกำหนดกรอบของตัวชี้วัดถึงทักษะด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่

- ทักษะในระดับองค์กร ประกอบด้วย การมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง และการพัฒนาการเรียนรู้ของประชาคมท่องเที่ยว
- ทักษะระดับปัจเจก ประกอบด้วย ความสามารถในการคิด ความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ และความสามารถด้านเทคนิควิธีการ

ตัวชี้วัดทักษะในการท่องเที่ยวของประชาคมท่องเที่ยว

ระดับของทักษะ	ตัวชี้วัด
ระดับองค์กร - ทักษะเชิงกลยุทธ์ - ทักษะเชิงบริหาร - ทักษะเชิงปฏิบัติการ	1. การมีกิจกรรมครบถ้วน 2. การมีส่วนร่วมของภาคีและประชาชนในชุมชน 3. การเรียนรู้ขององค์กร
ระดับปัจเจก	1. ความสามารถในการคิด 2. ความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ 3. ความสามารถด้านเทคนิควิธีการ

เมื่อจำแนกทักษะด้านการท่องเที่ยวของประชาคมท่องเที่ยวตามแนวคิดข้างต้นแล้ว จากการศึกษาพบว่า ทักษะด้านการท่องเที่ยวที่ปรากฏในชุมชนท่องเที่ยวที่ทำการศึกษามีดังนี้

ทักษะระดับองค์กร

องค์ประกอบ	ทักษะระดับองค์กร		
	ทักษะเชิงกลยุทธ์	ทักษะบริหารจัดการ	ทักษะปฏิบัติการ
ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว	ไม่ปรากฏ	- การวางแผนระเบียบในการอนุรักษ์ - การพัฒนาบุคลากรต่อเนื่อง - การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม - การบริหารความขัดแย้งด้านทรัพยากรท่องเที่ยว	การตั้งกลุ่มอนุรักษ์
ด้านบริการท่องเที่ยว	ไม่ปรากฏ	- การวางแผนระเบียบในการให้บริการ	การควบคุมการให้บริการที่เป็นไปตามข้อกำหนด
ด้านการตลาดท่องเที่ยว	ไม่ปรากฏ	- การกำหนดกิจกรรมให้บริการท่องเที่ยว - การกำหนดราคาให้บริการ	- การแสวงหาเครือข่าย - สนับสนุนการท่องเที่ยว

ทักษะระดับปัจเจก

องค์ประกอบ	ทักษะระดับปัจเจก
ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว	- การให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติแก่นักท่องเที่ยว - การให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว - การให้ความร่วมมือกับหน่วยงานเกี่ยวข้องในการดูแลทรัพยากรท่องเที่ยว
ด้านบริการท่องเที่ยว	- การบริการอาหารเครื่องดื่ม - การนวดฝ่าเท้า - บริการห้องอาบน้ำร้อน - การผลิตและขายของที่ระลึก - การจำหน่ายอาหารปลา - การนำทาง/มัคคุเทศก์ท้องถิ่น - การบริการที่พักแบบเกสต์เฮาส์ - การบริการที่พักแบบ Homestay - การบริการที่พักแบบกางเต็นท์ - การแสดงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

องค์ประกอบ

ทักษะระดับปัจเจก

ด้านการตลาดท่องเที่ยว การกำหนดราคาสินค้าและบริการ

การประชาสัมพันธ์แบบปากต่อปาก

จากกรอบตัวชี้วัดดังกล่าวนำมาสู่การวิเคราะห์ศักยภาพและทักษะแรงงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนและประชาชนในพื้นที่ศึกษาได้ดังนี้

ทักษะในระดับองค์กรพบว่า ประชาคมท่องเที่ยวที่ทำการศึกษามีทักษะในเชิงการบริหารจัดการและเชิงการปฏิบัติค่อนข้างดี แต่ยังคงขาดทักษะเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ทักษะที่ปรากฏในชุมชนมักจะไม่ได้ออกแสดงในรูปแบบที่เป็นระบบหรือมีการจัดระเบียบ ส่วนใหญ่มีรูปแบบในลักษณะของการพูดคุย ตกลง และเป็นที่ยอมรับกันในชุมชนเท่านั้น

ทักษะในระดับปัจเจกพบว่า ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ที่ประกอบกิจกรรมเกี่ยวข้องกับท่องเที่ยวต่างมีทักษะความสามารถในเชิงการบริการท่องเที่ยวค่อนข้างสูง และมีทักษะในด้านการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นระดับพื้นฐานที่อาศัยความรู้ในระดับท้องถิ่นและการปฏิบัติที่สืบทอดกันมา แต่ยังคงขาดความรู้ความเข้าใจในเชิงวิชาการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติค่อนข้างมาก ในขณะที่ด้วยกันพบว่าแม้ประชาชนในชุมชนจะมีทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยวอยู่บ้าง แต่ทักษะดังกล่าวยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร

ทั้งนี้พบว่า ทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยวทั้งในระดับองค์กรและระดับปัจเจก เป็นจุดอ่อนที่สำคัญของประชาคมท่องเที่ยว ซึ่งมีความจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในเรื่องนี้ต่อไปในอนาคต รวมทั้งควรมีการพัฒนาทักษะเชิงกลยุทธ์ในระดับองค์กรในด้านการวางแผนที่เป็นภาพรวมของการท่องเที่ยวของชุมชน และพัฒนาความรู้ความสามารถขององค์กรและปัจเจกที่เกี่ยวข้องกับความรู้เชิงวิชาการในด้านทรัพยากรท่องเที่ยว

ปัจจัยเงื่อนไขในการกำหนดทักษะที่สำคัญได้แก่

- 1) ปัจจัยจากกลุ่มองค์กรและบุคคลภายนอกที่เข้ามามีส่วนสนับสนุนและพัฒนาแนวความคิดของประชาชนในเรื่องของการท่องเที่ยวและในกิจกรรมด้านการพัฒนาอื่น ๆ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ชุมชนมีการพัฒนาความคิดริเริ่ม พัฒนาทักษะในการมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่ม และพัฒนาทักษะในการจัดการกลุ่มและองค์กรชุมชน
- 2) ปัจจัยด้านความเข้มแข็งของชุมชน การรวมตัวของกลุ่มประชาชนในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ เนื่องจากประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีการปฏิบัติตากข้อตกลงเงื่อนไขที่กลุ่มเป็นผู้

กำหนดอย่างพร้อมเพรียง เมื่อชุมชนมีความต้องการรวมกันที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนท่องเที่ยว ทำให้ได้รับความร่วมมือร่วมแรงจากประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่

- 3) ปัจจัยด้านระยะเวลาที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผล ไม่ว่าประชาชนจะมีทักษะในการรวมกลุ่มมากน้อยเพียงใด หรือมีทักษะในระดับการบริหารจัดการองค์กรมากน้อยเพียงไร การฝึกฝนจากประสบการณ์จริงมีส่วนเสริมสร้างทักษะให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาพบว่าชุมชนที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวก้าวหน้ามีการพัฒนาในเรื่องประสบการณ์ดังกล่าวประมาณ 3-5 ปีขึ้นไป ความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนมีส่วนช่วยลดระยะเวลาในการพัฒนาประสบการณ์ของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามชุมชนจำเป็นต้องมีการพัฒนาทักษะในเชิงปฏิบัติด้วยตนเองทักษะดังกล่าวจึงจะมีพัฒนาการที่ก้าวหน้าไปด้วยดี
- 4) ปัจจัยด้านการเรียนรู้ องค์กรหรือปัจเจกที่มีความพร้อมในการเรียนรู้ มีโอกาสที่จะพัฒนาทักษะก้าวหน้าไปได้ค่อนข้างมาก พบว่าชุมชนท่องเที่ยวที่ทำการศึกษแต่ละแห่งมีความสามารถในการเรียนรู้ค่อนข้างสูง มีการปรับเปลี่ยนแนวคิด กลยุทธ์ และวิธีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง บางครั้งใช้กลไกในระดับปัจเจก และบางโอกาสใช้กลไกระดับองค์กร หากประชาชนในชุมชนมีความสนใจและความต้องการในการเรียนรู้สูงย่อมมีโอกาสในการพัฒนาทักษะด้านการท่องเที่ยวสูงด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า ทักษะที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับการจัดการท่องเที่ยวในประชาคมหรือชุมชนได้แก่

- 1) ทักษะด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์
- 2) ทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยว
- 3) ทักษะเชิงวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว

คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่เป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะการจัดการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอนและกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวอื่นดังนี้คือ

1. ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาทักษะการจัดการท่องเที่ยวสำหรับประชาคมท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ทำการศึกษา

ทักษะที่มีความจำเป็นสำหรับประชาคมท่องเที่ยวและควรที่จะมีการดำเนินการเพื่อพัฒนาทักษะเหล่านั้นเพื่อเพิ่มศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนประกอบด้วย ทักษะเชิงกลยุทธ์ในระดับองค์กรทั้งในด้านทรัพยากรท่องเที่ยว การบริการท่องเที่ยว และการตลาดท่องเที่ยว โดยเฉพาะทักษะด้านการตลาดในระดับองค์กรและปัจเจก ชุมชนท่องเที่ยวเหล่านี้มีความจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง โดยให้ความช่วยเหลือในลักษณะ

ของการดำเนินการเพื่อจัดทำแผนเชิงกลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชนพร้อมกันกับการถ่ายทอดความรู้ให้กับประชาคมในชุมชน ซึ่งอาจดำเนินการในรูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการ หรือรูปแบบอื่น ๆ ที่มีความเหมาะสม และควรใช้แนวทางเพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

ด้านทักษะเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยวที่พบว่ามีชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี แต่องค์ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ในระดับท้องถิ่น ซึ่งยังขาดองค์ความรู้ที่เป็นเนื้อหาทางวิชาการหรือทักษะในเชิงวิชาการ ซึ่งยังไม่มีมีการเชื่อมโยงความรู้ทั้งสองระบบเข้าด้วยกัน จึงควรมีการศึกษาประสานองค์ความรู้ทั้งสองส่วนเข้าด้วยกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเนื้อหาความรู้ดังกล่าวให้เกิดขึ้น

แนวทางในการพัฒนาทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนควรจัดให้แต่ละชุมชนมีโอกาสในการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน เป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาคมท่องเที่ยวของจังหวัด โดยในขั้นต้นอาจมอบหมายให้หน่วยงานในระดับจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ และร่วมมือกับสถาบันทางวิชาการ

2. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาทักษะด้านการท่องเที่ยวของประชาคมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มเป็นประชาคมในชุมชน ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าหากชุมชนในท้องถิ่นใดมีความเข้มแข็งและประสบการณ์ที่ดีในการรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมในท้องถิ่นของตนเองแล้ว จะเป็นส่วนหนึ่งที่บ่งชี้ให้เห็นว่าชุมชนนั้นมีแนวโน้มที่จะพัฒนาศักยภาพในด้านอื่น ๆ รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวค่อนข้างสูง นอกจากนี้ทักษะที่พบว่ามีสำคัญต่อการท่องเที่ยวได้แก่ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ โดยเฉพาะมีความสำคัญในด้านการบริการท่องเที่ยวและการตลาดท่องเที่ยวในลักษณะของการตลาดทางอ้อม ซึ่งทักษะในส่วนนี้เกิดจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา ดังนั้นความพยายามในการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนให้คงอยู่สืบไป ก็จะมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้มแข็งในด้านการท่องเที่ยวให้กับชุมชน

บรรณานุกรม

- โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทย. (2541). **คู่มือแนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาพตำบล (สต.)**, หน้า 1-57.
- ธวัชชัย รัตนซื่อน และพจนนา สวนศรี. (2543). **การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กรณีบ้านห้วยอี ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องบทบาททรัพยากรป่าไม้กับการบรรเทาปัญหาความยากจน ระหว่างวันที่ 13-14 ธันวาคม 2543, 10 หน้า.
- ยศ สันตสมบัติ และคณะ. (2543). **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร**. โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (BRT) โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ (สช.) สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.).
- สุริย์ บุญญานุพงศ์. (2542). **ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน**. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2542). **ส่วนรวมที่มีไว้รัฐ : ความหมายของประชาสังคม**. กรุงเทพฯ พิมพ์ที่อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) หน้า 35-62
- Jantakad Prasong and Carson Stephen. (1998). **Community-Based Natural Resource Management form Villages to an Inter-Village Network : A Case Study of Pang Ma Pha District Mae Hong Son Province, Northern Thailand**. International Workshop on Community-Based Natural Resource Management (CBNRM) Washington United States May, 10-14 1998.
- Prason Patcharin. (1998). **Information Needs to Improve Standard of Living of Red Lahu Community : A Case Study of Ban Pongtong, Napoopom Sub-district, Pang Ma Pha District Mae Hong Son Province**. (Abstract) Chiang Mai University Abstract 1998.

คณะผู้วิจัยโครงการทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงาน
ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น
: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) ภาคเหนือตอนบน

คณะผู้วิจัย

สังกัด

เนาวรัตน์ พลายน้อย หัวหน้าคณะผู้วิจัย

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

กรณีศึกษาในกลุ่มประชาคมจังหวัดน่าน

ศุภวัตร พลายน้อย

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

เนาวรัตน์ พลายน้อย

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

พิเชษฐ หนองช้าง

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน

กรณีศึกษาในกลุ่มประชาคมจังหวัดเชียงใหม่

ปฐวี มอนซอน

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

สมศรี ศิริขวัญชัย

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

นิสาพร วัฒนศัพท์

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

กรณีศึกษาในกลุ่มประชาคมจังหวัดเชียงราย

ประภาพรพรณ อุ่นอบ

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

พรณิกา บุรพาชีพ

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

สมศรี ศิริขวัญชัย

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

กรณีศึกษาในกลุ่มประชาคมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ยรรยงค์ อัมพา

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

วิลาสินี อโนมะศิริ

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

นันทนา พวงทอง

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ปฐุม นวลคำ

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ชุดโครงการทักษะการทำงาน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)